

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

**JUSTINA ALŠAUSKAITĖ
EUROPOS SAJUNGOS POLITIKOS IR ADMINISTRAVIMO MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ
PROGRAMA**

**ES CUKRAUS SEKTORIAUS REFORMA
Magistro baigiamasis darbas**

Vadovas: doc. dr. Gediminas Kazėnas

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

ES CUKRAUS SEKTORIAUS REFORMA
Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62603S203

Vadovas

..... doc. dr. Gediminas Kazėnas
2009 12

Recenzentas

Atliko

ESAmn8-04 gr. stud.

..... Justina Alšauskaitė
2009 12

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ES CUKRAUS SEKTORIAUS RAIDA.....	8
1.1. Cukrus ir ES cukraus politika.....	8
1.2. Bendroji cukraus rinka	13
1.3. Įtampa ir pokyčiai.....	15
1.3.1. Cukraus sektorius išvengė BŽŪP reformų.....	15
2. BŪTINYBĖ REFORMUOTI ES CUKRAUS SEKTORIŲ	17
2.1. Vidiniai iššūkiai.....	19
2.2. Išoriniai iššūkiai	20
2.3. Įėjimas į rinką.....	21
2.4. Besivystančios šalys	22
2.5. Cukraus Protokolas	22
3. ES CUKRAUS SEKTORIAUS REFORMA.....	26
3.1. Reformos kryptis ir pagrindinė įtaka. I-asis reformos etapas.....	27
3.2. ES cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo priemonės	29
3.3. ES cukraus sektoriaus restruktūrizavimas. II-asis reformos etapas	34
3.4. Cukraus Protokolo denonsavimas. Įtaka ACP šalims	36
3.5. Pereinamojo laikotarpio nuostatos pagal EPA susitarimą.....	37
4. TYRIMAI IR JŲ REZULTATAI	40
4.1. Krajowa Spółka Cukrowa S.A. ir ES cukraus sektoriaus reformos įtaka jos filialams.....	41
4.1.1. KSC restruktūrizavimas ir užimtumo mažinimas	44
4.1.2. KSC pardavimai ir produkcija.....	46
4.1.3. KSC pelno ir nuostolio ataskaita.....	48
4.2. ACP šalių ir ES santykiai po EPA susitarimo įsigaliojimo.....	51
4.2.1. Praktinis veikimo modelis pagal EPA susitarimą	53
4.3. Cukraus rinkos ekspertų apklausos analizės apibendrinimas ir suvestinė	58
4.4. Reformos įtaka ES ekonominiams rodikliams	69
IŠVADOS.....	73
LITERATŪRA.....	76
SANTRAUKA	81
SUMMARY	83

ANOTACIJA	85
ANNOTATION	86
PRIEDAI	87

IVADAS

Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika (toliau - BŽŪP) egzistuoja ir yra plėtojama jau daugiau nei 40 metų. Dar 1958-aisiais metais buvo suformuluoti ankstyvieji Europos ekonominės bendrijos BŽŪP tikslai, kuriais buvo siekiama ne tik užtikrinti stabilų maisto produktų tiekimą po karo nualintai Vakarų Europai, bet ir garantuoti, jog Europos Sąjunga (toliau - ES) kurs ir plėtos perspektyvų ir gyvybingą žemės ūkio sektorių.¹

Praėjus penkeriems metams nuo Europos Bendrijų bendrosios žemės ūkio politikos suformavimo, 1967 m. buvo pradėta reguliuoti cukraus rinka kaip viena iš sudėtinių Europos bendrijos BŽŪP dalių. Toks uždelsimas suformuoti bendrą cukraus rinką paaiškinamas dideliais prieštaravimais tarp valstybių, kurie iškilo dėl cukraus ir cukrinių runkelių kainų suvienodinimo visose šešiose Europos bendrijos (toliau – EB) valstybėse. Nuo to laiko ES cukraus rinka buvo mažiausiai reformuota, palyginti su kitų žemės ūkio ir maisto produktų rinkų reformomis, vykusiomis devintajame ir praėjusiam dešimtmečiuose.² Taigi 2006-ųjų metų vasario 20 d. ES žemės ūkio ministrai oficialiai patvirtino radikalią ES cukraus sektoriaus reformą. Reforma suderins beveik 40 metų nesikeitusią sistemą su likusia BŽŪP dalimi. ES jau keletą metų buvo spaudžiama reformuoti savo BŽŪP dėl nelygių konkurencijos galimybių, kurias iškreipia taikomos eksporto subsidijos.³ Buvo pripažinta, kad pagal Pasaulio prekybos organizacijos (toliau – PPO) darbo grupės išvadas, ES eksporto sistema prieštarauja tarptautinėms prekybos taisyklėms. Be to, cukraus sektorius dažnai buvo traktuojamas kaip labiausiai politiškai iškreiptas, nuolat kintantis bei kaprizingas, lyginant su kitais žemės ūkio produktų sektoriais. Dėl susiklosčiusios situacijos cukraus rinkoje, kaltinimai krinta ant nesubalansuotų ES cukraus rinkos reguliavimo instrumentų, mat vykdoma politika privedė prie trigubai aukštesnių cukraus kainų, lyginant su pasauline rinka.⁴ Taigi, tikimasi, jog cukraus sektoriaus reforma suderins beveik 40 metų nesikeitusią sistemą su likusia pertvarkytos žemės ūkio politikos dalimi. Permainos užtikrins ilgalaikę tvarią, cukraus gamybos perspektyvą ES, padidins sektoriaus konkurencingumą ir labiau orientuos jį į rinką bei labiau sustiprins ES poziciją dabartiniame pasaulio prekybos derybų etape. Pagrindinės šios reformos dalys yra tokios: garantuojamos mažiausios

¹ Eugene Leguen de Lacroix The common agricultural policy explained. – Germany, European Communities, 2004. - p .6 .

² Paulikas V. Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2002. – p. 62.

³ Between protectionism, poverty orientation, and market efficiency: Reform of the EU Sugar market organization. Briefing paper no. 8/2005. - German Development Institute, Bonn, 2005. – p. 4. - [žiūrėta 2009 01 26, 22:32]
[http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/\(ynDK_contentByKey\)/ENTR-7BREH7/\\$FILE/8%202005%20EN.pdf](http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/(ynDK_contentByKey)/ENTR-7BREH7/$FILE/8%202005%20EN.pdf)

⁴ Sugar Policy Reform in the European Union and in World Sugar Markets. OECD Publishing, Organisation of Economic Cooperation and Development. – OECD Publishing, 2007. – p. 7

cukraus kainos sumažinimas 36-iais procentais, dosnios kompensacijos ūkininkams ir, svarbiausia, restruktūrizavimo fondas, kuris skatins nekonkurencingus cukraus gamintojus palikti sektorių.⁵ Visą šią iki reformos egzistavusią netobulą vykdomos politikos sistemą galima būtų apibrėžti kaip *baigiamojo darbo problemą*, kuomet yra analizuojama cukraus rinka iki reformos. Tačiau reikėtų pažymėti, jog reforma jau yra įgyvendinama tris su puse metų, todėl praktinė baigiamojo darbo dalis ir didžioji dalis teorinės bus labiau orientuota ne į problematišką cukraus sektoriaus vykdomą politiką iki reformos, bet į pačią reformą ir jos efektyvumo tyrimą bei restruktūrizavimo poveikį ES bei ACP šalims iki šių dienų.

Magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjama ES cukraus sektoriaus reforma bei siekiama atsakyti į šiuos klausimus: Kaip susiformavo ir yra vykdoma ES cukraus sektoriaus politika? Kas yra bendroji ES cukraus rinka bei kaip jinai buvo formuojama ir funkcionavo? Kodėl cukraus sektorius, išvengęs daugybės reformų galop turėjo būti reformuotas? Kokių prieštaravimų ES vykdoma cukraus sektoriaus politika kėlė PPO? Kas turėjo būti reformuojama? Kokie yra reformos įgyvendinimo instrumentai? Kaip reforma paveikė ACP šalis? Kokie pakeitimai yra įvykdyti šiai dienai? Kaip pasikeis ES cukraus kaina po reformos? Kaip reforma paveiks ES cukraus sektoriaus gamintojus? Ką reformos klausimu mano kompetentingi cukraus sektoriaus ekspertai?

Siekiant atsakyti į iškeltus klausimus šiame darbe pasirinktas **tyrimo objektas** – ES cukraus sektoriaus vykdoma politika iki ir po reformos. Labai svarbu yra apžvelgti bendrąją cukraus sektoriaus vykdomą politiką tiek vidiniame lygmenyje, tiek pasauliniame kontekste, nes tuomet bus lengviau suvokti ES poziciją tarptautinėje rinkoje. Prieštarai vertinama, gan ilgai funkcionavusi ES cukraus sektoriaus politika galop turėjo būti reformuota arba išnykti, todėl itin svarbu išnagrinėti jos funkcionavimą iki ir po reformos. Nuo reformos įgyvendinimo pradžios praėjo treji su puse metų, tačiau jos pirmuosius padarinius galima matyti jau šiandien.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti ir įvertinti ES cukraus sektoriaus reformos efektyvumą bei poveikį ES viduje ir santykiuose su ACP šalimis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti ES cukraus sektorių iki reformos bei koncentruotai ir apibendrintai pateikti susidariusias aplinkybes, kurios neišvengiamai vedė ES cukraus sektorių reformos link.

2. Išnagrinėti ir įvertinti situaciją ES cukraus rinkoje po reformos bei išanalizuoti ES cukraus sektoriaus reformos įtaką ACP šalims, susistemintai pateikiant praktinį veikimo modelį pagal EPA susitarimą.

⁵ BŽŪP reforma: ES žemės ūkio ministrai patvirtino radikalią cukraus sektoriaus reformą. Ref.:IP/06/194 (21/02/2006). – Briuselis, 2006 vasario 20d. – p. 2. - [žiūrėta 2009 01 27, 12:19] europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/194&format=PDF&aged=1&language=LT&guiLanguage=en

3. Iširti kaip pasikeitė cukraus gamyklos Lenkijoje KSC veikla ir finansiniai rodikliai po ES cukraus sektoriaus reformos.

4. Apžvelgti cukraus rinkos ekspertų nuomonę vykdomos reformos klausimu.

5. Apžvelgti cukraus sektoriaus reformos įtaką ES ekonominiams rodikliams.

Darbe keliama **hipotezė**, jog ES cukraus sektoriaus reforma yra efektyvi bei naudinga ne tik pačiai ES, bet ir ACP šalims. Permainos užtikrins ilgalaikę bei tvarią cukraus gamybos perspektyvą ES, padidins sektoriaus konkurencingumą ir labiau orientuos jį į rinką bei labiau sustiprins ES poziciją dabartiniame pasaulio prekybos derybų etape. Atliekant tyrimą naudojami šie mokslinio **tyrimo metodai**: mokslinių straipsnių bei literatūros analizės (analizuojami įvairūs ES institucijų bei kitų su reforma susijusių veikėjų straipsniai, mokslinė veikla, kalbos, nuomonė ir pan), lyginimo (lyginamas ES cukraus sektorius iki ir po 2006-ųjų metų reformos, nurodoma kaita ir esminiai pasikeitimai įvairiais raidos etapais, lyginamos ekspertų nuomonės dėl ES cukraus sektoriaus reformos), įvairių oficialių ir neoficialių statistinių bei verbalinių dokumentų, atspindinčių jau įsibėgėjusios ES cukraus sektoriaus reformos rodiklius. Praktinėje magistrinio darbo dalyje bus naudojama keletas tyrimo metodų, siekiant kuo įvairiapusiškiau atspindėti reformos padarinius šiai dienai, nes vertinimas tik iš vienos pozicijos neatspindėtų taip daug subjektų aprėpiančios vykdomos cukraus sektoriaus reformos efektyvumo. Apžvelgiant šiuo metu gerokai įsibėgėjusios reformos padarinius, yra itin svarbu gebėjimas pažvelgti į reformą ne tik iš nešališko vertintojo pusės, bet ir iš ES cukraus gamintojų, ACP šalių žaliavinio cukraus gamintojų bei cukraus sektoriaus ekspertų pusių, nes tuomet bus galima padaryti teisingesnes, realybę atspindinčias išvadas. Oficialiai įforminti reformos tikslai bei reformos padarinių prognozės ne visuomet gali sutapti su realia situacija rinkoje, nes vieni faktoriai gali labai skirtingai įtakoti kitus, todėl rezultatai kartais yra gan sunkiai prognozuojami, o atliekant reformos padarinių analizę yra kur kas tikslingiau remtis ne teorine apžvalga, bet realiais, praktikoje figūruojančiais rodikliais. Taigi, praktinės darbo dalies pirmuosiuose skirsniuose bus analizuojamos Lenkijos cukraus fabriko veiklos ataskaitos, pagal kurias bus siekiama nustatyti cukraus reformos įtaką Europos cukraus gamintojams, taip pat bus analizuojama įtaka organizacijos finansiniams rodikliams, pagal kuriuos bus galima įvertinti įmonės pelningumą iki ir po reformos. Toliau, be abejo, itin svarbu yra apžvelgti naujai įsigalėjusią tvarką po Cukraus protokolo denonsavimo, importuojant žaliavinį cukrų į ES. Bus pateikiamas praktinis veikimo modelis kaip vyks eksportas iš ACP bei LDC šalių bei atliekamas naujai įsigalėjusios tvarkos vertinimas ES cukraus gamintojų ir ACP bei LDC tiekėjų atžvilgiu. Taip pat bus atliekamas kokybinis tyrimas, tai yra bus pateikiamas cukraus rinkos ekspertų nuomonės apibendrinimas atitinkamais cukraus sektoriaus reformos klausimais. Atliekant interviu, nebuvo siekiama ekspertų pririšti prie konkrečių atsakymų, todėl buvo pasirinkta atvirų klausimų forma, kurių metu buvo galima net įvertinti ekspertų kompetenciją cukraus

sektorius reformos klausimu. Taigi praktinėje baigiamojo darbo dalyje, taip pat bus pateikiama skirtingų cukraus rinkos ekspertų nuomonė, vėl gi siekiant apžvelgti įvairias pozicijas rūpimu klausimu. Taip pat bus pateikiamas ekspertų nuomonės vertinimas bei apibendrinimas. Paskutiniame praktinės dalies skirsnyje, kaip savotiškas praktinės dalies apibendrinimas, bus pateikiama ES ekonominių rodiklių diagrama nuo 2001/2002-ųjų metų iki 2007/2008-ųjų metų, kur bus atskleidžiamas ES narių cukraus vartojimas, produkcija, eksportas bei importas. Šių keturių rodiklių parodymai leis apčiuopiamai nustatyti realią reformos įtaką šiems ekonominiams veiksniams bei įvertinti reformos efektyvumą.

Šaltiniai ir literatūra

Pagrindiniai magistriniame darbe naudoti **šaltiniai**, tai daugiausia elektroniniai ištekliai, nes vieningos išspausdintos literatūros vykdomos reformos klausimu kol kas nėra. Reforma yra laikinas dalykas, todėl jos įgyvendinimo procese yra gausu aktualių redakcijų dėl reformos įgyvendinimo. Taigi, pagrindiniai šaltiniai yra įvairių pasaulinių organizacijų bei cukraus rinkos subjektų parengti projektai, analizės, kritikos straipsniai, prezentacijos, viešos kalbos bei įvairių konferencijų medžiaga. Reforma kol kas nėra baigta įgyvendinti, todėl net garsiausi cukraus sektoriaus ekspertai kol kas nesiryžta griežtai apibrėžti reformos padarinių, nes reforma yra įgyvendinimo procese, nuolat kintanti ir dinamiška. Magistrinis darbas yra parengtas studijuojant ES cukraus sektoriaus reglamentus bei direktyvas bei derinant praktinę patirtį cukrus prekyboje su kompetentingų cukraus rinkos dalyvių internete pavišinta patikima medžiaga.

Darbe vartojamos sąvokos

Intervencinė kaina – tai žemiausia kaina, kuria nacionalinės mokėjimo agentūros yra įpareigtos pradėti supirkinėti kvotinį cukrų.

Baltasis cukrus – nearomatinis ir nedažytas cukrus, į kurį nėra pridėta jokių kitų medžiagų ir kurio sudėtyje esanti sacharozė sudaro ne mažiau kaip 99,5% sausosios medžiagos masės.

Žaliavinis cukrus – nearomatinis ir nedažytas cukrus, į kurį nėra pridėta jokių kitų medžiagų ir kurio sudėtyje esanti sacharozė sudaro mažiau kaip 99,5% sausosios medžiagos masės.

Izogliukozė – produktas, gautas iš gliukozės arba jos polimerų, kurio ne mažiau kaip 10% sausosios medžiagos masės sudaro fruktozė.

Kvotinis cukrus – cukraus kiekis, pagamintas konkrečiais prekybos metais pagal atitinkamos įmonės kvotą.

Cukraus perteklius – cukraus produkcijos kiekis, pagamintas tam tikrais prekybos metais ir viršijantis gamybos kvotas.

Tiekimo sutartis – pardavėjo ir įmonės sudaryta runkelių tiekimo cukraus gamybai sutartis.

ACP šalys – tai Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno šalių grupė, kuriai priklauso - 49-ios Afrikos šalys, 16 Karibų regiono šalių ir 15 Ramiojo vandenyno regiono šalių. Ši šalių grupė oficialiai patvirtinta 1975-aisiais metais pagal Georgetown susitarimą. Pagrindiniai šalių grupės tikslai yra darnus vystymas, skurdo mažinimas ir ekonominio vystymosi skatinimas grupėse narėse.

LDC šalys – tai šalys, kurios, pagal Jungtinių Tautų kriterijus, yra pripažintos turinčios itin žemus ekonominio ir socialinio vystymosi rodiklius bei žmogiškojo vystymosi indeksą, lyginant su kitomis pasaulio šalimis.

Eksporto subsidijos – tai grąžinamosios išmokos už produkciją, išvežamą už ES ribų į vadinamąsias trečiąsias šalis.

1. ES CUKRAUS SEKTORIAUS RAIDA

1.1. Cukrus ir ES cukraus politika

Aktyvus cukrinių runkelių auginimas prasidėjo tik XIX a. pabaigoje Šiaurinėje Prancūzijoje, kuomet buvo siekiama nustoti būti priklausomiems vien tik nuo cukranendrių, kurios tuo laiku buvo vienintelis cukraus šaltinis. Cukrinių runkelių pasėliai labai greitai plito visoje Europoje. Nuo 1920-ųjų metų, kuomet populiarėjo jūrų transportas, cukrinių runkelių produkcija tapo rimta konkurente cukranendrių produkcijai.⁶

Iki į ES įstojant Rumunijai ir Bulgarijai, t.y. iki 2007-ųjų metų sausio 1-osios dienos, cukrinių runkelių pasėliai sudarė 2,4 mln. hektarų bendrojo 25-ių šalių ploto. Palyginimui vertėtų paminėti, jog, tarkime, iki įstojant į ES Lietuvai, Latvijai, Estijai, Lenkijai, Čekijai, Slovakijai, Vengrijai, Slovėnijai, Maltai ir Kiprui, t.y. iki 2004-ųjų metų sausio 1-osios dienos, cukrinių runkelių pasėliai sudarė 1.8 milijono hektarų bendrojo, tada dar 15-os ES narių ploto. Iš to būtų galima daryti išvadą, jog naujų narių prisijungimas prie ES skatino cukrinių runkelių pasėlių ploto augimą bei, tuo pačiu metu, ir cukraus produkcijos augimą. Lyginant laikotarpį iki 2004-ųjų metų ir po, reikėtų pažymėti, jog cukrinių runkelių ir grūdinių kultūrų augintojų ūkių skaičius išaugo nuo 230 tūkst. iki 400 tūkst., na, o produkcija - nuo 15-18 mln. tonų iki 19-20 mln. tonų. Akivaizdu, jog plečiantis ES bei prisijungiant naujoms valstybėms narėms, išaugo ir ūkių bei produkcijos skaičius, o tai byloja apie vis didesnes ES išlaidas subsidijuojant žemės ūkį. Taip pat, kad būtų lengviau įsivaizduoti cukraus sektoriaus plitimą, reikėtų paminėti, jog iki 2004-ųjų metų ES veikė 30 įmonių, turinčių 135 cukraus malūnus ir 6-is perdirbimo cechus, na, o po 2004-ųjų metų malūnų ir perdirbimo cechų skaičius išaugo iki 230-ies.⁷ Ženkliai išaugęs malūnų ir cechų skaičius byloja apie cukraus produkcijos augimą ES, ar net apie cukraus perprodukciją. Kalbant apie cukraus ekonomiką, reikėtų paminėti, jog visi cukraus malūnai buvo įkurdinami prie cukrinių runkelių plantacijų, mat dėl sudėtingos cukrinių runkelių gabenimo sąlygų, transportavimo išlaidos buvo pernelyg didelės, kuomet reikėdavo runkelius pervežti daugiau nei 100 km.

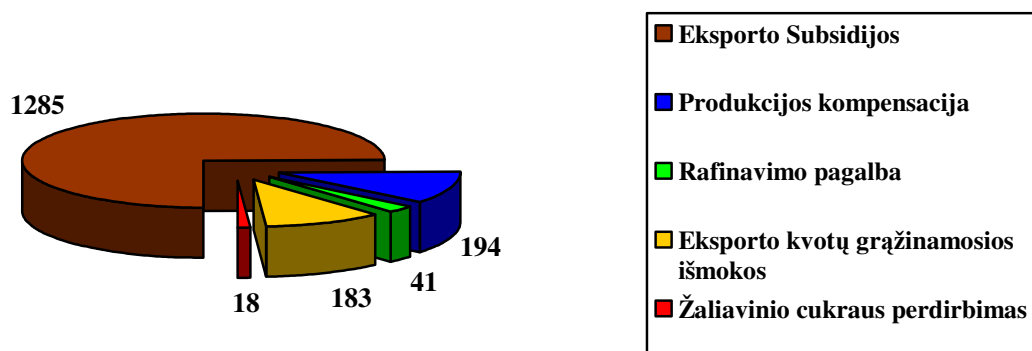
⁶ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.5. - [žiūrėta 2009 09 28, 10:23]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

⁷ Europa Press releases Rapid: EU Sugar sector: Facts and figures; Reference: MEMO/04/177. Date: 14/07/2004 - [žiūrėta 2009 09 28, 15:16]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:yZDX0sqGMGoJ:europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do%3Freference%3DMEMO/04/177%26format%3DHTML%26aged%3D1%26language%3DEN%26guiLanguage%3Den+Sugar+production+in+EU+25+today+varies+between+19+and+20+million&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

Dėl sudėtingo cukrinių runkelių malimo proceso ir dėl malimo mechanizmų gedimo, malūnai yra paleidžiami darbui tik tai sezono metu, t.y. 3 mėnesius per metus. Todėl jie turi turėti kasdienį, iš anksto nustatytą perdirbimo pajėgumą, o tai reikalauja didelių investicijų. Palyginimui reikėtų paminėti, jog, tarkime, norint atstatyti malimo mechanizmą į pradinę padėtį, perdirbus daugiau nei 10 tūkst. tonų per dieną, reikalinga 200 mln. eurų. Iš to galima būtų daryti išvadą, jog cukrinių runkelių perdirbimas yra didelių investicijų reikalaujantis procesas.

Visos ES valstybės narės, išskyrus Liuksemburgą, užsiima cukrinių runkelių auginimu. Statistiniai duomenys rodo, jog iki 2004-ųjų metų daugiau nei pusę cukraus produkcijos pagamindavo Prancūzija bei Vokietija, na, o po 2004 metų – šių šalių produkcija sudarė pusę visos ES cukraus produkcijos. Po šių šalių, pagal pagaminamą produkciją eina Jungtinė Karalystė ir Italija, kurios sudaro po 8% visos pagaminamos cukraus produkcijos ES. Po 2004-ųjų metų, cukrinių runkelių pasėlių plotai išaugo 30%, o cukraus produkcija - 15%. Net šešios šalys iš dešimties, įstojusios į ES 2004-aisiais metais, yra cukraus gamintojos. Iš naujai įstojusiųjų, Lenkija buvo didžiausia cukraus gamintoja, kurios produkcija sudarė 2 mln. tonų, kai, tuo tarpu, bendra 6-ių šalių produkcija sudarė 3 mln. tonų. Būtų tikslinga paminėti, jog po 2004-ųjų metų integracijos, 25-ių šalių cukraus sektoriaus biudžetas sudarė 1721 mln. eurų (1285 mln. – eksporto subsidijoms, 194 mln. – produkcijos kompensacijai, 41 mln. – rafinavimo pagalbai, 18 mln. – žaliavinio cukraus perdirbimui, 183 mln. – eksporto kvotų grąžinamosioms išmokoms).

1 diagrama. ES cukraus sektoriaus biudžetas po 2004 m. integracijos (mln. eurų)⁸

Prieš aptariant aukščiau pateiktą diagramą, reikėtų paminėti, jog ES pasaulinėje cukraus rinkoje yra labiau eksportuotoja, negu importuotoja. Cukrus sudaro 2-3,5% viso ES žemės ūkio produktų eksporto. Iš to galima daryti išvadą, jog ES cukraus sektorius yra gerai finansuojamas, jog gamintojams yra sudaromos itin palankios sąlygos eksportui. 1-ojoje diagramoje matyti, jog eksporto subsidijos sudaro

⁸ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.6. - [žiūrėta 2009 09 30, 13:46]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

didžiąją dalį viso ES cukraus sektoriaus biudžeto. Sulig kiekvienu ES integracijos etapu, kuomet prisijungdavo naujos narės, šios eksporto subsidijos, be abejo, tapdavo vis didesnės, kas savotiškai pavertė ES nesažininga konkurentė cukraus rinkoje pasauliniu mastu. Reikėtų pridurti, jog eksporto subsidijos taip pat gerokai apsunkindavo ES biudžetą, turint omeny tai, jog žemės ūkis buvo ir yra labiausiai finansuojamas ES vykdomos politikos sektorius. Kitą, ženkliai mažesnę biudžeto dalį ES skirdavo produkcijos kompensacijoms, tai ES vykdomi intervenciniai pirkimai, kurie savotiškai skatino šio žemės ūkio produkto perprodukciją, nes gamintojai nesibaimindavo dėl neišparduoto cukraus. Toliau seka panašiai finansuojama cukraus sektoriaus biudžeto dalis, tai – eksporto kompensacija. Tai pinigai, kuriuos ES gražina šaliai, kuomet ji įvykdo savo išsipareigojimus ir išveža reikiamą kiekį cukraus, t.y. ES gražinami pinigai, kuriuos šalis eksportuotoja susimoka už kvotas, o vėliau po eksporto – juos susigražina. Taigi, jeigu, tarkim, šalis neįvykdo savo išsipareigojimų, t.y. neišveža užsibrėžto kiekio cukraus (atitinkamai pagal išsigytas kvotas), tuomet neišpildytoji dalis kvotos nėra gražinama. Ši cukraus sektoriaus biudžeto dalis yra priklausoma nuo kvotų dydžio bei jų kainos ir, kuri nėra skiriama tiesiogiai iš ES, tai yra tiesiog savotiška motyvacija gamintojams vykdyti savo prisiimtus išsipareigojimus. Toliau seka rafinavimo pagalba, kuri sudaro 41 mln. eurų. EB Reglamento Nr. 1260/2001 38 straipsnio 1-ojoje ir 3-ojoje dalyje numatyta, kad nuo 2001–2002-ųjų iki 2005–2006-ųjų pardavimo metų sureguliuavimo (rafinavimo) pagalba turi būti teikiama kaip intervencinė priemonė Bendrijos lengvatinėmis sąlygomis įvežamo žaliavinio cukranendrių cukraus rafinavimo pramonei kartu su papildoma bazine pagalba Prancūzijos užjūrio departamentuose pagamintam žaliaviniam cukranendrių cukrui. Šios nuostatos taip pat teigia, kad sureguliuavimo pagalba gali būti suteikiama tik kiekiam, ne didesniems, negu nurodyta Reglamento (EB) Nr. 1260/2001 35 straipsnyje.⁹ Čia yra kalbama apie rafinuotą cukrų, kuriam gali būti teikiama rafinavimo pagalba ir, kuris turi būti įvežamas į ES lengvatinėmis sąlygomis. Tai yra parama ne ES narėms, o trečiosioms pasaulio valstybėms, siekiant užtikrinti aukštą rafinuoto cukraus kokybę bei palengvinti importo sąlygas. Lyginant su kitomis biudžeto dalimis, ši yra, palyginti, maža, tačiau yra labai svarbi parama siekiant skatinti prekybą ir ekonomiką su trečiosiomis pasaulio šalimis. Na, o mažiausia cukraus sektoriaus biudžeto dalis yra parama žaliavinio cukraus perdirbimui. Žaliavinis cukrus, tai yra minimaliai apdirbta cukraus žaliava (pvz. cukriniai runkeliai ir cukranendrės), kuri gali būti laikinai

⁹ Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1646/2001, 2001 m. rugpjūčio 13 d., EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA, atsižvelgdama į Europos bendrijos steigimo sutartį, atsižvelgdama į 2001 m. birželio 19 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1260/2001 dėl bendro cukraus sektoriaus rinkų organizavimo [1], ypač į jo 38 straipsnio 6 dalį, [žiūrėta 2009 09 30, 21:19]
http://209.85.129.132/search?q=cache:y2cnsCX_yoJ:eurlex.europa.eu/Notice.do%3Fmode%3Ddb1%26lang%3Den%26ihmlang%3Den%26lng1%3Den.lt%26lng2%3Dbg.cs.da.de.el.en.es.et.fi.fr.hu.it.lt.lv.mt.nl.pl.pt.ro.sk.sl.sv.%26val%3D260620:cs%26page%3D+what+is+refining+aid+sugar+sector+EU&cd=5&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-

užkonservuojama ir vėliau perdirbama į cukrų. Tai, palyginti, mažai lėšų reikalaujanti procedūra, nes cukriniai runkeliai yra tiesiog paruošiami perdirbimui ir užkonservuojami iki gamybos. Prieš baigiant aptarti diagramą, palyginimui reikėtų paminėti, jog 2001 m. cukraus sektoriaus biudžeto išlaidos sudarė – 1676.9 mln. eurų, 2002 m. – 1585.9 mln. eurų, o 2003 m. – 1436.9 mln. eurų.¹⁰ Matyti, jog ES išlaidos cukraus sektoriui iki 2004 m. lyg tai mažėjo, tačiau po 2004 m. integracijos jos vėl šoktelėjo į viršų. Iš to galima daryti išvadą, jog integracija bei naujųjų narių priėmimas skatino ES išlaidų augimą. Baigiamajame darbe taip pat paaiškės, jog augančios ES cukraus sektoriaus biudžeto išlaidos skatino cukraus kainų augimą, nesąžiningą konkurenciją tarptautiniu mastu bei savotišką cukraus gamintojų lepumą.

ES rinka yra gana ryški figūra bendrajame pasaulio cukraus rinkos kontekste – 13% visos cukraus gamintojų rinkos sudaro ES, 12% - ES yra cukraus vartotoja, 15% - ES yra eksportuotoja bei 5% - importuotoja.¹¹ Deja, ES nenaudai, šie rodikliai yra linke mažėti, nes pietinio pusrutulio šalių ekonomika sparčiai plečiasi. Nuo 1996-ųjų metų Brazilija ir Indija tapo lyderiaujančiomis cukraus gamintojomis, bendrajame kontekste jos pagamina beveik 30% viso pasaulio cukraus.¹² Beje, yra sakoma, jog šalis pagaminanti daugiausiai cukraus yra ir didžiausia jo vartotoja, tačiau cukraus kainą, tiek iš vidaus, tiek iš išorės įtakoja pasaulinės cukraus kainos, kurias cukraus gamintojai kruopščiai seka Niujorko ir Londono tarptautinėse biržose. Norint geriau suvokti didžiųjų cukraus gamintojų išsidėstymą bei susidaryti išpūdį apie ES gamintojų padėtį pasaulio kontekste, tikslinga būtų didžiausias šalis-gamintojas pateikti Pasaulinės maisto ir žemės ūkio organizacijos sudarytoje diagramoje.

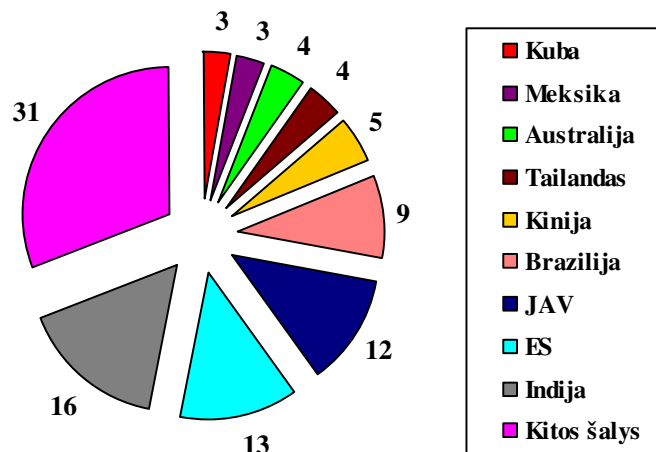
¹⁰ EU/Nr. 112/04: Sugar: EU Commission proposes more market – consumer, and trade – friendly regime. July 14, 2004. [žiūrėta 2009 10 03, 17:43]

http://209.85.129.132/search?q=cache:cqy5iGxkllwJ:www.eurunion.org/eu/index.php%3Foption%3Dcom_content%26task%3Dview%26id%3D2434%26Itemid%3D58+Franz+fischler+EU+commision+proposes+more+market&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-

¹¹ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.7. - [žiūrėta 2009 10 03, 18:35]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

¹² Europa Press releases Rapid: EU Sugar sector: Facts and figures; Reference: MEMO/04/177. Date: 14/07/2004 - [žiūrėta 2009 10 04, 16:35]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:yZDX0sqGMGoJ:europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do%3Freference%3DMEMO/04/177%26format%3DHTML%26aged%3D1%26language%3DEN%26guiLanguage%3Den+Sugar+production+in+EU+25+today+varies+between+19+and+20+million&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

2 diagrama. Pasaulio cukraus gamintojai pagal šalis, 1994 – 1998 metai (procentais)

Kaip jau buvo minėta ir anksčiau, didžiausios pasaulio cukraus šalys-gamintojos yra Indija, Brazilija, JAV, na, o ES produkcija sudarė net 13% viso pasaulio pagaminamo cukraus. Didžiosioms cukraus šalims-gamintojoms, cukraus sektorius turi besąlygiškai labai didelę įtaką jų ekonomikoms, todėl jos labai aktyviai nori išlaikyti savo pozicijas rinkoje. Taip pat didžiosios gamintojos pareiškė didžiulį nepasitenkinimą dėl ES vykdomos cukraus politikos ir nesąžiningos konkurencijos. Ko gero, vienintelė ES iš visų gamintojų šitaip gausiai finansavo šalių gamintojus bei didžiuliais maito barjeriais užsitvėrė nuo nepreferencinių importuotojų. ES savo cukraus rinką formavo pati, nes gamintojams patiems išsilaikyti ir konkuruoti pasaulinėje rinkoje, dėl itin aukštų cukraus kainų vyraujančių Bendrijoje, būtų itin sunku. Galima daryti išvadą, jog ES cukraus politika buvo formuojama itin stipriomis bei palankiomis gamintojams priemonėmis, kas padėjo ES tapti viena didžiausių gamintojų pasaulyje ir išsikovoti gan didelę dalį pasaulinės cukraus rinkos.

Pasaulinės rinkos cukraus kainos yra labai nepastovios. Jos kinta labai neprognozuojamai bei gali pasiekti ir labai aukštą, ir labai žemą lygius. Didžiausias atotrūkis tarp kainų buvo 1974 m. ir 1981 m., jos tuo metu svyravo tarp 115 EUR/t ir 260 EUR/t. Nuo 1995-ųjų metų kainos pradėjo pamažu kristi, nes rinkoje buvo daugiau pagaminama, negu suvartojama – visa tai labai gerai atspindėjo cukraus atsargų padidėjimas lyginant su vartojimu.¹³ Perprodukcija visuomet skatindavo ne tik cukraus kainų kritimą, bet ir reikšdavo išaugusias sandėliavimo išlaidas bei kompensacijas gamintojams. Labai ryškūs cukraus kainų svyravimai taip pat atspindi nestabilią rinką, o galbūt ir gamintojų neprofesionalumą, veikiant cukraus rinkoje. Labai aukštos ES cukraus rinkos kainos, skatindavo ES biudžeto išlaidų augimą bei nesąžiningą

¹³ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.7. - [žiūrėta 2009 10 04, 17:49]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

konkurenciją tarptautinėje arenoje, kas vienareikšmiškai nebuvo naudinga ne tik pačiai ES, bet kartu ir pažeisdavo sąžiningos konkurencijos principą pasaulio kontekste.

Tarp veiksnių, paaiškinančių kainų svyravimus, reikėtų paminėti, jog vartojimas nuolat auga ir yra cukraus rinkos varomoji jėga. Tačiau reikėtų pažymėti, jog yra labai ryškūs skirtumai tarp vienos grupės šalių ir kitos, o vartojimo augimas yra labiau būdingas besivystančiose šalyse. Cukraus importas priklauso nuo makroekonominių ir politinių faktorių. Produkcijos apimtys realiai nėra priklausomos nuo kainos. Tai atspindi nuolatinį cukranendrių auginimo ciklą - tarkime, 6 metų derlius duoda 75% vaisių, tai yra pakankamai ilgas laiko tarpas pasirengti investicijoms į cukraus sektorių. Pasiūla yra labai priklausoma nuo klimato sąlygų, o gamybos sąmatos koregavimas labai įtakoja pasaulinę kainą. Taip pat būtų tikslinga paminėti, jog cukraus eksportas yra labai priklausomas nuo nedidelio skaičiaus šalių, kurios taip pat yra ir didžiausios gamintojos, tai – Brazilija, ES, Australija., Tailandas ir Kuba. Šių šalių cukraus eksportas sudaro net 70% viso pasaulio eksporto. Paskutiniu metu šiose šalyse tiek pasiūla, tiek paklausa yra veikiama viešosios intervencijos, kuri sumažindavo arba atidėdavo poreikį struktūriniais pakeitimams.¹⁴ Cukraus rinka yra gan uždara ir, ko gero, viena labiausiai reguliuojamų, todėl čia dominuoja ilgamečiai ir stambūs gamintojai. Sulig kiekvienais gamybos metais, cukraus sektorius įgavo vis labiau iškreiptą vaizdą – parama jam augo dėl padidėjusių produkcijos kiekių, ES pagaminto cukraus kaina pasiekė labai aukštą lygį, na o Pasaulio prekybos organizacija nuolat būkštavo dėl nesažiningos ES konkurencijos tarptautinėje rinkoje.

1.2. Bendroji cukraus rinka

1968-aisiais metais, pagrindinis Bendrosios rinkos organizacijos (toliau - CMO) siekis, įgyvendinant cukraus politiką, buvo garantuoti gamintojams pastovias pajamas bei ES rinką nuolat aprūpinti savais produktais. Importo mokesčiai garantavo tvirtą apsaugą nuo trečiųjų šalių konkurencijos; parama cukraus sektoriui buvo skiriama atsižvelgiant į gamintojų kainas, kurios, be abejo, buvo orientuotos į pelną. Cukraus sektoriaus politika reikalavė didelių biudžeto išlaidų. Bendrijos produkcija buvo susaistyta garantuotais kiekiais (kvotomis), atsižvelgiant į bendrijos poreikius. Bendrijos biudžeto lėšomis buvo padengiamos perteklinės produkcijos eksporto išlaidos gamintojams (eksporto

¹⁴ Europa Press releases Rapid: EU Sugar sector: Facts and figures; Reference: MEMO/04/177. Date: 14/07/2004 - [žiūrėta 2009 10 04, 19:15]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:yZDX0sqGMGoJ:europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do%3Freference%3DMEMO/04/177%26format%3DHTML%26aged%3D1%26language%3DEN%26guiLanguage%3Den+Sugar+production+in+EU+25+today+varies+between+19+and+20+million&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

grąžinamosios išmokos).¹⁵ Galima susidaryti įspūdį, jog cukraus rinka nuo pat pirmųjų savo gyvavimo dienų vis tobulėjo bei tapo vis palankesne gamintojams. Iš tikrųjų, šiek tiek stebina faktas, jog tokia nesažiningos konkurencijos rinka pasauliniame kontekste išliko taip ilgai nereformuota – tai stebino daugelį politikų ir pasaulinių organizacijų veikėjų. ES vykdoma politika neturėtų taip stipriai įtakoti prekybos cukrumi, nes gamintojai buvo pelno siekiančios organizacijos, dėl to būtų galima teigti, jog vykdomas ES gamintojų rėmimas neatitiko viešojo intereso. Politika yra visuomeninis reiškinys, o ne konkretus konkrečių gamintojų produkcijos skatinimas. Bendroji cukraus rinka turėtų būti labiau traktuojama kaip muito mokesčių nebuvimas tarp ES narių bei, tarkim, palankesnių sąlygų formavimas teisine prasme, o ne pinigine.

1975-aisiais metais, kuomet į ES įstojo Didžioji Britanija, Bendrosios rinkos organizacija pagaliau prisiėmė įvykdyti vieną iš savo įsipareigojimų cukraus sektoriuje, kuris buvo aktualus Afrikos, Karibų baseino ir Ramiojo vandenyno (toliau - ACP) regionų šalims. Tais pačiais metais buvo pasirašytas ir Cukraus Protokolas, kuris leido ES importuoti žaliavinį cukrų ir net jį pardavinėti Jungtinėje karalystėje. Cukraus Protokolas tapo daugiašaliu susitarimu tarp 18-os ACP šalių ir ES. Cukraus protokolas ACP šalims sudarė sąlygas be jokių mokesčių neribotą laiką importuoti cukranendrių cukrų į ES.¹⁶ Papildoma sąlyga į ES importuojančioms šalims buvo reikalavimas importuoti pastovų kiekį cukraus, tuomet išmokos buvo suteikiamos iš ES biudžeto. Nuo to laiko Bendrija šiek tiek liberalizavo savo griežtai kontroliuojamą rinką – tai buvo pirmasis žingsnis nuo cukraus rinkos atsiradimo. Iki tol EB buvo ne tik viena didžiausių cukraus eksportuotojų pasaulyje, bet ir bendrija, kuri savo rinką aprūpindavo viduje pagamintais produktais bei griežtai ribodavo savo rinką muito mokesčiais.

Tolesni pakeitimai buvo po 1995-ųjų metų Urugvajaus Raundo susitarimo, kuomet buvo sugriežtintas eksporto išmokų grąžinimas. CMO sumažintos kvotos reišė, jog produkcijos perteklius Bendrijos rinkoje nebegalėjo būti eksportuojamas, grąžinant išmokas už perteklinės produkcijos išvežimą už ES ribų. Praktiškai nuo tada, jeigu išaugdavo ES importas, rinkos pusiausvyra buvo atstatinėjama mažinant Bendrijos kvotas (mažinimo mechanizmas). Šis mechanizmas nebuvo naudojamas keletą metų. Tačiau sugriežtinimai inicijuoti PPO Susitarimo dėl Žemės ūkio ir Bendrijos rinkos atvėrimo 2001 m. labiausiai palietė Balkanus, kur pamažu suaktyvėjo cukraus tiekimas ir sumažėjo kvotos. CMO yra reguliuojama EK Reglamentu Nr. 1260/2001, kurio galiojimas baigėsi 2006-ųjų metų birželio 30-ąją

¹⁵ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union's sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.8. - [žiūrėta 2009 10 06, 16:19]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

¹⁶ The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy, - Elisabetta Gotor. The reform of the EU Sugar Trade Preferences toward Developin Countries in Light of the Economic Partnership Agreements. Vol. 10 Number 2 2009. -p.20

dieną.¹⁷ CMO egzistavimo pabaigą galima būtų traktuoti, kaip lengvatų panaikinimą cukraus sektoriaus gamintojams, kaip nesažiningos konkurencijos pabaigą pasauliniame kontekste ir, be abejo, kaip cukraus kainų kritimą. ES rinka turėtų būti nebe taip griežtai reguliuojama bei atsiverti tarptautinei prekybai, skatinant trečiųjų pasaulio šalių eksportą į ES.

1.3. Įtampa ir pokyčiai

Cukraus sektorius buvo paliktas nuošaly, kuomet 1992-aisiais buvo vykdoma BŽŪP reforma. Cukraus sektorius buvo šiek tiek paliestas Urugvajaus Raundo susitikime, kuomet vyko derybos dėl tarptautinės prekybos. Nereformuotas cukraus sektorius savotiškai liudija apie vykdomos politikos sėkmę, nors biudžeto išlaidos, siekiant įgyvendinti tam tikrus tikslus, buvo milžiniškos. Tačiau spaudimas buvo labai didelis, kuris skatino kuo skubiau keisti nusistovėjusią sistemą, kuri eilę metų buvo kritikuojama daugybės ir įvairių šaltinių. Įtampa labai greitai augo, pasaulis nebegalėjo taikytis su nesažininga konkurencija, ES nuolat buvo prikaišiojama dėl išsipareigojimų nevykdymo PPO, juolab tai tapo opia problema ne tik pasauliui, bet ir pačiai ES dėl nenumaldomai augančių cukraus kainų ir išlaidų augimo.¹⁸

1.3.1. Cukraus sektorius išvengė BŽŪP reformų

Nuo 1990-ųjų metų BŽŪP reformos tikslas buvo pereiti nuo kainų rėmimo gamintojams prie tiesioginės paramos ūkininkams. Jeigu žvelgti tarptautiniu mastu, tai buvo tarsi lydimasis procesas, derinant vidaus paramos sąlygas žemės ūkiui ir reguliuojant tarptautinius susitarimus dėl žemės ūkio produkcijos. Deja, to meto BŽŪP reforma visai nepalietė cukraus sektoriaus. Beveik visose šalyse cukraus gamintojai naudodavosi specialia parama, kai, tuo tarpu, ACP šalys taip pat gaudavo naudos iš Bendrijos. Pasirašytojo Cukraus Protokolo dėka - 11 Afrikos šalių, 7-ios Karibų regiono šalys ir 1 šalis iš Ramiojo vandenyno regiono pasinaudojo joms suteiktomis prekybos privilegijomis. Šios šalys turėjo kvotų pagrindu inicijuotą įėjimą į ES rinką, t.y. ACP šalims nebuvo taikomi importo mokesčiai bei buvo skatinamas baltojo ir žaliavinio cukraus importas į ES šalis.¹⁹ Tačiau, grįžtant prie BŽŪP reformos, reikėtų paminėti, jog visuomet spaudimas reformuoti ES cukraus sektorių buvo mažesnis, negu kitus

¹⁷ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.8. - [žiūrėta 2009 10 07, 12:26]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

¹⁸The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy, - Elisabetta Gotor. The reform of the EU Sugar Trade Preferences toward Developin Countries in Light of the Economic Partnership Agreements. Vol. 10 Number 2 2009. -p.21

¹⁹ International Centre for Trade and Sustainable Development, -After the Sugar Protocol by Patricia Garcia-Duran, Elisa Casanova and Montserrat Millet. 2009 September. - [žiūrėta 2009 10 07, 14:05]
<http://ictsd.net/i/news/tni/54811/>

žemės ūkio sektorius. Todėl natūralu, jog ES savotiškai vengė arba neteikė pirmenybės cukraus sektoriaus reformai. CMO labai išradingai, išlaikydama savo pagrindinius veikimo principus, prisitaikydavo prie išorinių pokyčių, tačiau, ar vengimas reformuotis buvo naudingas pačiai ES?

Deja, vengimas pradėti vykdyti ES cukraus sektoriaus reformą, privedė prie nesąžiningos ir iškreiptos konkurencijos. Pats faktas, jog buvo remiamas tik vienas iš žemės ūkio sektorių, skatino susimąstyti apie disproporciją tarp, rodos, tos pačios žemės ūkio srities sektorių. Nereformuotas cukraus sektorius savotiškai lieka nuošalyje, puoselėjant idėją tvarios žemdirbystės link. Ta pati BŽŪP reforma, kurios vykdomoji politika yra keičiama, išskyrus vieną nuošaly paliktą sektorių, skamba itin neprofesionaliai. Bendros rinkos sąvoka turėtų būti taikytina visiems žemės ūkio sektoriams, nes jų veikimo principai yra labai panašūs.

2. BŪTINYBĖ REFORMUOTI ES CUKRAUS SEKTORIŲ

Versijų dėl neišvengiamos cukraus sektoriaus reformos buvo įvairių - skirtingų šalių veikėjai, skirtingai matydavo situaciją, be abejo, žvelgdami per savo prioritetų prizmę. Ko gero, reformai pirmiausia turėjo subręsti pati ES, todėl, norint atskleisti faktorius, įtakojusius ES pasiryžimą radikaliai reformai, būtų tikslinga remtis ES Cukraus industrijos komiteto (toliau – CUIS) narės Ms Julie Steward išsakyta kalba 1999-aisiais PPO narių susitikime. CUIS nuomone, pagrindinės priežastys pagaliau pradėti įgyvendinti cukraus reformą buvo šios:

- Pirmoji išsakyta priežastis buvo ta, kad yra labai ryškus atotrūkis tarp ES ir pasaulio cukraus rinkų, o pasaulis ir toliau vis intensyviau spaudžia ES, kuri ir toliau tiekė subsidijuojamą cukrų;
- Kita priežastimi buvo įvardintas vis didesnis atotrūkis tarp ES cukraus rinkos ir kitų žemės ūkio produktų rinkų. Cukraus sektorius 1992-aisiais metais išvengė BŽŪP reformos, o 2000-aisiais metais BŽŪP reformos Agenda 2000, kur intensyviai buvo reformuojamas grūdų ir pieno sektorius, o cukraus liko vis labiau ir labiau izoliuotas;
- Žvelgiant iš ES plėtros pusės, reikėtų paminėti, jog cukraus režimo politika yra programos Acquis Communautaire dalis, kurią privalo vykdyti visos naujos šalys narės. Jei dabartinis cukraus režimas būtų pritaikytas centrinės Europos šalims, tai jų ekonomikoms kainuotų 3,6 mlrd. eurų (teigia Nacionalinė Ekonominių tyrimų Asociacija). Cukraus kainos yra daug žemesnės tose šalyse, lyginant su ES, o ES kainų integravimas į jų ekonomiką vestų prie:
 - Infliacijos;
 - Didelių PVM išlaidų vartotojams, kurie ir taip 30-40% savo pajamų išleidžia maistui;
 - Nesąžiningo pajamų paskirstymo ūkio lygiu, kuris vestų šalį prie socialinių problemų ir ilgų struktūrinės reformos atidėjinių;
 - Kvotų augimo cukraus gamintojams ir nepakankamos konkurencijos.
- Ketvirtąją priežastimi buvo įvardinta, jog nustatytas režimas nepatenkina pagrįstos vartotojų ir vartotojų grupių kainos, kurie taip pat pasisako už cukraus sektoriaus reformą. Vartotojų komitetas, kuris yra patariamasis komitetas Komisijai, cukraus sektoriaus reformos klausimu pasisakė taip: „Atsižvelgiant į tai, jog cukrus nebuvo įtrauktas į darbotvarkės Agenda 2000 programą, pastangos turėtų būti dedamos į vartotojų naštos mažinimą bei į iškreiptų prekybos principų likvidavimą. Mes taip pat norėtumėme išreikšti susirūpinimą dėl konkurencijos stokos ES cukraus sektoriuje. Nustatydamą cukrinių runkelių ir

intervencines kainas, kurios yra mokamos gamintojams, Komisija juos šitaip savotiškai izoliuoja nuo konkurencijos.”²⁰

- Be abejo, paskutiniąja ir labiausiai kritiška priežastimi reformuoti ES cukraus sektorių, buvo įvardinta itin aukšta ES vidinės rinkos kaina. Nors ir gerai tvarkydamiesi, eksportuotojai susiduria su ES eksporto biudžeto grąžinamųjų išmokų sąlygomis, kurios riboja jų galimybes gaminti žaliavą pagal pasaulines kainas ir tuo pačiu konkuruoti tarptautinėse rinkose.

Kaip matome, ES institucijos realiai suvokia cukraus sektoriaus problemą ir reformos būtinybę. Galima būtų prieiti prie išvados, jog ES savotiškai išreiškė solidarumą PPO bei pagaliau ryžosi pripažinti iškreipto sektoriaus problemą. Visi penki faktoriai byloja, jog situacija yra sunkiai kontroliuojama ir privalo būti keičiama, t.y. reformuojama nedelsiant.

ES yra viena pirmaujančių cukraus gamintojų ir pardavėjų pasaulyje. Tokia ES pozicija buvo kuriama gana ilgą laiką, pagal protekcionistinės politikos programą, kuri reglamentuoja gamybą, kainas, eksportą ir importą. Nuo 1968-ųjų metų, kuomet buvo pradėta įgyvendinti cukraus politika, kitaip tariant, kuomet CMO pradėjo reguliuoti cukraus rinką iki pat 2006-ųjų metų cukraus sektorius liko nežymiai pakitęs.²¹ Realiai nebuvo nei vienos priežasties, kuri ir toliau padėtų išlaikyti ankstesnįjį režimą. Kiekviena vykdomosios politikos sritis buvo viešai kritikuojama – argumentai buvo motyvuoti ir atitiko realybę, todėl ES, net ir norėdama, nebūtų galėjusi atsilaikyti atsiradusiam spaudimui.

Toliau, būtų tikslinga plačiau aptarti priežastis bei vykdomos politikos gaires, kurios vedė cukraus sektorių prie neišvengiamos reformos. Skirtingi autoriai, politikos apžvalgininkai, ES institucijų nariai tuo pačiu ES reformos klausimu pasisako panašiai, tiesiog kiekvienas šias priežastis pateikia per savo prizmę. Tačiau visi vieningai laikosi nuomonės, jog priežastys buvo tiek vidinės, tiek išorinės. Apžvelgus daugybę straipsnių, kalbų, komentarų, projektų ir pan., būtų galima išskirti tokius faktorius, įtakojusius cukraus sektorių reformotis.

²⁰White Papers, - Global Alliance for Sugar Trade Reform&Liberalisation, - The Need for EU Sugar Reform, - Ms Julie Steward, - 30/11/1999, - Source – speech. [žiūrėta 2009 10 07, 18:16]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:zz9yWJ23GisJ:www.globalsugaralliance.org/resources.php%3Faction%3DviewResource%26id%3D19+why+it+was+neccesary+to+reform+sugar+sector+in+EU&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

²¹ Economic Research Service, - The EU Sugar Policy Regime and Implications of Reform. – Aziz Elbehri, Johannes Umstaetter and David Kelch, - July 2008. - [žiūrėta 2009 10 07, 20:21]
http://www.ers.usda.gov/Publications/ERR59/err59_reportssummary.pdf

2.1. Vidiniai iššūkiai

Vidiniai iššūkiai - ES vidaus parama. Pagal ES cukraus sektoriaus režimą, finansavimas, pagal kainų garantijų sistemą, yra vykdomas cukriniams runkeliams ir jų perdirbimui į cukrų, t.y. kuomet yra apibrėžiamos nacionalinės gamybos kvotos ribos (A ir B kvotos). Kainos yra apsaugomos griežta importo tarifų sistema bei specialiomis apsauginėmis priemonėmis.

Eksporto grąžinamosios išmokos taikomos B kvotos cukrui, o C kvotos cukrui šios išmokos nėra taikomos. Išmokos yra mokamos gamintojams už cukraus sandėliavimą, kurios galioja visų kvotų cukrui.

Cukraus režimas gan dažnai yra vadinamas „savęs finansavimo sistema“ ir tai buvo naudojama kaip kontrargumentas cukraus reformai, tačiau būtų tikslinga aptarti, kiek tai iš tiesų kainuoja:

- Didžiausia dalis yra finansuojama pačių vartotojų, kurie moka labai aukštą kainą už cukrų, kuri viršija 6 mlrd. eurų per metus;
- Be to, kiekvienais metais biudžetui reikėjo 1.229 mlrd. eurų tam, kad galėtų mokėti eksporto subsidijas už ACP šalių cukrų.²²

Visa ES vidaus paramos struktūra užkirto kelią konkurencingos ES vidaus rinkos vystymuisi. Šiai itin apsaugotai rinkai buvo iškelta daugybė bylų dėl nesąžiningos konkurencijos, įtraukiant net pačius cukraus gamintojus, mat buvo siekiama parodyti problemą. Labai svarbu buvo imtis priemonių reformai įgyvendinti – tam, kad pagaliau atsirastų normali konkurencija tarp ES ir pasaulio rinkų.

Pagal PPO, šalių vidaus parama cukrui viršija paramos limitą žemės ūkiui. Cukrus ir, beje, didžioji dalis ES žemės ūkio gerokai viršijęs PPO nustatytus rėmimo limitus. Lyginant, tarkim 1986-88-uosius metus ir 1998-1999, Urugvajaus Raundo susitikimo metu buvo padaryta išvada, jog ES šiek tiek sumažino paramą žemės ūkiui. Tai buvo Mc Sharry reformos padarinys, kurios, beje, cukraus sektorius išvengė. Taip pat reikėtų paminėti, jog cukraus sektorius taip vienintelis iš žemės ūkio produktų liko neištrauktas iš reformų programos Agenda 2000 planą, nei buvo reformuotas iki pat 2004-ųjų metų. Pagal eksporto išmokų dydį Europoje pagaminamiems žemės ūkio produktams, cukrus gauna net pusę visų pajamų, todėl ir dėl šios priežasties yra gyvybiškai svarbu kuo skubiau reformuoti ir mažinti ES vidaus išmokas.²³

²² EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.9. - [žiūrėta 2009 10 08, 16:07]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

²³ White Papers, - Global Alliance for Sugar Trade Reform&Liberalisation, - The Need for EU Sugar Reform, - Ms Julie Steward, - 30/11/1999, - Source – speech. [žiūrėta 2009 10 08, 17:08]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:zz9yWJ23GisJ:www.globalsugaralliance.org/resources.php%3Faction%3DviewResource%26id%3D19+why+it+was+neccesary+to+reform+sugar+sector+in+EU&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

Galima prieiti prie išvados, jog ne tik dėl PPO spaudimo, bet ir dėl vidinių paskatų yra ypač svarbu imtis radikalių ES cukraus reformų, nes tai gerokai skurdino Bendrijos biudžetą bei formavo iškreiptą ES rinkos vaizdą pasauliniame kontekste. Taip pat reikėtų paminėti, jog AMS kriterijai turėtų būti taikomi visiems be išimties žemės ūkio produktams, kas turėtų padėti sumažinti ne tik paramą cukrui, bet ir skatinti kainų kritimą.

2.2. Išoriniai iššūkiai

Išoriniai iššūkiai. Eksperto konkurencija. Marrakech Sutartyje (pasirašyta 1994 m. Marakeče, Maroke, tuomet oficialiai buvo įsteigta PPO) ES eksporto išmokų įsipareigojimai buvo apibrėžti nepriklausomai nuo ES vidaus paramos ir nepriklausomai nuo Europos žaliavų kainų kitimo. Tačiau produktams, kurių sudėtyje yra cukraus, buvo taikomos metinės 6% mažesnės eksporto išmokos negu cukrui.²⁴ Iš to būtų galima daryti išvadą, jog įsipareigojimų, dėl eksporto gražinamųjų išmokų ES pagamintam maistui ir gėrimams, buvo be galo sunku laikytis, ir kurie varžo eksportą ES pramonei. Kaip teigė CIUS komiteto narė Ms Julie Steward, jog 2000/01-aisiais metais leistina maksimali biudžeto išlaidų suma, perdirbtiems maisto produktams ir gėrimams, buvo 415 mln. eurų, o realus pramonės poreikis buvo 600 mln. eurų per metus.

Dėl labai didelių kainų skirtumų tarp ES ir pasaulio rinkų, CIUS komiteto nariai ir toliau pritarė eksporto išmokų idėjai, tam, kad ir toliau būtų konkurencija tarp trečiųjų šalių rinkų.

Reikėtų nepamiršti, jog eksporto išmokos už perdirbtų prekių eksportą yra savotiška kompensacija už galimybę įsigyti žaliavų pasaulinių rinkų kainomis. Su PVM parduodamiems maisto produktams bei gėrimams yra beveik neįmanoma sąžiningai konkuruoti pasaulinėse rinkose tuo metu, kai yra panaikinamos eksporto išmokos, o vidinės ES kainos šokteli gerokai aukštyn. CIUS komiteto reikalavimai dėl eksporto išmokų pagaminamai produkcijai buvo tokie:

- Jog eksporto išmokos būtų mažinamos, taip pat atitinkamai mažinant ES vidaus rinkos žemės ūkio produktų kainas;
- Jog eksporto išmokos apimtų visas žaliavas įtrauktas į galutinį produktą;
- Taip pat tikimasi visapusiškai atsižvelgti į poreikius, dabartinius įsipareigojimus ir įtaką ES biudžetui po integracijų.²⁵

²⁴ EC – Export Subsidies on Sugar, - Comment prepared for the ALI project on the Case Law of the WTO,- by Paola Conconi Universite Libre de Bruxelles (ECARES) CEPR, - 2008 Brussels. - [žiūrėta 2009 10 08, 18:02] <http://ideas.repec.org/f/pco305.html>

²⁵ White Papers, - Global Alliance for Sugar Trade Reform&Liberalisation, - The Need for EU Sugar Reform, - Ms Julie Steward, - 30/11/1999, - Source – speech. [žiūrėta 2009 10 09, 13:21]

Teigiama, jog bet koks kitas apribojimas gali griežtai varžyti Europos maisto ir gėrimų gamintojų galimybes konkuruoti pasaulinėse rinkose, trukdyti naujoms investicijoms bei slopinti naujų darbo vietų kūrimą.

Apibendrinat, reikėtų paminėti, jog realiai jau nuo seno išugdytai ES cukraus ir cukraus produktų rinkai, būtų labai sudėtinga konkuruoti tarptautinėje arenoje, visiškai panaikinus eksporto subsidijas. Tam yra reikalingi nauji struktūrinės politikos įrankiai, kurie padėtų bei leistų ES rinkai konkuruoti tarptautinėje arenoje. Dėl iškreiptos ES cukraus rinkos, būtų galima kaltinti ne tik pačius gamintojus, bet ir pačią ilgai nereformuotą, ES vykdomą politiką, kuri „išlepino“ gamintojus.

2.3. Įėjimas į rinką

Palankesnio patekimo į rinką klausimas visuomet buvo itin opus derybų klausimas, ypač jeigu būdavo siekiama, pasinaudojant eksporto lengvatomis, užkariauti naujas pasaulio rinkas. Įėjimas į rinką gamintojams iššaukia:

- Priverstinį aukštų kainų mažinimą;
- Kainų mažinimą atitinkamai pagal vyraujančias kainas, o ne dabartines kainas apjungiant kartu su mažomis kainomis, siekiant užtikrinti sėkmingą rinkos prieinamumą;
- Neatidėliojamą būtinybę naikinti kvotas.²⁶

ES Urugvajaus Raundo susitikime prisiimti išpareigojimai dėl cukraus sektoriaus, deja, nebuvo pilnai įvykdyti. Cukraus kaina buvo sumažinta tik 20%, vietoj išpareigotų 36%, kurie buvo privalomi visiems žemės ūkio produktams. Be to, cukraus importui buvo taikomas apsaugos muftas, kuris savotiškai izoliavo ES vidaus rinką nuo tarptautinių ekonomikos realių. Šis apsaugos muftas buvo taikomas realiai, todėl ES cukraus gamintojai niekada nepajautė tarifų mažinimo.

Net jeigu ir pasaulio cukraus kainos pamažu periodiškai mažėtų 13 metų, o importo mokesčiai išliktų tokie pat aukšti – vis viena pigiau būtų pirkti iš ES. Net jeigu cukrus būtų gaunamas veltui, tuomet importo mokestis vis viena liktų 44 USD/t aukštesnis nei ES efektyviai remiama kaina.²⁷

<http://209.85.129.132/search?q=cache:zz9yWJ23GisJ:www.globalsugaralliance.org/resources.php%3Faction%3DviewResource%26id%3D19+why+it+was+necessary+to+reform+sugar+sector+in+EU&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

²⁶ EC, Agricultural and Rural Development, - The EU on the move: the November 2005 EU Sugar reform, - Jean-Marx Trarieux, Agricultural Attache delegation of The EC to the U.S., - International Sweetener Colloquim, - Hollywood, Florida, - February 7, 2006, - Source – power point presentation, - [žiūrėta 2009 09 15, 13:21]

http://www.idfa.org/meetings/presentations/sweetcoll2006_trarieux.ppt

²⁷ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.11. - [žiūrėta 2009 10 09, 15:29]

http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

Galima daryti išvadą, jog itin svarbu yra panaikinti specialius apsauginius cukraus importo mokesčius, kurie gerokai apsunkina įėjimą į ES rinką. Taip pat labai svarbu sumažinti žvėriškai išaugusią ES cukraus kainą, kuriai buvo leidžiama nuolat kilti. Tam reikia ne tik pačios ES pastangų, bet ir tarptautinių organizacijų įsikišimo. CUIS stengėsi palaikyti visas PPO idėjas dėl tarptautinės prekybos palengvinimo. Prekybos procedūrų supaprastinimas atneštų naudą ne tik gamintojams, bet ir pasaulio ekonomikai. PPO, bendradarbiaudama su ES, turėtų ieškoti bendrų susitarimų harmonizuojant ir supaprastinant muitinės procedūras bei mokesčius, taip pat modernizuoti muitinės darbą bei skatinti muitinės procedūrų skaidrumą.

2.4. Besivystančios šalys

Esminis tarptautinės prekybos cukrumi aspektas yra trečiųjų pasaulio šalių vystimosi skatinimas. Keletas jų gavo labai didelės naudos, kuomet buvo pasirašytas Cukraus protokolas. ES režimas kenkia besivystančių šalių ekonomikai, kurios gauna naudos augindamos cukranendres, tačiau nėra įtrauktos į Cukraus protokolo šalių sąrašą. Šiandieninės kainos pasaulyje priklauso nuo ES gebėjimo parduoti cukrų pasaulio rinkoms. Tailandas, Brazilija yra tarp pažangiausių cukraus gamintojų pasaulyje, bet jų tolesnį vystymąsi riboja sunki prieiga į ES bei JAV rinkas.

Taigi 2004-ųjų metų rugsėjį į PPO su oficialiu prašymu, dėl ES tarptautinės prekybos pažeidimų, kreipėsi Brazilija, Australija ir Tailandas, kurios kaltino ES dėl nelegalių cukraus eksporto subsidijų. Šios trys šalys teigė, jog ES vykdoma politika dėl eksporto subsidijų prieštarauja Urugvajaus Raundo susitarimui.²⁸ 1975-aisiais metais pasirašytas ES/ACP šalių *Cukraus Protokolas* kėlė didžiulį aukščiau minėtų šalių nepasitenkinimą, todėl būtų tikslinga apžvelgti jo sudarymo aplinkybes bei sąlygas.

2.5. Cukraus Protokolas

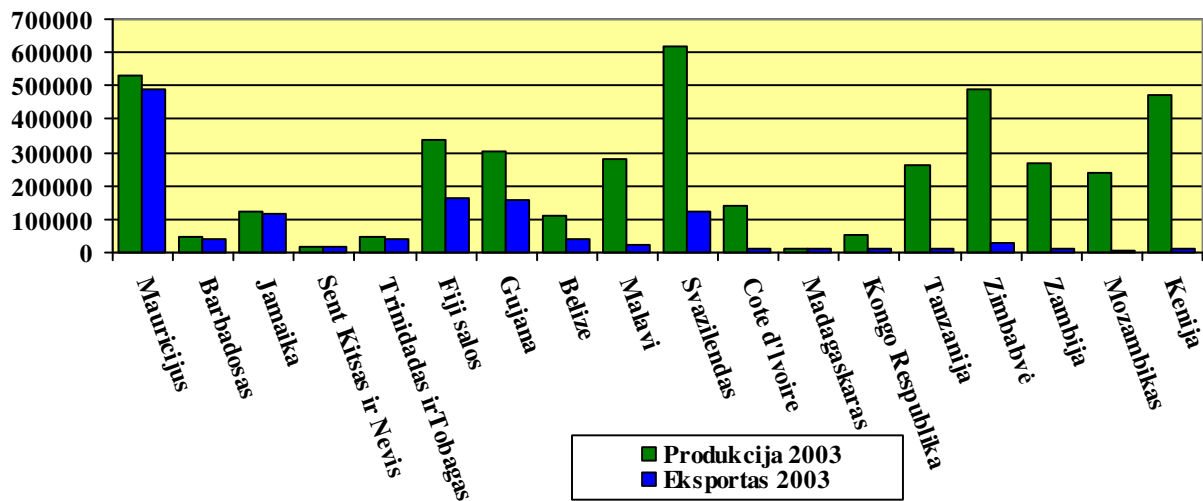
Cukraus Protokolas yra susitarimas, kuris nustato garantuojamas cukraus importo kainas ir importo apimtis tarp šalių, kurios pasirašė šį susitarimą su ES. Eilę metų šis susitarimas buvo tarsi centrinė prekybos tarp šių šalių horizonto dalis.²⁹ Nors ir pradėtas vėliau kritikuoti, Cukraus Protokolas net buvo

²⁸ Foodnavigator.com, - EU fights WTO sugar ruling, - 19 October, 2004, - [žiūrėta 2009 10 09, 18:41]
<http://www.foodnavigator.com/Financial-Industry/EU-fights-WTO-sugar-ruling>

²⁹ EC, - EC Trade commissioner Catherine Ashton, - Why has the EU proposed to end up EU-ACP Sugar Protocol?, - Comment by Commissioners Peter Mandelson, Louis Michel and Mriann Fischer Boel, - In The Guyana Chronicle, - 25 July, 2007, - [žiūrėta 2009 10 09, 19:13]

pripažintas visame pasaulyje kaip sėkmingo bendradarbiavimo modelis, skatinantis vystimąsi, kuris, be abejo, atnešė daug naudos besivystančių ACP šalių ekonomikoms.³⁰ Pagal Cukraus Protokolą, tik 18 iš 77 šalių, kurios yra priskiriamos ACP šalių grupei, gavo nepalyginamai daugiau naudos ekonomikoms bei privilegijuotiems prekybos ryšiams negu likusios besivystančios šalys.³¹ Cukraus Protokolas ACP šalims garantavo cukraus įvežimą į ES be maito mokesčių, kurio kvota, bendrai paėmus visas 18 šalių žaliaviniam ir baltajam cukranendrių cukrui, buvo 1.3 mln. tonų. Siekiant geriau atspindėti ACP šalių pagaminamą produkciją ir eksporto dydį ES, tikslinga būtų šiuos duomenis pateikti diagramoje, kad būtų galima lengviau įvertinti ACP santykius su ES. Taip pat reiktų paminėti, jog 2009-ųjų metų rugsėjo 30-ąją dieną dėl vykdomos ES cukraus sektoriaus reformos (kuri buvo pasirašyta 2006-ųjų metų vasario 20-ąją dieną) - Cukraus Protokolas oficialiai nustojo galiojės. Diagramos duomenys pateikiami iš 2003-ųjų metų statistikos, mat, beveik galima teigti, jog tai paskutiniai metai, kurių metu vyko intensyvi prekyba tarp ES ir ACP šalių, mat laikotarpis iki oficialiai patvirtinto reformos ir po, realiai neatspindi ryšių bei įsipareigojimų, kurie buvo įtvirtinti Cukraus Protokole.³²

2 diagrama. ACP Cukraus Protokolo šalys bei jų produkcijos ir eksporto statistika 2003 metais (tonos)

http://209.85.129.132/search?q=cache:7_Pbe8jL5gJ:ec.europa.eu/commission_barroso/ashton/speeches_articles/artpm038_en.htm+why+has+the+eu+proposed+the+sugar+protocol&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a

³⁰ African, Caribbean and Pacific Sugar Group, - The ACP/EU Sugar Protocol, - [žiūrėta 2009 10 09, 19:24]

<http://www.acpsugar.org/Sugar%20Protocol.html>

³¹ International Centre for Trade and Sustainable Development, -After the Sugar Protocol by Patricia Garcia-Duran, Elisa Casanova and Montserrat Millet. 2009 September. - [žiūrėta 2009 10 12, 12:30]

<http://ictsd.net/i/news/tni/54811/>

³² South Centre, - An Intergovernmental Policy Think Tank of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November 2007, - [žiūrėta 2009 10 12, 13:01]

http://www.southcentre.org/index.php?option=com_content&task=view&id=597&Itemid=67

Kaip matyti diagramoje, visos ACP šalys pagamina daugiau arba pagamina labai panašų kiekį cukraus, kiek ir eksportuoja į ES. Vienos šalys gamindavo pagal savo turimas kvotas, įtvirtintas Cukraus Protokole, kitos – atitinkamai gamina daugiau: savo reikmėms arba eksportui į kitas šalis. Kaip matome, didžiausia ES importuotoja yra Mauricijaus sala, kuri 2003-aisiais metais importavo 491 tūkst. tonų cukraus. Ši šalis beveik pagamina tiek, kiek siekia jos kvota pagal Cukraus Protokolą. Palyginimui, reikėtų pažymėti, jog mažiausia importuotoja į ES yra pietryčių Afrikos šalis Mozambikas, kuri, kaip bebūtų keista, nėra mažiausia šalis, su kuria ES yra pasirašiusi Cukraus Protokolą. Mozambikas turėjo vos 6 tūkst. tonų kvotą, nors realiai pagamino 240 tūkst. tonų baltojo cukraus. Diagramoje matyti, jog mažiausios importuotojos yra Afrikos šalys. Galima daryti išvadą, jog šios šalys pagamina daugiau cukraus negu eksportuoja, nes gan didelės Afrikos šalys cukrų gan gausiai naudoja savo reikmėms arba turi sudariusios prekybos sutartis su kitomis šalimis. Svarbu pažymėti, kad kaina mokama už šiuos garantuotus kiekius cukraus yra susijusi su vidine ES administruojama cukraus kaina, kuri yra itin palanki ACP šalims. ACP šalių ekonomika yra ženkliai silpnesnė už ES, todėl ekonomiškai stipresnės šalies kaina mokama silpnesnės ekonomikos šaliai daro stiprų teigiamą poveikį šalies ūkiui. Taip pat reikėtų akcentuoti, jog 4 iš 18 ACP šalių priklauso mažiausiai išsivysčiusių šalių grupei, tai – Malavi, Madagaskaras, Tanzanija ir Zambija. Šios šalys pasauliniu mastu yra pripažintos kaip skurdžiausios ir mažiausiai ekonomiškai išsivysčiusios, tad ES, pagal Cukraus Protokolą, pirkdama iš šių šalių kvotinių cukrų, padeda šių šalių vystimuisi bei savotiškai skleidžia socialinės paramos idėją per prekybos ryšius. Kad ir kaip stipriai Cukraus Protokolas būtų kritikuojamas dėl nesąžiningos konkurencijos, reikėtų pažymėti, kad iš kitos pusės, šios susitarimo įgyvendinimas yra gan kilnus tikslas. Taigi, apibendrinat aukščiau pateiktą diagramą, reikėtų taip pat paminėti, kad net 14 iš 18 šalių, cukraus eksportas sudaro daugiau negu 10% visos šalyje pagamintos cukraus produkcijos 2003-aisiais metais. Net 8-ių šalių eksportas viršijo 40%, o 5-ių mažesnių šalių eksportas sudarė daugiau nei 60% visos cukraus produkcijos.

Taigi trumpai apžvelgus Cukraus Protokolo aplinkybes ir veikimo principą, reikėtų sugrįžti prie veiksmų, pastūmėjusių cukraus sektorių reformos link. Tad, pristčius ACP šalių prekybos ryšius su ES, vertėtų paminėti, jog tarpusavio šalių santykiai bei privilegijuotos prekybos ryšiai yra ES struktūrinės politikos dalis, kurią taip pat kritikavo PPO narių susitikime. Kad ir kaip kilniai bei palankiai skambėtų ES ir ACP šalių ryšiai, tačiau Australija, Brazilija ir Tailandas kreipusios su skundu į PPO, apkaltino ES Žemės Ūkio susitarimo (pasirašyto 1995-aisiais metais) sąlygų nevykdymu. Pagal minėtą Žemės ūkio susitarimą, ES įsipareigojo eksporto subsidijoms skirti maksimum 499,1 mln. eurų maždaug 1,3 mln. tonų cukraus. Taip pat prie šio punkto pateikta išnaša pažymi, jog šitoje vietoje neįskaičiuojamas eksportas iš

ACP šalių ir Indijos, kur Bendrija niekada nemažina kvotų.³³ Vidutinis eksportas 1986 – 1990-aisiais metais sudarė 1,6 mln. tonų. Jeigu remtis ES nuomone, tai eksporto subsidijos 1,6 mln. tonų cukraus yra tarsi papildomas išipareigojimas prie 1,3 mln. tonų. Taigi, nuomonės į tą patį susitarimą gerokai skyrėsi, abi šalys jį traktavo skirtingai, tačiau vienokiu, ar kitokiu atveju, privilegijuoti prekybiniai ryšiai kėlė aukščiau minėtų šalių nepasitenkinimą, nes motyvų jos turėjo daugiau.

Dar viena struktūrinės politikos dalis, kuri, be abejo, piktino PPO nares, tai tiesioginės ir netiesioginės ES eksporto subsidijos. Eksportuoti buvo galima 4,1 mln. tonų cukraus per marketingo metus, t.y. per 2000/01-uosius, na o importuoti 1,3 mln. tonų, taigi ekspertų grupė nustatė, jog ES išipareigojimų nevykdymo lygis yra ne mažesnis negu 2,8 mln. tonų. Ta pati ekspertų grupė vėliau kreipėsi į PPO ginčų sprendimo tarybą, prašydama, jog ji rekomenduotų ES grįžti prie Žemės ūkio susitarime pasirašytų išipareigojimų. Pagal PPO ginčų sprendimo reglamentuojamą tvarką, ES turėtų priimti šalių skundą ir jį gerai apsvastyti. Taigi, išeina taip, jog ES ateityje neturėtų viršyti eksporto subsidijavimo 1,3 mln. tonų. Kadangi pasaulinė cukraus kaina yra daug žemesnė net už ES cukraus gamybinę kainą, ES eksportas kaip tik būtų labai saikingai apribotas tokių kiekių.³⁴

Taigi apibendrinant išorinius bei vidinius veiksnius, PPO įtaką, tarptautinius išipareigojimus ir pan., kurie pastūmėjo ES iš esmės reformuoti cukraus sektorių bei keisti jo struktūrinę politiką, būtų tikslinga sukonkretinti, ko buvo tikimasi iš ES dėl kilusio nepasitenkinimo. Visų pirma, buvo tikimasi, jog ES ženkliai sumažins eksporto išmokas, kurios skatino cukraus kainų kilimą. Taip pat, jog bus sumažintos kvotos cukrui, mat rinkoje vyravo akivaizdus produkcijos perteklius bei bus sumažinta ES vidaus rinkos cukraus kaina. ES vidaus rinkos kainos mažinimas, buvo vienas iš vykdomos reformos ramsčių, kuris darė įtaką preferencinėms ACP šalių kainoms. Realiai, Cukraus Protokolas turėtų būti nutrauktas dėl administracinių išlaidų ES ir jį turėtų pakeisti liberalesnis, sąžiningą pasaulinę konkurenciją puoselėjantis Ekonominio Bendradarbiavimo Susitarimas (toliau –EPA).³⁵

³³ EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.12. - [žiūrėta 2009 10 12, 23:47]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf

³⁴ South Centre, - An Intergovernmental Policy Think Tank of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November 2007, - [žiūrėta 2009 10 13, 00:09]
http://www.southcentre.org/index.php?option=com_content&task=view&id=597&Itemid=67

³⁵ International Centre for Trade and Sustainable Development, -After the Sugar Protocol by Patricia Garcia-Duran, Elisa Casanova and Montserrat Millet. 2009 September. - [žiūrėta 2009 10 12, 00:31]
<http://ictsd.net/i/news/tni/54811/>

3. ES CUKRAUS SEKTORIAUS REFORMA

Dėl ES vykdomos cukraus sektoriaus struktūrinės politikos nepasitenkinimų kilo nuolat, iki pat šių dienų stebimasi, kaip šitaip ilgai galėjo gyvuoti iškreipta ES cukraus rinka. Tačiau, pažvelgus iš kitos pusės, kažkam toks ES cukraus rinkos funkcionavimas buvo itin palankus bei naudingas. Ko gero, ne veltui paskutiniaisiais metais iki patvirtinant radikalią ES cukraus sektoriaus reformą, daugelis tarptautinės arenos politinių veikėjų, skatino kuo greičiau reformuotis, nes ES cukraus rinka galėjo pamažu žlugti. Tad 2005-ųjų metų lapkričio 24-ąją dieną ES žemės ūkio ministrai pagaliau pasiekė politinį susitarimą dėl didelės bendrosios cukraus rinkos organizavimo reformos. Susitarimo pagrindą sudarė EK birželio mėnesį pateiktas pasiūlymas.³⁶ Taigi 2006-ųjų metų vasario 20-ąją dieną tie patys žemės ūkio ministrai ilgai nedelsę jau oficialiai patvirtino radikalią ES cukraus sektoriaus reformą, kuri buvo pradėta taikyti 2006-ųjų metų liepos 1 d. Reforma suderino beveik 40 metų nesikeitusią sistemą su likusia pertvarkytos BŽŪP dalimi. Permainos turėtų užtikrinti ilgalaikę, tvarią cukraus gamybos perspektyvą ES, taip pat padidinti sektoriaus konkurencingumą ir labiau orientuoti jį į rinką bei labiau sustiprinti ES poziciją dabartiniame pasaulio prekybos derybų etape. Bendrai tariant, pagrindinės ES cukraus sektoriaus reformos dalys yra tokios: garantuojamos mažiausios cukraus kainos sumažinimas 36-iais procentais, dosnios kompensacijos ūkininkams ir, svarbiausia, restruktūrizavimo fondas, kuris skatins nekonkurencingus cukraus gamintojus palikti sektorių.³⁷

Ankstesnis cukraus režimas tapo nebetinkamu dėl to, kad ES cukraus kaina trigubai viršijo pasaulinės rinkos kainų lygį. Buvo pripažinta, kad ES eksporto sistema prieštarauja tarptautinėms prekybos taisyklėms. Be to, nuo 2009-ųjų metų ES visiškai planuoja atverti savo rinką importui iš 49 neturtingiausių pasaulio valstybių. Cukraus reforma leis įgyvendinti šiuos pokyčius jau dabar. Skausminga sektoriaus pertvarka yra neišvengiama būtinybė, tačiau bus užtikrintos lėšos išmokėti ūkininkams kompensacijas. Bendrai kalbant, ES žemės ūkio ministrų susitarimas dėl reformos suteikė cukraus sektoriui ilgalaikio stabilumo ir nekainuoja nė cento mokesčių mokėtojams. Numatoma, kad ES cukraus gamyba sumažės 6-7 mln. tonų. Taip ji nusistovės iki pastovaus lygmens ir už priimtina kainą, o tai leis užtikrinti, kad Europos vidaus reikmes būtų galima patenkinti cukraus gamyba ir importu iš ACP šalių

³⁶ Europa, - Press releases rapid, - ES iš esmės pertvarko cukraus sektorių, siekdama gamintojams užtikrinti ilgalaikę konkurencingą perspektyvą, - IP/05/1473, - Briuselis, 2005 m. lapkričio 24 d., - [žiūrėta 2009 10 13, 13:40]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1473&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>

³⁷ Europa, - Press releases rapid, - BŽŪP reforma: ES žemės ūkio ministrai patvirtino radikalią cukraus sektoriaus reformą, - IP/06/194, - Briuselis, 2006 m. lapkričio 20 d., - [žiūrėta 2009 10 13, 21:11]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/194&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>

partnerių bei mažiausiai išsivysčiusių šalių. ES cukraus eksportas labai sumažės, o tai leis vykdyti ES įsipareigojimus PPO. Cukrus ir toliau bus gaminamas ten, kur tai prasmingiausia, o ūkininkams bus dosniai kompensuojama dėl kainų sumažinimo prarandamas pajamas. Jiems mokamos tiesioginės išmokos bus įtrauktos į bendrąją išmoką ūkiui ir susietos su griežtais aplinkos apsaugos ir žemės ūkio valdymo kriterijais. Mažiau konkurencingose srityse bus finansiškai skatinama uždaryti cukraus fabrikus, pakeisti jų paskirtį ir perkvalifikuoti darbuotojus. Ūkininkai galės įvairinti produktų gamybą.³⁸ Kaip teigė už žemės ūkį ir plėtrą atsakinga komisarė Fischer Boel, jog reformos priemonės gali pasirodyti per griežtos, tačiau kitos išeities paprasčiausiai nebuvo, todėl, šių reformų dėka, ES cukraus sektorius gali užtikrintai žvelgti į ateitį.

Bendrai pristačius ES cukraus sektoriaus reformą, reikėtų pabrėžti, jog nuomonių, dėl realaus reformos įgyvendinimo plano, būta įvairių. Labai svarbu, kad visos reforma suinteresuotos pusės jaustų, jog priimami kompromisai bei sprendimai yra ir jų indėlis bei nuomonės atspindys. Tik tuomet galima sulaukti visuomeninio pasitenkinimo, nes gebėjimas priimti visuotinai priimtina sprendimą, veda sėkmingo rinkos funkcionavimo link.

3.1. Reformos kryptis ir pagrindinė įtaka. I-asis reformos etapas

ES cukraus sektoriui yra reikalingi labai dideli ir esminiai pakeitimai, todėl, siekiant sėkmingai įgyvendinti kiekvieną užsibrėžtą reformos tikslą, reformos įgyvendinimas buvo suskirstytas etapais. Taigi pirmasis reformos etapas bus baigtas įgyvendinti jau 2009-ųjų metų pabaigoje. Bendrai tariant, šia reforma yra siekiama sumažinti labai aukštą kainų rėmimą cukrui (administraciniu būdu nustatant cukrinių runkelių ir cukraus kainas) bei pereiti prie mišrios sistemos, kuri apimtų bendrosios išmokos cukraus gamybos schemą (SPS) ūkininkams ir priežiūrą administraciniu būdu nustatomoms kainoms (t.y. pereiti nuo labai aukštų kainų iki aukštų). Šis, daugiau nei keturis metus trukęs, kainų mažinimo procesas turėtų būti užbaigtas 2009-ųjų metų spalio pabaigoje.³⁹ Siekiant geriau atskleisti baltojo cukraus referencinių kainų kitimą būtų tikslinga jas pateikti lentelėje.

³⁸ Lietuvos Žemės ūkio ministerija, - Cukraus sektoriaus reforma, - [žiūrėta 2009 10 14, 11:59]
<http://www.zum.lt/documents/BZUP/14%20Cukraus%20sektoriaus%20reforma.pdf>

³⁹ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 14, 16:08]
<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

1 lentelė. Baltojo cukraus referencinės kainos kitimas⁴⁰

Metai	Kaina už toną	Skirtumas (%)
2001	631,90 EUR	0
2006/07	631,90 EUR	0
2007/08	631,90 EUR	0
2008/09	541,50 EUR	-14,3
2009/10	404,40 EUR	-36,0

Kaip matyti lentelėje, nuo reformos pradžios iki 2009-ųjų metų spalio mėnesio, siekiant sumažinti produkcijos intensyvumą, kaina sumažinta 36%. Užsibrėžtas tisklas sumažinti kainą nuo labai didelės iki didelės, yra pasiektas. Kaina buvo mažinama pasitelkiant administruojamąsias priemones. Paprastai cukraus kaina Niujorko ir Londono biržose kas dieną yra vis kitokia, kuri kinta, priklausomai ne tik nuo ES reguliavimo, bet ir nuo pasaulinių cukraus kainų, valiutų kursų ir pan. Žemiau pateiksiu taip pat žaliavinio cukraus kainų kitimą, kuri yra itin aktuali ACP šalims.

2 lentelė. ACP šalių žaliavinio cukraus kainų kitimas⁴¹

Metai	Kaina už toną	Skirtumas (%)
2001	631,90 EUR	0
2006/07	496,8 EUR	-5,1
2007/08	496,8 EUR	-5,1
2008/09	448,8 EUR	-16,7
2009/10	335,2 EUR	-36,0

Skirtingai nei baltojo cukraus kaina, žaliavinio cukraus kaina jau pradėjo kristi pirmaisiais reformos metais. Žaliavinio cukraus kainos mažinimo procesas buvo vienas iš pagrindinių cukraus sektoriaus reformos tikslų nukreiptų į ACP cukraus eksportuotojus. Kaip matyti lentelėje, žaliavinio cukraus kaina 2009-ųjų metų spalio mėnesį buvo sumažinta taip pat 36%. Toks tikslus plano laikymasis

⁴⁰ South Centre, - An Intergovernmental Policy Think Tank of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November 2007, - [žiūrėta 2009 10 14, 16:10]

http://www.southcentre.org/index.php?option=com_content&task=view&id=597&Itemid=67

⁴¹ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 14, 16:26]

<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

dėl kainų mažinimo byloja apie itin gerai suderintą reformos instrumentą, kuris savotiškai skatina sėkmingai judėti toliau, siekiant užsibrėžtų reformos tikslų.

ES viduje kainų mažinimo procesas bus remiamas, įtraukiant į Vienos fermos mokesčio schemą bei mobilizuojant 8 mlrd. eurų, skirtų reorganizavimo paramai, kuri bus išmokama savanoriams, sutikusiems pasitraukti iš cukraus gamybos (reikia atsisakyti 6 mln. tonų cukraus kvotų). Iš pradžių įkalbinti gamintojus savanoriškai pasitraukti iš cukraus sektoriaus sekėsi gan sunkiai (tik 2,2 mln. tonų gamybos buvo sumažinta iki 2007-ųjų metų vidurio), tačiau laikinai įvesta privalomojo kvotų mažinimo sistema be išmokų, siekiant stabilizuoti ES rinką ir grėsmė būti priverstinai pašalintam iš cukraus rinkos, paskatino gamintojus susiimti, tad iki 2008-ųjų metų lapkričio mėnesio net 95% užsibrėžto tikslo buvo įvykdyta. Gamyba buvo sumažinta iki 5,7 mln. tonų. Šis procesas, skatinantis gamybos apimčių mažinimą buvo remiamas tik iki 2007-ųjų gegužės mėnesio, kuomet buvo skatinama gamintojus savanoriškai pasitraukti iš cukraus sektoriaus ir atsisakyti cukraus kvotų.⁴² Šitaip bus skatinama, kad gamyba nusistovėtų iki tvaraus lygmens už priimtina kainą, o tai leis užtikrinti, kad Europos vidaus reikmes būtų galima patenkinti jos gamyba ir importu iš ACP šalių bei mažiausiai išsivysčiusių šalių.

Pagal 2008-ųjų metų USDA atliktą ES cukraus sektoriaus analizę, tikimasi, jog ES cukraus eksportas išaugs iki 1,7 mln. tonų, kai, tuo tarpu, cukraus importas tikimasi, jog išaugs 4 mln. tonų. Spauldoje net gi pasirodydavo prognozių, jog ES importas gali išaugti iki 4,25 mln. tonų, jeigu ES aplenktų Rusiją, kuri šiuo metu yra didžiausia žaliavinio cukraus pirkėja. Per daug nenukrypstant į reformos subtilybes ir kol kas nepasitvirtinusias prognozes, būtų itin naudinga pateikti ES žemės ūkio ministrų patvirtintas ES cukraus sektoriaus pirmojo etapo priemones. Šias priemones tikslinga išdėstyti trumpai ir koncentruotai, nes tikslesnė formuluotė yra labiau suprantama ir padės aiškiau suvokti gan sudėtingos reformos įgyvendinimo instrumentus bei priemones.

3.2. ES cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo priemonės

Dar 2005-ųjų metų lapkritį, kuomet žemės ūkio ministrai pasiekė politinį susitarimą buvo nustatytos ES cukraus sektoriaus reformos priemonės:

- Siekiant užtikrinti darnią rinkos pusiausvyrą, pradedant 2006-2007 m. per ketverius metus 36%

⁴² Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 14, 16:26]
<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

sumažinama kaina – 20% pirmaisiais metais, 27,5% - antraisiais, 35% - trečiaisiais ir 36% - ketvirtaisiais metais.⁴³ Šiai dienai jau galime matyti, jog galutinis rezultatas yra pasiektas, tačiau ne atskiri kasmetiniai kainų mažinimo lūkesčiai. Tarkim, grįžtant prie baltojo cukraus kainos (lentelė nr.1), matome, jog kaina pradėjo mažėti tik 2008-aisiais metais, na o per 2009-uosius metus – nukrito 36-iais procentais, pasiekdama užsibrėžtą tikslą. Žaliavinio cukraus kaina (lentelė nr.2) taip pat buvo sumažinta 36%, tačiau jos mažėjimo intervalai buvo dažnesni, t.y. kaina pradėjo kristi nuo pirmųjų reformos metų. Galima daryti išvadą, jog ši priemonė, nors ir skausminga gamintojams, buvo įgyvendinta laiku ir operatyviai;

- Kompensacija ūkininkams – vidutiniškai 64,2% remiantis galutiniu 36% kainos sumažinimu.

Šios pagalbos įtraukimas į bendrąją išmoką ūkiui ir jos mokėjimo susiejimas su aplinkosaugos ir žemės valdymo standartų laikymusi. Į reformos įgyvendinimo priemonės taip pat buvo įdiegtos modernios aplinkosaugos ir saikingos žemdirbystės idėjos, kurios skatino ūkininkus diegti modernius ūkininkavimo standartus;

- Tose valstybėse, kurios atsisako bent 50% kvotos, atsiranda galimybė daugiausia penkeriems metams įvesti papildomą atsietą išmoką, lygią 30% paprastų pajamų, be to, galimybė skirti ribotą nacionalinę pagalbą.⁴⁴ Kaip jau buvo minėta anksčiau, nekonkurencingiems gamintojams buvo naudingiau atsisakyti kvotų, mat ES savanoriškai pasitraukusiems gamintojams skirdavo kompensacijų, na, o, tarkim, priverstinis pasitraukimas jiems atneštų vien tik nuostolių;

- „A“ ir „B“ kvotų sujungimas į bendrą gamybos kvotą. Toks kvotų sujungimas yra, savaime suprantama, palankus ES, tačiau itin nenaudingas gamintojams. Kaip pavyzdį, galima būtų paminėti Lietuvos atvejį. Lietuva turi tik „A“ gamybos kvotą, todėl kvotų sujungimas į vieną reikštų ženklų tiesioginių išmokų sumažėjimą. Lietuvai stojimo į ES sutartyje nebuvo priskirta „B“ gamybos kvota, todėl dabar šalis finansiškai nukenčia;

- Intervencijos sistemos panaikinimas po ketverių metų palaipsnio naikinimo laikotarpio ir intervencinės kainos pakeitimas atskaitos kaina. Visų pirma reikėtų pažymėti, jog intervencinė kaina – tai žemiausia kaina, kuria nacionalinės mokėjimo agentūros yra įpareigos pradėti supirkinėti kvotinių cukrų. Iš cukraus intervencinės kainos yra paskaičiuojama bazinė cukrinių runkelių supirkimo kaina. Pagal šią kainą taip pat nustatomos minimalios „A“ ir „B“ kvotų cukrinių runkelių kainos, kurias išipareigoja

⁴³ Europa, - Press releases rapid, - ES iš esmės pertvarko cukraus sektorių, siekdama gamintojams užtikrinti ilgalaikę konkurencingą perspektyvą, - IP/05/1473, - Briuselis, 2005 m. lapkričio 24 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 19:34] <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1473&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>

⁴⁴ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 14, 19:54] <http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

sumokėti gamintojai cukrinių runkelių augintojams pagal išankstines tarpusavio sutartis.⁴⁵ Taigi intervencinės sistemos panaikinimas, turėtų vesti prie sąžiningos konkurencijos bei skatinti rinkoje išlikti tik stipriausius. Atskaitos kaina nebebus ta intervencinė kaina, už kurią gamintojai gaudavo išmokas, tai bus tiesiog atskaitos kainos, nuo kurios bus skaičiuojama minimali cukraus kaina rinkoje;

- Privačios sandėliavimo sistemos, kaip saugos priemonės tuo atveju, jeigu rinkos kaina nukristų žemiau atskaitos kainos, įvedimas. Cukraus rinka iki reformos buvo pernelyg globojama, nors ir esant ženkliai perprodukcijai, gamintojai buvo ir toliau finansuojami bei gaudavo išmokas už sandėliavimą bet kokių atveju. Ši reformos priemonė turėtų užkirsti kelią perprodukcijai, nes sandėliavimas yra gan brangus. Todėl, tarkim, smarkiai apribojus ES cukraus gamybą, yra labai tikslinga sandėliavimą finansuoti tik kainai nukritus žemiau atskaitos kainos;

- Ketverių metų savanoriška restruktūrizavimo programa ES cukraus fabrikams ir izogliukozės bei inulino sirupo gamintojams, skirta paskatinti uždaryti fabrikus ir atsisakyti kvotų, taip pat restruktūrizavimo proceso socialiniams ir aplinkos padariniams įveikti. Ši išmoka pirmaisiais ir antraisiais metais sudarys 730 eurų už toną, trečiaisiais metais ji sumažės iki 625 eurų, o paskutiniaisiais – iki 520 eurų. Taip pat yra galimybė panaudoti tam tikrą šio fondo lėšų dalį kompensacijoms runkelių augintojams, kuriems turėjo poveikį fabrių uždarymas.⁴⁶ Tai yra viena iš galimybių išlikti rinkoje, galbūt keičiant veiklos pobūdį arba bent jau gauti kompensacijas. Vienokiu ar kitokiu atveju dalis fabrių turėjo užsidaryti, dėl mažinamos produkcijos apimčių, nes perprodukcija ir išmokos gamintojams skatino iškreiptos rinkos funkcionavimą;

- Papildomas veiklos rūšių įvairinimo fondas, skirtas toms valstybėms narėms, kurios minimaliai sumažino kvotas; fondas didėja atsisakant vis daugiau kvotų. Realiai kvotų galėjo atsisakyti tos valstybės, kurių kvotos buvo itin mažos, o cukraus gamybos pajamos labai neįtakoję valstybės biudžeto. Šios išmokos yra finansuojamos trejus metus iš kvotos savininkų renkant rinkliavą;

- Kuomet cukriniai runkeliai yra auginami ne maistui, ES yra numačiusi išmokas, taip pat už

⁴⁵ LR Žemės ūkio ministerija, - Viešųjų ryšių sekretoriatas, - ES cukraus sektoriaus reguliavimas,- Vilmos Kavaliauskienės interviu su dr. doc. Donatu Stankūnu, - 2000 gruodžio 28 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 21:16]

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=238&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=50&list=50

⁴⁶ Europa, - Press releases rapid, - ES iš esmės pertvarko cukraus sektorių, siekdama gamintojams užtikrinti ilgalaię konkurencingą perspektyvą, - IP/05/1473, - Briuselis, 2005 m. lapkričio 24 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 21:46]

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1473&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>

juos augintojams yra skiriama 45EUR/ha pagalba kurui.⁴⁷ Nors cukrinių runkelių auginimas yra labiausiai pelningas tuomet, kai iš jų yra perdirbamas cukrus, bet ūkininkų persiorientavimas ar perėjimas prie kitų kultūrų, būtų išeitis išlikti žemės ūkyje ir gauti kompensaciją iš ES;

- Siekiant palaikyti tam tikrą gamybą šalyse, kurios dar gamina „C“ cukrų, bus skirtas papildomas 1,1 mln. tonų kiekis už vienkartinį mokestį, atitinkantį pirmųjų metų restruktūrizavimo pagalbos dydį už toną. „C“ kvotos cukrus – tai produkcija, nerealizuotina ES vidaus rinkoje, kuri gali būti parduota už ES ribų be jokių kompensacijų, tai yra pasaulinėmis cukraus rinkos sąlygomis, per 6 cukraus rinkos metų mėnesius.⁴⁸ Remiant „C“ kvotos cukraus gamintojus yra siekiama palaikyti ES cukraus eksportą į pasaulines rinkas;

- Chemijos ir farmacijos pramonei ir bioetanolio gamybai skirtas cukrus nebus įtrauktas į gamybos kvotas. Todėl šių cukraus produktų gamyba nebus ribojama, kas gali atverti naujas galimybes bei daugiau laisvės chemijos, farmacijos ir bioetanolio gamintojams;

- Palaipsnis izogliukozės kvotos didinimas 300 tūkst. tonų dabartinėms įmonėms gamintojoms per trejų metų laikotarpį, kiekvienais metais didinant 100 tūkst. tonų. Galimybė nupirkti papildomą izogliukozės kvotą Italijoje (60 tūkst. tonų), Švedijoje (35 tūkst. tonų) ir Lietuvoje (8 tūkst. tonų) , pasinaudojant specialiomis restruktūrizavimo fondo išmokomis.⁴⁹ Tai galėtų būti idėja restruktūrizuojantis cukraus fabrikams, pereinant nuo cukraus gamybos prie izogliukozės sirupo, kuris yra ypač plačiai naudojamas konditerijoje, padažų, vaisvandenių gamyboje, alaus pramonėje ir kitur.

Taigi aptarus visas reformos priemones, galima sakyti, jog kai kurių iš jų efektyvumą jau galime vertinti šiai dienai arba bent jau prognozuoti su labai nedidele paklaida, nes pirmasis reformos etapas kaip tik baigėsi 2009-ųjų metų spalio pabaigoje. Tarkim, cukraus kaina buvo sumažinta 36%, tai liudija jau šiandieninė statistika.

Reikėtų pažymėti, jog oficialiai kvotinio cukraus gamyba, gan sparčiai mažėja lyginant su virškvotiniu cukrumi. Virškvotinio cukraus gamyba buvo viršyta 2,7 mln. tonų. Taigi buvo išsiaiškinta, jog Vokietija savo ES skirtą kvotą viršijo 800 000 tonų arba 23%, taigi rinkoje buvo ryškus virškvotinio cukraus perteklius, kurį reikėjo kažkur panaudoti. Kita šalis virškvotinio cukraus gamybą viršijusi 100 000

⁴⁷ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 14, 22:41]

<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

⁴⁸ LR Žemės ūkio ministerija, - Viešųjų ryšių sekretoriatas, - ES cukraus sektoriaus reguliavimas, - Vilmos Kavaliauskienės interviu su dr. doc. Donatu Stankūnu, - 2000 gruodžio 28 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 22:56]

http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=238&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=50&list=50

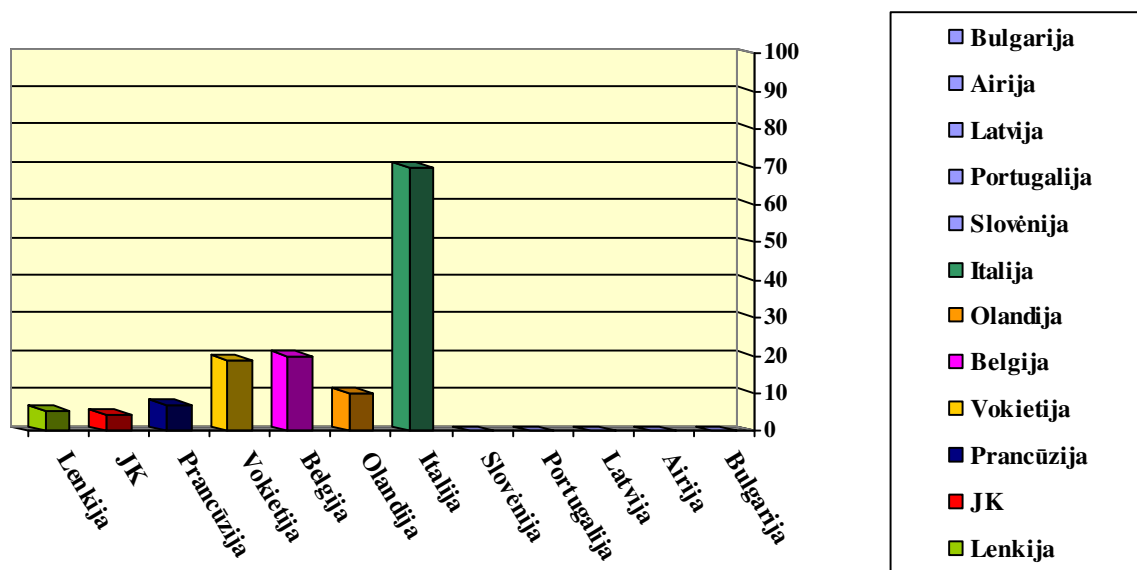
⁴⁹ Europa, - Press releases rapid, - ES iš esmės pertvarko cukraus sektorių, siekdama gamintojams užtikrinti ilgalaię konkurencingą perspektyvą, - IP/05/1473, - Briuselis, 2005 m. lapkričio 24 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 21:46]

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1473&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>

tonų buvo Danija. Pagal žiniasklaidos informaciją 2008-ųjų metų rugsėjį – cukraus perteklių perpirks etanolio gamyklos. Deja, etanolio gamybos ateitis yra labai neaiški dėl sparčiai krintančių naftos kainų ir dėl neaiškios nacionalinės šalių pozicijos dėl tolimesnio biokuro vartojimo. Iki šiol neaišku, ar tokios didelės etanolio gamybos apimtys yra vis dar reikalingos, nes išaugę kiekiai šio virškvotinio cukraus turės būti parduoti pasaulinėms rinkoms be eksporto subsidijų.⁵⁰

Nors ir nekvtotinio cukraus gamyba viršija rinkos lūkesčius, tačiau ES baltojo cukraus gamyba sparčiai krenta. Būtų tikslinga pateikti ES šalis diagramoje, kurios sėkmingai sumažino cukraus gamybos apimtį.

3 diagrama. ES baltojo cukraus gamybos apimčių sumažinimas (%) valstybėse narėse⁵¹

Kaip matyti diagramoje, cukraus reforma daugiausia žalos padarė Slovėnijos, Portugalijos, Latvijos, Airijos ir Bulgarijos šalių ekonomikoms. Sulig pirmuoju reformos etapu, šiose šalyse cukraus gamyba buvo visiškai sustabdyta. Galima daryti prielaidą, jog šios šalys nebuvo didžiosios cukraus gamintojos, tad joms, nebuvo taip sunku atsisakyti kvotų, kaip tai pačiai Lenkijai, kuri buvo viena didžiausių cukraus gamintojų ES. Daugiausia gamybos apimtis sumažino Italija, t.y. net 70%, toliau atitinkamai Belgija – 20%, Vokietija – 19%, Olandija – 10%, Prancūzija – 7%, Lenkija – 5,6% ir Jungtinė

⁵⁰ South Centre, - An Intergovernmental Policy Think Tank of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November 2007, - [žiūrėta 2009 10 16, 12:15]
http://www.southcentre.org/index.php?option=com_content&task=view&id=597&Itemid=67

⁵¹ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 16, 12:57]
<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

karalystė – 4,3%. Reikėtų pastebėti, jog šalys dalinai sumažinusios cukraus gamybos apimtis yra didžiausios cukraus gamintojos ES, tad joms visų gamybos kvotų atsisakymas reikštų itin didelius nacionalinius nuostolius. Šios pirmojo reformos etapo produkcijos korekcijos yra pirmasis žingsnis kuriant naujus prekybos cukrumi standartus.

3.3. ES cukraus sektoriaus restruktūrizavimas. II-asis reformos etapas

Svarbų antrinį poveikį ES cukraus sektoriaus reformos procesui turėjo Europos cukraus gamintojų restruktūrizavimas, tiek ES vidaus rinkos kontekste, tiek pasauliniame. ES vidaus rinkoje tarpvalstybinis industrijos konsolidavimas yra jau vykdomas. Pagrindinis cukraus sektoriaus gamintojų konsolidavimas buvo vykdomas per 15 ES narių. Vokietijos kompanija Nordzucker įsigijo cukraus gamintojos DANISCO padalinį, o Associated British Foods (ABF), kompanijos British Sugar savininkai, sutiko įsigyti cukraus padalinius tokius kaip – Ebro Puleva, Azucarera Ebro, kurie yra lyderiaujantys Pirėnų regiono gamintojai, kuriems šiai dienai priklauso 50% visos rinkos.

Papildomas aspektas dėl išaugusios įmonių koncentracijos, kuri reikia turėti omenyje, yra tendencija vystytis oligopoliniam valdymui ir galimybė piktnaudžiauti dominavimu rinkoje, kas gali nuvesti prie cukraus kainų kilimo (nuo 2012-ųjų metų spalio mėn.). Todėl, 2008-ųjų metų lapkričio 10-ąją dieną buvo išleistas EK komunikatas dėl maisto kainų Europoje, kurio pagrindiniai principai yra:

- Skatinti konkurenciją maisto tiekimo grandinėje, siekiant padidinti atsparumą kainų šokui;
- Užtikrinti energingas ir nuoseklias konkurencijos taisykles nacionaliniu ir ES lygmeniu;
- Peržiūrėti potencialiai per griežtus reikalavimus nacionaliniu ir ES lygmeniu;
- Sukurti nuolatinę Europos kainų stebėjimo sistemą.⁵²

Šie principai savotiškai užkirto kelią savavališkam piktnaudžiavimui dominavimu rinkoje visoje ES. Cukraus sektoriaus negalima visiškai atiduoti į gamintojų rankas, nes tai vėl gi skatins iškreiptą rinką bei nesąžiningą konkurenciją. Kiekvienas reformos žingsnis turi būti gerai apgalvotas, tarkim, tas pats rinkos liberalizavimas, turi būti labiau teorinis, nes rinka turi būti stebima, kad būtų galima užkirsti kelią oligopoliniam valdymui bei kainų kilimui. Tam buvo sukurta Europos kainų stebėjimo sistema, kuri turėtų padėti užtikrinti sąžiningą konkurenciją cukraus rinkoje bei reguliuoti cukraus kainas.

Naujas ES prekybos cukrumi modelis, potencialiai atvers naujas galimybes ACP šalims ir praplės bendradarbiavimo diapazoną. Galimybių diapazonas yra labai platus – nuo galimybės tiekti Zimbabvės

⁵² Europa, - Press releases rapid, - The News from the European Commission 27 October to 23 November, 2008,- Agenda 08/37, - 2008 10 24., - [žiūrėta 2009 10 16, 14:08]

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=AGENDA/08/37&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

cukrų vengrų perdirbėjams iki galimybės Ilovo cukrų tiekti perdirbimui ispanų kompanijai Ebro Puleva, įsikūrusiai Kadizo mieste. Šis naujas prekybos modelis siejasi su ES vidaus įmonių restruktūrizavimu ir su globaliniu restruktūrizavimu dėl cukraus sektoriaus korporacinės gamybos ir prekybos modelių.

Ryškiausias tarptautinės plėtros reiškinys, veikiantis ACP šalis yra kompanijos Associated British Foods (toliau ABF) 51% akcijų įsigijimas kompanijos, įsikūrusios Pietų Afrikos regione Ilovo. Tai ABF sudarė sąlygas kontroliuoti 95% Zambijos cukraus sektoriaus, 100% Malavijos cukraus sektorių, 45% Tanzanijos cukraus sektorių, 22% - Mozambiko ir 36% - Svazilendo (t.y. 33% Pietų Afrika). Investuojant į Ilovo regioną, taip pat netiesiogiai buvo investuojama į cukraus produkciją bendrai visoje Afrikoje, tai labiausiai buvo pastebima Mali. ABF priklauso ne tik British Sugar (pagrindinis cukraus tiekėjas Jungtinėje Karalystėje ir pagrindinis konkurentas Lenkijos cukraus rinkoje), bet ir Billington, lyderiaujantis cukranendrių cukraus tiekėjas visoje Jungtinės Karalystės rinkoje bei jau beveik įsigytas Azucarera Ebra Ispanijoje.⁵³ Taigi, naudosis iš šių trans-kontinentinio bendradarbiavimo ryšių, gavo abi pusės – tiek ES, pasisėmusi patirties iš verslo partnerių iš Pietų, kurių vietinės prekybos ypatumai gerokai skyrėsi nuo Europos, tiek Pietų šalys, mat diferencijuota ES rinka buvo tikras išbandymas jų prekybos horizonte. Abipusis bendradarbiavimas vedė prie gebėjimo prisitaikyti bei varijuoti įvairiose situacijose, ypač, kai tarp Europos ir Afrikos yra labai ryškūs kultūriniai skirtumai. Ilovo kompanija nėra vienintelis Pietų Afrikos regionas, kuriame gaminamas cukrus, ir kuris tapo susijęs su ES rinka. Tongaat – Hulett intensyviai bando atrasti panašių ryšių, siekiant palengvinti prieigą prie ES rinkų. Kitos ES cukraus gamintojos taip pat nuolat žvalgosi įsigyti ACP šalių cukraus sektoriaus akcijų paketus (įskaitant prancūzų įmonę Tereos Mozambique, nors pagrindinis prancūzų interesas yra Brazilijoje). Galima daryti išvadą, jog tokie ryšiai yra naudingi abiem pusėms – Europai, tai naujų rinkų atradimas, o, tarkim, Afrikai – galimybė plėstis, skatinti ekonomiką, išmokti veikti šiuolaikinėse Europos rinkose. Skirtingų kontinentų įmonių jungimasis yra ne tik sėkmingas bendradarbiavimas, bet ir ženklas, kad cukraus sektoriaus rinka modernėja ir geba funkcionuoti ypač skirtingų kultūrų kontekste. Šie teigiami pokyčiai, be abejo, turi įtakos ACP-ES šalių cukraus prekybai, ypač ACP šalių galimybėms parduoti cukrų ES rinkoje. Čia tuo pačiu metu iškyla uždavinys, kaip atverti importo licenzijų susitarimus, kurie 2010-aisiais metais padidins konkurenciją, kai verslo žaidėjai stengsis persiorientuoti reformuotame ES cukraus sektoriuje. Nors reforma ir eina sėkminga linkme, viskas ir toliau turi būti akylai stebima bei kontroliuojama, taip pat svarbu reaguoti į skirtinguose reformos etapuose susidariusias situacijas ir tinkamai nukreipti tolesnį

⁵³ Agritrade, -ACP/EU Trade issues in the Agricultural and fisheries sectors, - p. 265,- 2009 Compendium, - [žiūrėta 2009 10 16, 15:58]

http://www.anancy.net/documents/file_en/Compendium_rapport_Enbr.pdf

reformos proceso mechanizmą. ES cukraus sektoriaus reforma įtakojo ne tik pačią ES, bet ir kitas pasaulio rinkas, tad mokėjimas šiuolaikiškai spręsti cukraus rinkos problemas, iškilusias iki reformos, ir sugebėti vystyti sėkmingus prekybos ryšius, yra ženklas, jog reforma yra plėtojama sėkmingai.

3.4. Cukraus Protokolo denonsavimas. Įtaka ACP šalims

2007-ųjų metų rugsėjo 29-ąją dieną ES Ministrų Taryba priėmė vienareikšmišką sprendimą denonsuoti Cukraus Protokolą. EK pažymėjo, jog reformuoto ES cukraus sektoriaus kontekste, negali likti garantinių kainų ES cukraus gamintojams, kai anksčiau galiojęs intervencijos mechanizmas yra pamažu naikinamas. Buvo pabrėžiama, jog liberalizuojant ES ir ACP šalių prekybą neriboti produkcijos kiekiai nesisieja su Cukraus Protokole įtvirtintomis kainos ir produkcijos apimčių garantijomis.⁵⁴ Taigi, 2009-ųjų metų rugsėjo 30-ąją dieną Cukraus Protokolas nustojo oficialiai galiojės. Cukraus Protokolas, po šešerių metų pereinamojo laikotarpio, garantavęs ACP šalims įėjimą į ES rinką garantuojamais cukraus kiekiais ir preferencinėm kainom, bus pakeistas į bekvotę preferencinę prekybos sistemą (nuo 2015-ųjų metų spalio 1-osios dienos). Tais pačiais metais, kuomet Cukraus Protokolas oficialiai nustojo galiojės, pagal Everything But Arms (toliau – EBA) iniciatyvą, tarp ES ir ACP šalių buvo pasirašytas *Ekonominio bendradarbiavimo susitarimas* (toliau – EPA), pagal kurį visos EPA pasirašiusios ACP šalys, pripažintos Jungtinių Tautų kaip mažiausiai ekonomiškai išsivysčiusios (toliau – LDC), galės laisvai importuoti į ES. EPA režimas bus palankus daugiau nei pusei visų ACP šalių (iš viso 36-ioms), o EBA režimas – 31-ai. Visos 19 šalių, anksčiau pasirašiusios Cukraus Protokolą, priklausys arba EPA arba EBA režimui. Vienintelės ACP šalys, kurių yra 10, ir kurios yra neįtrauktos į šį naują preferencinį režimą, yra tiesiog Jungtinių Tautų nepripažintos kaip LDC šalys.⁵⁵

Taigi, naujai pasirašytas EPA susitarimas yra gerokai patobulintas, lyginant su anksčiau galiojusių Cukraus Protokolu, nes vykdomos ES cukraus sektoriaus reformos tikslai akivaizdžiai kirtosi su Cukraus Protokolo nuostatomis, tad jo nepanaikinus, būtų beveik neįmanoma teisiškai teisingai vykdyti minėtą reformą. Vykdomos reformos vienas iš pagrindinių tikslų buvo garantinių kainų panaikinimas ES gamintojams, tad garantinių kainų mokėjimas ACP gamintojams tapo tiesiog nepateisinamas ir nesąžiningas veiksmas ES gamintojų atžvilgiu. Naujasis EPA susitarimas remis tikrai mažiausiai ekonomiškai išsivysčiusias ACP šalis, skatindamas jas kurti regionines rinkas bei tapti pranašesnėmis

⁵⁴ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 18, 12:28]

<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

⁵⁵ International Centre for Trade and Sustainable Development, -After the Sugar Protocol by Patricia Garcia-Duran, Elisa Casanova and Montserrat Millet. 2009 September. - [žiūrėta 2009 10 18, 12:50]

<http://ictsd.net/i/news/tni/54811/>

konkuruojant cukraus rinkoje. Tarkim, jau anksčiau minėtas įmonių iš ES bei ACP šalių jungimasis (ES gamintojų akcijų paketą ACP šalyse įsigijimas), skatins keitimąsi patirtimi bei ragins LDC šalis išmokti veikti tarptautinėse cukraus rinkose. Taigi pagrindiniai pokyčiai, kuriuos reikia įvykdyti nuo 2009 metų spalio mėn. iki 2015 metų spalio mėn. yra trys – t.y. bus sumažintos garantuojamos kainos, kurios galiausiai išnyks, bus padidintos įvežimo kvotos ir padaugės ACP šalių, galinčių importuoti cukrų į ES. Tad toliau tikslinga būtų aptarti, pagal EPA susitarimą vykdomus pakeitimus etapais, kurie buvo kuriami atsižvelgiant į ES cukraus sektoriaus vykdomos reformos eigą.

3.5. Pereinamojo laikotarpio nuostatos pagal EPA susitarimą

Atsisakius, itin jautrių ir prieštaringai vertinamų ES sektoriuje iki reformos vyravusių principų, buvo pagaliau susitarta dėl režimo be muitų ir be kvotų. Šie nauji principai buvo įtvirtinti naujajame EPA susitarime tarp ES ir ACP šalių. Pagal šį susitarimą buvo nustatytos taip vadinamos importo lubos ACP šalių tiekėjams pereinamojo laikotarpio metu (galėjo būti nustatytos apsaugos priemonės, jei reikėtų) ir regioninės rinkos prieinamumas. Tai paskatino sukurti trijų fazių pereinamąjį laikotarpį, siekiant įvesti bemuitį ir bekvotį režimą ACP cukraus eksportuotojams į ES nuo 2015-ųjų metų spalio mėn.⁵⁶ Tad žemiau bus pateikiami trijų fazių etapai, įgyvendinant EPA susitarimą dėl cukraus sektoriaus:

- *I-oji fazė:* (2008 m. sausio 1 d. – 2009 m. rugsėjo 30 d.)
 - Tęsti veiklą, vykdomą pagal Cukraus Protokolo susitarimą iki 2009-ųjų rugsėjo 30-os dienos, t.y. tęsti garantuojamų kainų sistemą pagal nustatytą ekvivalentą;
 - Iš esmės palengvinti LDC šalims patekimą į ES rinką, pagal papildomai nustatytą kvotų sistemą, numatytą pagal iniciatyvą „Everything but Arms“;
 - Papildomas įėjimas į rinką ACP šalims, kurios nepriklauso LDC šalių grupei, bet yra įtrauktos į Cukraus Protokolą;
 - Inicijuotas patekimas į rinką ACP šalims, kurios nepriklauso LDC šalių grupei ir taip pat nėra įtrauktos į Cukraus Protokolą.⁵⁷

Apibendrinat pirmosios fazės pakeitimus, reikėtų pažymėti, jog šiame etape kol kas yra veikiama

⁵⁶ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - EU sugar sector reform: implications for ACP countries, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 18, 14:19]
<http://agritrade.cta.int/en/content/view/full/2073>

⁵⁷ Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 18, 14:39]
<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>

pagal Cukraus Protokolo nuostatas, tiesiog papildomai jau yra atveriamas ES rinka Cukraus Protokolo nepasirašiusiems ACP šalims. Į Cukraus Protokolą buvo įtrauktos ne visos LDC šalys ir ne visos ACP šalys, todėl, pagal naujus cukraus sektoriaus rinkos veikimo principus, vienas iš tikslų buvo rinkos liberalizavimas, kuris bus pradėtas įgyvendinti jau pirmojoje fazėje. Taigi, apibendrinant reikėtų paminėti, jog esminių pakeitimų, kol Cukraus Protokolas nenustojo galiojęs, nebuvo daroma, tiesiog buvo suteiktos papildomos produkcijos kvotos (pagal iniciatyvą „Everything but Arms“) Cukraus protokolo nepasirašiusiems ACP bei LDC šalims.

- *II-oji fazė:* (2009 m. spalio 1d. – 2015 m. rugsėjo 30 d.)
 - Laisva prieiga ACP šalims automatiškai saugiam kiekiui. Ši sąlyga galios ACP šalims, kurios nėra LDC šalys (tai leis ženkliai padidinti eksporto kiekius);
 - Automatinė apsauga reiškia dvigubą sąlygą ir skatina natūralų importo lubų atsiradimą, kurios ACP šalims (nepriklausančioms LDC šalių grupei) iš viso sudarys 3,5 mln. tonų per trejus metus: 2009/10 metais – 1,38 mln. tonų, 2010/11 – 1,45 mln. tonų, 2011/12 – 1,6 mln. tonų. Kai tik bus pasiektos nustatyto kiekio lubos, bus pritaikytos apsaugos priemonės, reiškiančios draudimą į ES įvežti daugiau;
 - Iki 2012 m. rugsėjo mėn. ACP šalių cukraus importuotojai turės mokėti ne mažiau 90% referencinės kainos už atitinkamus prekybos metus. Po 2012-ųjų metų kainos informacinė sistema bus paremta šiandienine kainos sistema, kas užtikrins skaidrumą rinkoje;
 - Dėl žemės ūkio produktų (kurių sudėtyje didžioji dalis yra cukrus) ribotumo, sustiprinto stebėjimo mechanizmas bus taikomas, siekiant išvengti pagrindinio cukraus importo režimo apėjimo.⁵⁸

Apibendrinant antrąją fazę, reikėtų pažymėti, jog būtent šitame etape bus atverta ES rinka ACP šalių importui, tiesiog kiekvienais metais, siekiant išvengti perprodukcijos, bus nustatomos importo lubos, kurios pakeis iki šiol galiojusias kvotas. Taip pat itin svarbu, jog pagaliau bus užtikrinta sąžininga konkurencija bei rinkos skaidrumas – nuo šiol ACP šalys galės būti lygiateisės konkurentės. ES cukraus rinka bus griežčiau stebima, nes gan dažnai rinkos liberalizavimas, skatina gamintojų savivalę, o galbūt net kainų kilimą, todėl bus itin svarbu įdiegti tinkamą bei griežtą stebėjimo mechanizmą. Taip pat šiuo laikotarpiu planuojama atsisakyti beveik visų importo kvotų, o įėjimas į rinką nebus susaistytas importo mokesčiais, vienintelė apsaugos priemonė bus jau anksčiau minėtos apsaugos lubos.

⁵⁸ Agritrade, -ACP/EU Trade issues in the Agricultural and fisheries sectors, - p. 265,- 2009 Compendium, - [žiūrėta 2009 10 18, 19:08]

http://www.anancy.net/documents/file_en/Compendium_rapport_Enbr.pdf

- *III-oji fazė.* Nuo 2015 m. spalio 1d.
 - ACP šalių importuojamam cukrui nebus taikomi maito mokesčiai, taip pat nebebus kvotų, tiesiog veiks rinkos apsauginės priemonės. Visa tai bus paremta EPA susitarimu, o atsižvelgiant į cukraus rinkos jautrumą bus visiškai įdiegtos rinkos apsaugos priemonės.⁵⁹

Apibendrinant trečiąją fazę būtų galima kalbėti kaip apie apibendrinimą visų trijų fazių, arba tiesiog kaip visų trijų fazių rezultata, t.y. kaip atrodys ES rinka po EPA susitarimo įgyvendinimo. Taigi po 2015-ųjų metų, EPA ir EBA susitarimų šalims bus itin palankios sąlygos be maito mokesčių ir be kvotų režimo patekti į ES rinką. Abu režimai ne tik, kad neprieštaraus PPO taisyklėms, bet ir atitiks organizacijos puoselėjamas idėjas, dėl liberalizuotos nekvotinės rinkos ir bemuičio režimo. Reikėtų paminėti, jog pasibaigus pereinamajam laikotarpiui, t.y. po 2015-ųjų metų vienintelis cukraus rinkos suvaržymas liks cukraus rinkos apsauginė priemonė. Pagal EPA režimą, cukraus rinkos ribojimas nebus traktuojamas pagal importo kvotas, bet labiau pagal cukraus kainas. Kitaip tariant, tai yra perėjimas nuo preferencinės sistemos pagal kiekybinius ribojimus, kaip numatyta Cukraus protokole, prie sistemos, kontroliuojamos pagal kainą. Tiek EPA susitarimą pasirašiusios LDC grupės šalys, tiek ne LDC grupės šalys veiks pagal tą patį rinkos apsaugos mechanizmą – ES galės taikyti maito mokesčius tik tokiu atveju, jeigu ES baltojo cukraus rinkos kaina bus ne mažiau negu du mėnesius mažesnė negu 80% ES rinkos kainos, kuri vyravo prieš tai buvusiais prekybos metais. Paprastai tariant, einamųjų metų ES rinkos kaina negali būti ilgiau negu du mėnesius mažesnė kaip 80% negu prieš tai buvusių prekybos metų. Pagal EPA susitarimą, ES rinkos apsaugos mechanizmas veikia tik pasiekus tam tikrus kraštutinius, taigi jau minėtas atvejais dėl maito mokesčių bei dėl importo lubų, kuomet ACP šalių (nepriklausančių LDC šalių grupei) importas negali viršyti 3,5 mln. tonų per metus, kad ES rinkoje nebūtų nereikalingos perprodukcijos. Apibendrinant būtų tikslinga paminėti, jog pasibaigus Cukraus Protokolo galiojimui, ES rinka taps atvira ne tik jį pasirašiusioms 18-ai šalių. Pagal EPA režimą, palankios sąlygos importui į ES bus sudarytos 36 ACP šalims, o pagal EBA režimą – 31-ai šaliai (net 9-ioms iš jų LDC grupės šalims, kurios net gi nėra ACP šalys). Taigi cukrus į ES bus importuojamas nebe iš 18-os, o iš 67-ių ACP šalių, kurioms, be abejo, tai atneš labai daug naudos ne tik ekonomine bei finansine prasme, bet ir paskatins šalių importuotojus išmokti veikti tarptautinėse rinkose.

⁵⁹ International Centre for Trade and Sustainable Development, -After the Sugar Protocol by Patricia Garcia-Duran, Elisa Casanova and Montserrat Millet. 2009 September. - [žiūrėta 2009 10 18, 19:32]
<http://ictsd.net/i/news/tni/54811/>

4.TYRIMAI IR JŲ REZULTATAI

Nuo ES cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo pradžios praėjo treji su puse, t.y. jau 2009 –ųjų metų pabaigoje bus baigtas įgyvendinti I-asis reformos etapas. Reformos pasekmes jau pajuto ne tik ES cukraus gamintojai, bet ir pasaulis. Reikėtų paminėti, jog kiekvieną dieną yra itin svarbu stebėti reformos inicijuotus pakeitimus bei ką jie iššaukia tiek Europos vidinėje, tiek pasaulinėje rinkoje. Kad ir keista, tačiau, kad ir kaip detaliam būtų suplanuotos reformos įgyvendinimo priemonės, jos pasekmės yra gan skaudžios tiek cukraus gamintojams, tiek cukrinių runkelių augintojams. Vienas iš pagrindinių ES reformos tikslų buvo suvienodinti arba bent jau suartinti ES vidinę cukraus kainą su pasauline, tačiau, didelei rinkos ekspertų ir pačių gamintojų nuostabai, cukraus pasaulinė kaina gerokai šoktelėjo į viršų. Čia yra tokia vyraujanti tendencija šiais dienais, tai yra 2009-ųjų metų spalio pabaigai, tačiau reikėtų nepamiršti, jog reformos įgyvendinimas bus baigtas 2015-aisiais metais. Reikėtų paminėti, jog atliekant ekspertų apklausą, požiūris į šiandieninius reformos įgyvendinimo padarinius yra labai įvairiapusiškas. Galima būtų teigti, jog iš tikrųjų yra labai sudėtinga reformuoti sektorių, kuris taip ilgai buvo nereformuojamas, bei kurio vykdoma politika buvo propaguojama bei skatinama daugiau nei 50 metų. Reikėtų nepamiršti, jog cukraus rinka yra priklausoma ne tik nuo vykdomos politikos, bet ir nuo klimato sąlygų. Kiekviename pasaulio regione cukraus derlius yra nuimamas gan skirtingais etapais, tad, tarkim, jeigu Tailando ir Indijos cukrašvendrių derlius buvo negausus dėl pernelyg didelių liūčių, tai automatiškai šių didžiųjų šalių-gamintojų cukraus pasiūlos trūkumas, pasaulinėje rinkoje gali iššaukti cukraus kainų augimą. Iš tikrųjų reformos įgyvendinimas turi būti itin gerai apgalvotas procesas, atsižvelgiant į grėsmes, kurios, galbūt, yra itin sunkiai prognozuojamos, tačiau siekiant sušvelninti tykančius pavojus itin svarbu yra numatyti reformos apsaugos priemones. Tai yra užduotis ne tik ES žemės ūkio institucijoms, bet ir šalių narių vyriausybėms, gamintojams bei cukrinių runkelių augintojams. Ypač svarbus yra tarpusavio bendradarbiavimas tarp visų prieš tai minėtų subjektų, nes tik atsižvelgiant į kiekvieno iš jų nuomonę bei siūlomus sprendimo variantus, galima sėkmingai vykdyti reformą. Labai svarbus yra visų iš jų dalyvavimas ir susitelkimas veikti, siekiant bendrų reformos tikslų. Taigi, tyrimams atlikti, tam, kad įvertinti įgyvendinamą cukraus reformą, jos plusus bei minusus, būtų tikslinga atlikti ekspertų apklausą bei palyginti cukraus įmonės gamintojos veiklą nuo reformos pradžios iki 2008-ųjų metų pabaigos, mat, nepasibaigus 2009-iesiems metams, Europos gamintojos dar nėra parengusios savo metinių veiklos pranešimų, įvertinančių įmonės veiklos ataskaitas už praėjusius metus. Kad įvertinti reformos įtaką cukraus gamintojams, būtų tikslinga pasirinkti didesnę įmonę-gamintoją, nes pakitimai bus ryškesni ir geriau atspindės reformos padarinius Europoje. Maži bei nekonkurencingi gamintojai, turintys po kelis

cukraus fabrikus po reformos yra linkę keisti veiklą arba net užsidaryti, neatlaikę didžiulės konkurencijos bei negalėdami įgyvendinti reformos savo lygmenyje. Tarkim, vien Lietuvoje iš keturių cukraus fabriku šiai dienai veikia tik du, t.y. Marijampolės ir Kėdainių. Iš tiesų, daugybė nedidelių Europos gamintojų susigundė ES siūlomomis išmokomis ir pasitraukė iš cukraus sektoriaus, tačiau didieji gamintojai iš visų jėgų bando laikytis ir uždaryti kuo mažiau cukraus fabriku. Vienas iš tvirtai besilaikančių gamintojų, kad ir kiek skaudi būtų vykdoma reforma, yra 4% viso ES cukraus pagaminanti įmonė Krajowa Spolka Cukrowa S.A., įkurdinusi savo fabrikus Lenkijoje. Taigi, pagal 2006/2007-ųjų ir 2007/2008-ųjų metų pranešimus būtų tikslinga atlikti lyginamąją įmonės veiklos analizę, t.y. išsiaiškinti, kaip pasikeitė didžiulės gamintojos veikla nuo reformos įgyvendinimo pradžios iki 2008-ųjų metų pabaigos.

4.1. Krajowa Spolka Cukrowa S.A. ir ES cukraus sektoriaus reformos įtaka jos filialams

Krajowa Spolka Cukrowa (toliau - KSC) buvo įsteigta 2002-aisiais metais ir yra didžiausia cukraus gamintoja Lenkijoje bei devinta pagal dydį gamintoja visoje Europoje. Įmonės rinkos dalis sudaro beveik 40%, jeigu kalbėti apie įstatinį kapitalą ir gaunamas pajamas, taip pat KSC yra didžiausių Lenkijos įmonių šimtuose. Nuo 2003-ųjų metų rugsėjo 30-os dienos, įmonė įkurdino 18 fabriku įvairiuose Lenkijos regionuose, kurie veikia kaip atskiros akcinės bendrovės. Įmonės koordinuojami fabrikai gali didžiulius ilgamete patirtimi bei itin aukštos kokybės produkcija. Fabrikai yra įsikūrę 8-iose Lenkijos regionuose, kurie perdirba 3 mln. tonų cukrinių runkelių, kuriuos fabrikams tiekia 18 tūkst. Ūkininkų iš 75 tūkst. hektarų ploto. Visi fabrikai gamina cukrų, atitinkantį ES standartus, todėl yra itin pripažintas ne tik pačių lenkų, bet ir tarptautinės rinkos. Nuo pat savo gyvavimo pradžios KSC sunkiai dirbo tam, kad atitiktų aukščiausios kokybės standartus ir taptų konkurencinga organizacija tarptautinėje rinkoje. Tam, kad to pasiekti jau nuo 2003-ųjų metų KSC ėmėsi restruktūrizavimo, kuris apėmė kaštų mažinimą, pelno didinimą bei koncentraciją ir susitelkimą ties didžiausiais ir stipriausiais cukraus fabrikais. Taip pat pamažu įmonė įgyvendina sudėtingus investavimo projektus į Lenkijos cukraus įmones-gamintojas, į kurias investicijos viršija 300 mln. Lenkijos zlotų. Po Lenkijos integracijos į ES, KSC veikė pagal ES įstatymus, o po 2006-ųjų metų liepos 1-osios dienos – pagal naujai išleistus ES teisės aktus, t.y. pagal EK reglamentą No318/2006 ir pagal EK reglamentą No320/2006.⁶⁰ Tuomet rinkai buvo pristatyta ES cukraus sektoriaus reforma. Kuria buvo siekiama sumažinti cukraus gamybą bei cukraus vidinę ES cukraus kainą, išlaikant rinkoje tik konkurencingiausius augintojus ir gamintojus. Taigi nuo tada, KSC buvo priversta iki 2015 m. rugsėjo 30-os dienos reorganizuoti savo įmonę bei gerokai apriboti savo produkciją.

⁶⁰ Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Official webpage, - žiūrėta [2009 10 24, 16:31]
<http://www.polski-cukier.pl/index.php?strona=122>

KSC pradinis kapitalas sudarė 478056,226 Lenkijos zlotų (PLN), o jau 2006/2007-aisiais metais siekė 981896,516 PLN bei 2007/2008-aisias - 981896,507 PLN.⁶¹ Taigi galima daryti išvadą, jog nuo įmonės veiklos pradžios iki gerokai išibėgėjant cukraus sektoriaus reformai, įmonės įstatinis kapitalas augo, o vėliau, galima daryti prielaidą, jog įstatinis kapitalas mažės dėl sumažėjusios produkcijos ir fabrių skaičiaus. Realiai įstatinio kapitalo dalių pasiskirstymas išliko panašus tiek pirmaisiais reformos metais, tiek antraisiais. Taip pat KSC iki 2008-ųjų metų neatsisakė nei vienos iš savo vykdomų veiklų, t.y. iki 2008-ųjų metų pabaigos įmonė užsiiminėjo cukraus gamyba ir pardavimu, sėklų ir pesticidų pardavimu, gamybos įrengimų nuoma ir įvairiu aptarnaujamuoju verslu. Įmonės produkcija, parduodama pagal tarptautinį prekės ženklą Polski Cukier (Lenkiškas cukrus) buvo siūloma įvairiose pakuotėse tiek didmenininkams, tiek mažmenininkams. Toliau būtų tikslinga išnagrinėti KSC fabrių funkcionavimą, t.y. kiek fabrių gamina cukrų, ir kiek iš jų, dėl cukraus sektoriaus reformos, yra sustabdyti, uždaryti arba jų iš viso yra atsisakoma. Visų pirma reikėtų pateikti žemėlapius, parodantį KSC cukraus fabrių išsidėstymą Lenkijos teritorijoje, atitinkamai 2006/2007-aisiais metais bei 2007/2008-aisiais metais. Iš žemėlapių bei žemiau pateiktų lentelių bus galima matyti visus KSC fabrius skirtingais metais, t.y. vizualiai bus lengviau įsivaizduoti, kiek KSC fabrių užsidarė, veikė ar buvo parduoti pirmaisiais bei antraisiais reformos metais.

1 paveikslas. KSC fabrių išsidėstymas Lenkijos teritorijoje 2006/2007 m⁶²

2 paveikslas. KSC fabrių išsidėstymas Lenkijos teritorijoje 2007/2008 m⁶³

⁶¹ Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007 and 2007/2008, - p. 7.

⁶² Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007, - p. 6

⁶³ Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2007/2008, - p. 6

3 lentelė. KSC filialai 2006/2007-aisiais metais⁶⁴

Veikiantys filialai	Neveikiantys filialai
1. Gryfice	5. Pruszcz
2. Kluczewo	7. Janikowo
3. Malbork	10. Tuczno
Nowy Staw	11. Znin
6. Bresc Kujawski	12. Borowiczki
8. Kruszwica	13. Mala Wies
9. Naklo	16. Ostrowy
14. Dobrzelin	18. Sokolow
17. Lapy	19. Czestocice
20. Lublin	21. Opole
23. Krasnystaw	22. Klemensow
25. Werbkowice	24. Rejowiec
15. Lesmierz S.A.	26. Wozuczyn
28. Torun	27. Szczecin
29. Warszawa	

4 lentelė. KSC filialai 2007/2008-aisiais metais⁶⁵

Veikiantys filialai	Neveikiantys filialai
1. Kluczewo	2. Gryfice
3. Malbork	5. Znin
4. Naklo	6. Brzesc Kujawski
8. Kruszwica	7. Janikowo
9. Dobrzelin	11. Borowiczki
14. Kranystaw	12. Lapy
15. Werbkowice	13. Czestocice
10. Lesmierz S.A.	16. Lublin
20. Torun	17. Opole
21. Warszawa	18. Rejowiec
	19. Wozucztn

Iš žemėlapių ir lentelių matyti, jog 2007/2008-aisiais veikiančių filialų yra ženkliai mažiau nei 2006/2007-aisiais metais. Reikėtų paminėti, jog KSC savo veiklą pradėjo turėdama 23 filialus, tad, kaip matyti lentelėje, 2006-aisiais metais, t.y. iki ES cukraus sektoriaus reformos paskelbimo, veikė 27 fabrikai, įskaitant ir administruojamuosius filialus Torunėje, Varšuvoje bei Lesmiežo miestuose, na, o 2007/2008-aisiais metais jų liko tik 21. Taigi akivaizdu, jog iki reformos pradžios KSC filialų nuolat daugėjo, t.y. buvo perkami nauji fabrikai, investuojama į plėtrą bei gamybą, o po 2006-ųjų metų įmonė, atsižvelgdama į ES reikalavimus dėl reformos įgyvendinimo, pradėjo mažinti produkcijos apimtį, todėl sustabdė kai kurių fabriku veiklą arba visiškai juos buvo priversta likviduoti. Iš viso einamaisiais 2008-aisiais metais KSC likvidavo 8-ių fabriku veiklą, kurie net nebefigūravo KSC filialų lentelėje. Tai, be abejo, yra ES cukraus sektoriaus reformos padarinys, kuris buvo gan skausmingas ne tik pačiai KSC, bet ir, dėl fabriku likvidavimo, darbo netekusiems žmonėms bei cukrinių runkelių augintojams. Reikėtų pastebėti, jog 2007/2008-ųjų metų laikotarpiu beveik visi likviduoti fabrikai buvo priskiriami prie neveikiančių 2006/2007-aisiais metais, išskyrus vienintelis fabrikas, įsikūręs Nowy Staw mieste, buvo

⁶⁴ Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007, - p. 6

⁶⁵ Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Annual report 2007/2008, - p. 6

uždarytas veiklos eigoje. Taigi galima daryti išvadą, jog 2006-aisiais metais startavusi ES cukraus sektoriaus reforma, iš pradžių pastūmėjo KSC sustabdyti veiklą ir tik vėliau juos likviduoti. Reikėtų pažymėti, jog ne visi fabrikai 2006/2007-aisiais metais nevykdę veiklos buvo likviduoti, kai kurie ir liko neveikiantys ir 2007/2008-aisiais metais, tačiau galima daryti prielaidą, jos sulig metais reforma pastūmėja gamintojas mažintis produkcijos apimtis, todėl gali būti, jog KSC likviduos ir šiuo metu neveikiančius fabrikus. Taip pat reikėtų pažymėti, jog 2006/2007-aisiais metais veikė 15 filialų, o 2007/2008-aisiais metais vos 7. Taigi galima daryti išvadą, jog po pirmųjų reformos metų, KSC savo fabrikų skaičių bei, ko gero, gamybos apimtis sumažino kone dvigubai. Tai, be abejo, turėjo būti nuostolinga įmonei, tačiau, tuo pačiu, greitas įmonės veiklos restruktūrizavimas byloja apie tinkamai įgyvendinamą ES cukraus sektoriaus reformą KSC lygmenyje.

4.1.1. KSC restruktūrizavimas ir užimtumo mažinimas

Be abejo, KSC negalėjo likti nuošalyje, kuomet ES paskelbė cukraus sektoriaus reformos pradžią. Reformos tikslai buvo aiškūs ir gan drastiški gamintojų atžvilgiu, tačiau KSC turėjo prisitaikyti prie naujų veikimo sąlygų, tiek 2006/2007-aisiais, tiek 2007/2008-aisiais metais, t.y. turėjo vykdyti restruktūrizaciją fabrikuose, taip pat mažinti produkcijos apimtis, reorganizuoti cukrinių runkelių supirkimo kiekius, pertvarkyti užimtumą ir pan.. Pagrindiniai restruktūrizavimo tikslai buvo sumažinti cukraus gamybos kaštus bei garantuoti įmonės pelningumą, tinkamai priimant restruktūrizavimo sprendimus. Šių pagrindinių tikslų buvo laikomasi tiek 2006/2007-ųjų metų laikotarpiu, tiek 2007/2008-ųjų bei jų įgyvendinimas lygiai taip pat yra pateikiamas per tas pačias įgyvendinimo priemones, atskleidžiamas abiejų periodų metiniuose pranešimuose. Taigi restruktūrizavimas yra vykdomas:

- Vykdamas gamybos koncentraciją numatytuose produktyviai veikiančiuose fabrikuose;
- Mažinant perdirbamų cukrinių runkelių kieki;
- Mažinant KSC užimtumą;
- Organizuojant restruktūrizavimą;
- Investicijomis į modernesnius įrengimus bei technologijas, siekiant kuo geresnės produkcijos kokybės;
- Parduodant nereikalingus įrengimus, kurie yra nebūtini pagrindinei įmonės veiklai vykdyti.⁶⁶

Apibendrinant restruktūrizavimo priemones, reikėtų pastebėti, jog tai yra ypač nuostolinga įmonei,

⁶⁶ Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007 and 2007/2008, - p. 10.

tarkim, koncentracija į produktyviausius fabrikus, reiškia kitų fabrikų likvidavimą, o iš to išplaukia visa kita – t.y. yra reikalinga mažiau cukrinių runkelių perdirbimui, mažėja užimtumas, yra svarbu susitelkti ne ties gamybos apimtim, bet ypač ties kokybe. Nuo 2003-ųjų metų KSC nuolat investavusi į naujus fabrikus, galop turėjo apsistoti ties koncentravimusi į produktyviausius, ekonomiškiausius bei kokybiškiausius fabrikus ilgalaikėje perspektyvoje. 2006/2007-aisiais metais, t.y. pirmaisiais reformos metais, produkcijos jau nebegamino 14 KSC fabrikų iš 26-ių, o tai yra daugiau nei pusė. Reikėtų pažymėti, jog skaičius sulig antraisiais reformos metais nuolat augo, t.y. KSC eina link visiško produkcijos apimčių optimizavimo. Tiesa, įmonė ne iš karto likviduodavo arba uždarydavo fabriką, bet palaiapsniui mažindavo gamybos apimtį, kas nesukėlė tokio didelio šoko ten dirbantiems asmenims, nes jiems buvo palikta laiko integruoti save naujame darbe, taip pat buvo išmokamos kompensacijos iš ES specialiai cukraus sektoriaus reformai sukaupto Restruktūrizavimo fondo. Taip pat svarbu paminėti, jog EK inicijuoti bei vykdomi specialūs socialiniai projektai buvusiems KSC darbuotojams ir cukrinių runkelių augintojams, padėjo pakeisti veiklos sritį, persikvalifikuoti bei imtis naujos žemės ūkio kultūros auginimo. KSC buvo itin svarbu sumažinti superkamų runkelių kiekius, reorganizuojant pasėlių regionus bei stengiantis organizuotai supirkinėti runkelius iš visų ūkininkų, tačiau ženkliai mažesniais kiekiais. Reikėtų paminėti, jog pirmaisiais reformos metais buvo pristatytos apsaugos programos KSC darbuotojams, taigi 2006/2007-aisiais reformos metais darbuotojai galėjo apsvarstyti pasitraukimą iš darbo pagal šias programas:

- A programa – Savanoriškas išėjimas į pensiją. Ši programa buvo skirta darbuotojams, sulaukusiems pensijinio amžiaus, kuriems buvo siūloma savo noru nutraukti darbo sutartį ir už tai gauti neblogas išeitines kompensacijas;
- A programa – Perkėlimo nauda. Ši programa buvo siūloma darbuotojams, kurie dėl KSC reorganizavimo turėjo keisti savo darbo vietą, t.y. jiems buvo siūloma finansinė parama persikeliant gyventi į naują vietą, padengiamos transportavimo išlaidos ar mokama nuoma už būstą, esantį arti naujos darbovietės;
- A programa – Profesinio prisitaikymo. Ši programa palengvina darbuotojams pakeisti profesiją, persikvalifikuoti bei surasti naują darbo vietą. Taip pat ši programa finansavo konsultacijas darbuotojams, kuriuos KSC reorganizavimas pastūmėjo nuosavo verslo link, taip pat darbuotojams, šios programos finansavimo dėka, buvo padedama ieškoti naujų darbo vietų.⁶⁷

Šios trys programos buvo sukurtos, siekiant išvengti priverstinio darbuotojų atleidimo. Žvelgiant iš gerosios pusės, reikėtų pastebėti, jog šios programos turėjo būti itin palankios pensijinio amžiaus sulaukusiems darbuotojams, nuolat mintį apie nuosavą verslą brandinusiems žmonėms bei tiesiog tiems,

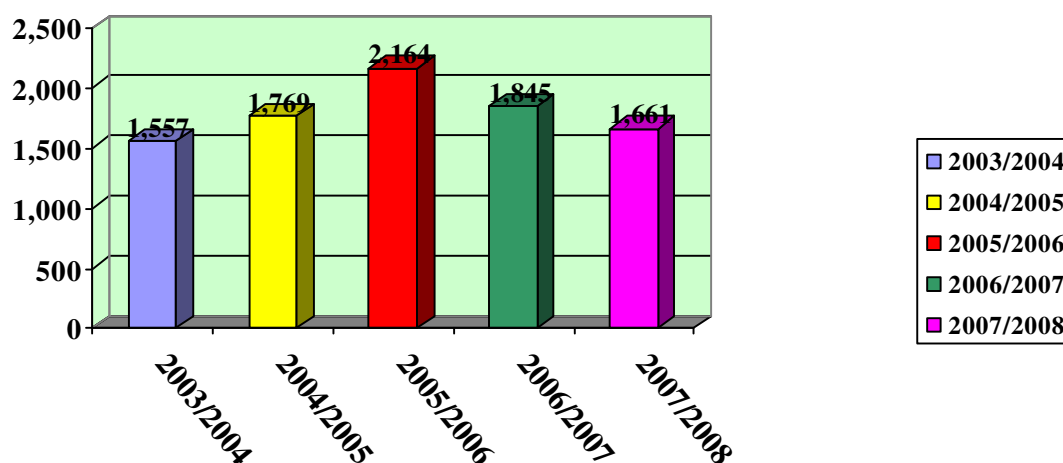
⁶⁷ Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007, - p. 11

kurie nesijautė dirbantys savo mėgstamą darbą. Buvo sudarytos itin palankios sąlygos persikvalifikuoti, pakeisti darbo pobūdį bei išeiti į pensiją darbuotojams, kurie tam nesiryžo anksčiau. Taigi, po 2006/2007-aisiais metais pristatytų pasitraukimo iš darbo programų, 2008-ųjų metų pabaigoje žmonių skaičius nuo 1706-ių buvo sumažintas iki 899-ių. Galima daryti išvadą, jog pirmaisiais bei antraisiais reformos metais žmonių skaičius KSC sumažėjo beveik perpus. Sunku pasakyti, kiek žmonių pasitraukė savo noru bei kiek iš jų buvo priverstinai atleista, tačiau galima daryti prielaidą, jog žmonės, nujausdami apie gresiantį atleidimą, ko gero, vis tiek labiau buvo linkę pasinaudoti pasitraukimo iš darbo programomis nei rizikuoti būti atleistiems dėl likviduotų fabrikų.

4.1.2. KSC pardavimai ir produkcija

Tiek 2006/2007-ųjų, tiek 2007/2008-ųjų metų laikotarpiais situacija rinkoje buvo charakterizuojama kaip ženklus kainų kritimas dėl ES vykdomos cukraus sektoriaus reformos. KSC pavyko sušvelninti reformos padarinius ir kiek įmanoma mažiau nukentėti dėl jų pasekmių. Tik dėl intensyvaus pardavimo vadybininkų darbo bei, žinoma, dėl itin geros restruktūrizavimo strategijos KSC pavyko išlaikyti šioki toki balansą dėl išaugusio eksporto į kitas ES šalis. Kad lengviau būtų suvokti reformos įtaką KSC biudžetui, tikslinga būtų įmonės pajamas atskleisti diagramoje atskirais metais nuo įmonės gyvavimo pradžios.

4 diagrama. KSC biudžetas (netto, mlrd. PLN) atskirais metų laikotarpiais⁶⁸

⁶⁸ Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007, - p. 11; Papildyta autorės

Kaip matyti diagramoje, nuo įmonės gyvavimo pradžios iki ES cukraus sektoriaus reformos pradžios, KSC pajamos yra linkusios augti ir gan nemažais tempais. Po Pirmųjų gyvavimo metų, t.y. 2004/2005-aisiais metais, įmonės biudžetas šoktelėjo beveik 200-ais mln. PLN, o antraisiais gyvavimo metais, t.y. 2005/2006-aisiais metais maždaug 400-ais mln. PLN. Taigi, galima daryti išvadą, jog iki cukraus sektoriaus reformos pradžios augo ne tik produkcijos apimtys, bet ir biudžetas, o tai byloja apie gerai suplanuotą KSC verslo strategiją, kuri leido įmonei per šitokią trumpą laiko tarpą taip ženkliai padidinti pajamas bei produkcijos apimtis. Deja, nuo cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo pradžios, t.y. nuo 2006/2007-ųjų metų, įmonės biudžetas mažėja dėl sumažėjusių produkcijos apimčių, kritusios cukraus kainos bei likviduotų fabrikų. Įmonės filialų uždarymas byloja ne tik apie sumažėjusias gamybos apimtis, bet ir apie sparčiai mažėjančias pajamas, kurios pirmaisiais reformos metais krito beveik 300-ais mln. PLN, o antraisiais – beveik 200-ais mln. PLN. Dėl sumažėjusių gamybos kvotų, iki tol sparčiai besiplečianti KSC buvo priversta reorganizuoti savo veiklą ir sumažinti produkcijos kiekius, tačiau, reikėtų pastebėti, jog įmonė dėl to neatsisakė nei vienos iš savo anksčiau vykdytų veiklų, t.y. ir toliau gamino ir pardavinėjo cukrų, užsiiminėjo įrengimų nuoma bei sėklų ir pesticidų pardavimu. Gamybos apimčių mažinimas, o ne kažkurios iš veiklų atsisakymas, padėjo įmonei ir toliau laikytis rinkoje, be abejo, pliusas buvo tas, jog įmonė buvo didelė ir turėjo savo rinkos dalį, tačiau detalčiai ir atsakingai parengta reorganizavimo strategija padėjo KSC gan stabiliai išsilaikyti rinkoje.

Pirmaisiais 2006/2007-ųjų metų mėnesiais, cukraus kaina rinkoje krito gerokai žemiau negu buvo prognozuojama, spėjama, jog taip atstiko dėl itin apkarpyto žemės ūkio biudžeto. Cukraus kainų kritimas lėmė padidėjusią konkurenciją tarp gamintojų. Taigi, siekdama išlikti konkurencinga rinkoje, KSC priėmė sprendimą pakeisti savo prдавimo strategiją, mažinant vietinę gamybą bei didinant eksportą į kitas ES šalis. Norėdama išlikti rinkoje, įmonė turėjo ieškoti naujų strategijų, kaip išlaikyti ankstesnįjį biudžetą arba bent jau nepatirti nuostolių. Iš tikrųjų, tikslinga būtų pateikti KSC parduodamo cukraus kiekį lentelėje, tuomet lengviau bus palyginti reformos įtaką pirmaisiais restruktūrizavimo metais bei, žinoma, antraisiais.

5 lentelė. KSC pardavimai 2006/2007-iasiais bei 2007/2008-aisiais metais (tonos)⁶⁹

	2006/2007	2007/2008
Pardavimai vietinėje rinkoje ir ES	542,744 t.	540,000 t.
Pardavimai, gaunant eksporto subsidijas	101,266 t.	86,5 t.

⁶⁹ Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007 and 2007/2008, - p. 12.

KSC finansistai gan pesimistiškai atsiliepia apie įmones pardavimus po cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo pradžios. Dėl anksčiau jau minėtų cukraus kainų kritimo, konkurencija rinkoje ypač paaštrėjo, o tai lemia pardavimo apimčių mažėjimą sulig kiekvienais reformos metais. Pardavimo vadybininkams teko kiek įmanoma intensyviau ieškoti būdų parduoti pagamintą produkciją. Reikėtų pastebėti, jog ES pardavimų apimtys vietinėje ir ES rinkose mažėjo ne taip ženkliai, tačiau, pasak įmonės strateguotojų, toliau, sulig kiekvienais reformos metais šios apimtys bus linkusios mažėti dėl likviduojamų fabrikų bei apkarpytų gamybos kvotų. Taip pat būtų tikslinga pažymėti, jog 2006/2007-aisiais metais cukraus kaina vietinėje rinkoje buvo gerokai kritusi žemyn, tačiau 2007/2008-aisiais metais vėl šiek tiek pakilo. Taip pat KSC pardavimų apimtis pakėlė išaugusi paklausa iš cukraus gaminamam melasos sirupui, kurio 2007/2008-aisiais metais buvo parduota 178-ios tonos. Pastebima, jog nuo pirmųjų reformos metų, pradėjus karpyti eksporto subsidijas, KSC eksportas iš ES sumažėjo maždaug 15 tonų. Lyginant su visu ES eksportu tai nėra daug, tačiau įmonės pardavimo pajamos dėl to ženkliai krito, juolab, kaip ir pardavimai vidinėje ES rinkoje, eksporto rodikliai taip pat buvo linkę mažėti.

4.1.3. KSC pelno ir nuostolio ataskaita

Ko gero, kiekviena rimtai veikianti ir pelno siekianti organizacija, visuomet akylai seka savo pardavimus, stengiasi sumažinti gamybos kaštus, optimizuoja išlaidas bei protingai investuoja. Ribų tobulėti niekuomet nėra, plėsti savo gamybai taip pat, tačiau tikra užduotimi finansų analitikams tampa situacijos, kurios yra vadinamos rinkos reguliavimu iš aukščiau. Šiuo atveju kalba eina apie ES žemės ūkio ministrų patvirtintą cukraus sektoriaus reformą, kuria siekiama sumažinti gamybos apimtis bei cukraus kainą. Labai sunku yra variuoti situacijose, kurių pats nekontroliuoja, tad itin svarbu įvairių sričių vadybininkams susitelkti bendram tikslui bei ieškoti novatoriškų sprendimų. KSC, atsižvelgdama į cukraus sektoriaus reformą, buvo priversta reorganizuoti savo personalą, sumažinti fabrikų skaičių, keisti pardavimo strategijas, ieškoti naujų rinkų bei stengtis išlikti konkurencinga, todėl, kaip ir visose pelno siekiančiose organizacijose, geriausias įmonės veiklos atspindys yra pelno-nuostolio ataskaita, pagal kurią galima vertinti, ar įmonė dirba sėkmingai, ar, dėl neteisingai priimtų reorganizavimo strategijų, patiria nuostolį. Jeigu reformą traktuoti pagal politinę idėją, tai drąsiai galima teigti, jog jina yra vykdoma sėkmingai ir kol kas visi pirmųjų reformos metų užsibrėžti tikslai yra daugiau mažiau pasiekti, tačiau, žvelgiant iš finansinės pusės, t.y. per įmonių-gamintojų prizmę, gali pasirodyti kitaip. Tiesą pasakius, iki šiol, kaip iškreipta, traktuota ES cukraus rinka reformų procese atrodo ne ką harmoningesnė, tačiau, reikia pripažinti, jog tikruosius reformos padarinius bus galima vertinti tik tuomet, kai reforma bus baigta vykdyti. KSC, kaip ir kasmet, pateikia pelno-nuostolio ataskaitas, kurios ypač gerai atspindi įmonių

finansinę situaciją, pagal jas finansų analitikai gali matyti įmonės padarytas klaidas bei, atsižvelgdami į jas, kuria ateities, į pelną orientuotas strategijas. Kaip tai pavyko KSC, galima paanalizuoti žemiau pateiktose pelno-nuostolio ataskaitose, atitinkamais periodais, pagal kuriuos yra skaičiuojami cukraus gamintojų finansiniai metai, t.y. nuo vienu metų spalio 1-os iki kitų metų spalio 30-os dienos.

6 lentelė. KSC pelno - nuostolio ataskaita atitinkamais periodais (PLN)⁷⁰

	Pelno ir nuostolio specifikacija	2005.10.01 - 2006.09.30	2006.10.01 - 2007.09.30	2007.10.01 - 2008.09.30
A	Pajamos už produkciją, prekes	2164075505,96	1845150109,67	1663327555,24
I.	Netto pajamos už produktus	1970249323,82	1622186742,47	1561077125,13
II.	Netto pajamos už prekes ir žaliavą	193826182,14	222963367,20	102250430,11
B	Pardavimo ir produkcijos kaštai	1676757152,11	1562901659,99	1499721791,40
I.	Parduotų produktų gamybos kaštai	1471809148,83	1356894939,97	1410654257,47
II.	Parduotų prekių ir žaliavų vertė	204948003,28	206006720,02	89067533,93
C	Pardavimų pajamos (A-B)	487318353,85	282248449,68	163605763,84
D	Pardavimų kaštai	57402102,95	50083890,63	55199753,04
E	Pridėtinės išlaidos	214225880,82	219874220,00	262586106,38
F	Uždarbis (nuostolis) iš pardavimų (C-D-E)	215690370,08	12290339,05	-15418009558,00
G	Kitos operacinės pajamos	67768378,16	120442961,95	134339049,54
H	Kiti operaciniai kaštai	207174567,45	128807114,6	197613751,32
I	Uždarbis (nuostolis) iš operacijų (F+G-H)	76284180,79	3926186,39	-21745479736
J	Finansinės pajamos	40901974,00	28265331,31	63052917,32
K	Finansiniai kaštai	25869797,22	14398956,00	20513212,56
L	Veiklos pelnas (nuostolis) (I+J-K)	91316357,57	17792561,70	-17491509260
M	Neįprastinės veiklos pajamos (M.I.-M.II.)	16253,15	0,00	0,00

6 lentelės tęsinys kitame puslapyje

⁷⁰ Krajowa Spółka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007 and 2007/2008, - p. 20.

6 lentelės tęsinys

N	Pelnas (nuostolis) prieš apmokestinimą (L+/-M)	91332610,72	17792561,70	-17491509260
O	Pelno mokestis	44897896,08	16510672,30	2886902,16
P	Kiti privalomieji mokesčiai	0,00	0,00	0,00
	Grynasis pelnas	46434714,64	1281889,40	-177801994,76

Pelno-nuostolio ataskaita yra puikus cukraus gamintojų veiklos atspindys, šiuo atveju, pagal KSC ataskaitą, galima matyti reformos įtaką įmonių finansiniams rodikliams. Iš tiesų, reforma yra politinė ir ji labiau turėjo įtakoti reguliacinius cukraus rinkos instrumentus, tačiau negalima nepastebėti neigiamos reformos įtakos organizacijų finansiniams rodikliams. Pirmieji bei antrieji reformos metai, t.y. 2006/2007-ieji bei 2007/2008-ieji metai ES cukraus sektoriaus gamintojams buvo skausmingiausi, kaip, šiuo atveju, ir KSC. Minėtais laikotarpiais buvo skiriamos didžiausios išmokos, pasitraukusiems iš cukraus rinkos arba likvidavusiems savo fabrikus, tad nekonkurencingi gamintojai turėjo iš viso pasitraukti iš rinkos, o didieji likvidavo didžiąją dalį savo filialų, kaip, šiuo atveju, KSC. Sumažintos gamybos kvotos gamintojus ne tik privertė sumažinti personalo darbuotojų skaičių, likviduoti fabrikus, bet ir pastūmėjo nuostolingos veiklos link. Realiai, gamintojams reikėjo gerai apsvarstyti, ar jiems yra naudinga likti reformuotoje cukraus rinkoje. Ne visuomet išlikimas rinkoje yra geriausias sprendimas, juolab vienas iš reformos tikslų buvo paskatinti nekonkurencingus gamintojus palikti rinką. Šioje vietoje ir iškyla klausimas, kiek ši reforma yra efektyvi. Politinėmis priemonėmis, be abejo, rinkos veikimo principai buvo sureguliuoti, tačiau kuomet kalbama apie realią cukraus gamybą, fabrikus, cukrinių runkelių augintojus, kyla abejonių dėl reformos palankumo. Šioje vietoje išaiškėja, kas labiausiai nukentės dėl reformos. Iš KSC pelno-nuostolio ataskaitos matyti, jog antraisiais reformos metais, t.y. 2007/2008-aisiais metais įmonė patiria nuostolį, juolab iki reformos ir pirmaisiais reformos metais, KSC grynasis pelnas buvo gerokai išaugęs. Reikėtų pastebėti, jog 2005-2006-aisiais metais, produkcijos kaštai buvo didžiausi, tačiau pelnas ne toks didelis, kaip 2006-2007-aisiais metais, kuris šoko dvigubai. Galima daryti išvadą, jog įmonės pelningumą lemia gamybos išlaidos, o, kaip vėliau paaiškėja, t.y. 2007/2008-aisiais metais dėl itin stiprios reformos įtakos, organizacija net pradeda dirbti nuostolingai. 2007/2008-aisiais metais matyti, jog KSC pardavimo išlaidos viršija pajamas, tai, ko gero, galima sieti ne tik sumažintomis gamybos kvotomis, bet ir su uždaromais fabrikais, kurie veikdavo nesant poreikiui produkcijai. Iš tiesų, KSC, esant gan stambiai gamintojai, buvo be galo sunku staiga persiorientuoti prie naujų veikimo rinkoje principų, todėl organizacija fiziškai nebuvo pajėgi staigiai sustabdyti daugelio fabriku veiklos. Taip pat, reikėtų pastebėti, jog nuo savo veikimo, kaip organizacija pradžios, KSC nespėjo padirbti maksimaliu pajėgumu, mat didžiausias KSC pelnas buvo

2006/2007-aisiais metais, o jau kitais metais krito gerokai žemiau nulio. Fabriku veiklos sustabdymas realiai neišsprendė produkcijos problemos bent jau pirmaisiais bei antraisiais reformos metais, nes dėl neišparduotos produkcijos fabrikai patirdavo nuostolius.

Jeigu žvelgti iš politinės pusės, KSC reformos įgyvendinimo instrumentus įsisavino, tačiau realus jų įgyvendinimas atnešė nuostolį visų pirma cukraus gamintojams, o vėliau ir patiems cukraus augintojams. Tai kėlė didžiulį ūkininkų, užsiimančių cukrinių runkelių auginimu, nepasitenkinimą, nes jiems ši reforma kartu buvo sunkiau suprantama bei įsisavinama, nes tarpininkai tarp vykdomos ES politikos ir ūkininkų buvo gamintojai. Gamybos apimčių mažėjimas, reiškia mažesnius superkamų cukrinių runkelių kiekius, todėl galima drąsiai teigti, jog skausmingiausia ši reforma bus ūkininkams bei patiems gamintojams. Galima daryti išvadą, jog ES cukraus sektoriaus reforma ne tik apribojo KSC plėtimosi galimybes, bet ir privedė organizaciją prie nuostolių. Realiai įforminusi reformos įgyvendinimo priemones, ES, ko gero, negalėjo prognozuoti, jog cukraus sektoriaus restruktūrizavimas paskatins gamintojus veikti nuostolingai. Politiškai strategiškai gerai apgalvota reforma, pasirodė esanti itin klastinga bei skausminga įmonės finansams. Tačiau, žvelgiant iš kitos pusės, yra gan neprofesionalu ir, galbūt, netikslinga vertinti reformos padarinius jai dar nepasibaigus. Organizacijos gan dažnai patiria nuostolius savo veiklos pradžioje arba keisdamos savo struktūrinį veikimo principą, tad realūs rezultatai yra juntami ir apčiuopiami pasibaigus tam tikro proceso įgyvendinimui. Todėl neteisinga būtų kategoriškai teigti, jog reforma gamintojams neša vien nuostolius, nes reformos įgyvendinimas dar nėra pasibaigęs, o perprodukcijos klausimas ES cukraus rinkoje turi būti išspręstas, todėl nekonkurencingiems gamintojams būtų protingiausia keisti veiklos sritį arba pasitraukti iš rinkos.

4.2. ACP šalių ir ES santykiai po EPA susitarimo įsigaliojimo

Iš tiesų, kadangi ES cukraus sektoriaus reforma yra vykdoma jau trejus su puse metų, o realius jos padarinius kol kas labiausiai pajuto ES cukraus gamintojai, o ne galutiniai cukraus vartotojai ar ACP šalys. Dėl reformos įtakos ACP šalims kyla įvairių diskusijų, nes, iš vienos pusės, dėl pagausėjusio ACP šalių rato, į ES be muitų galės importuoti gerokai daugiau šalių, tačiau, iš kitos pusės, dėl jų skaičiaus išaugimo, ženklės ekonominės bei finansinės naudos negaus nei viena šalis arba gaus tik preferenciniais ryšiais su ES gamintojais susaistytos ACP šalys. Preferenciniai ryšiai šiuo atveju turėtų būti traktuojami kaip, tarkim, stambaus ES cukraus gamintojo akcijų įsigijimas itin palankiomis sąlygomis vienoje iš ACP šalių ir ilgalaikių tarpusavio bendradarbiavimo ryšių puoselėjimas. Tokie preferenciniai santykiai sumažina konkurencijos galimybes kitų ACP šalių atžvilgiu, todėl galima būtų daryti išvadą, jog po Cukraus protokolo įsigalėjęs EPA susitarimas, išplėtęs ACP šalių, pasirašiusių susitarimą su ES ratą,

kartu ir sumažino galimybę ACP šalims iš to ženkliau užsidirbti bei skatino nesąžiningą konkurenciją. Tačiau, iš kitos pusės, naujai įsigalėjęs EPA susitarimas paskatino jį pasirašiusias šalis aktyviau veikti bei vystyti savo ekonomikas, nes naujai bemuitį režimą su ES įtvirtinusios šalys, turėjo būti suinteresuotos intensyviau konkuruoti anksčiau Cukraus protokolą pasirašiusių šalių atžvilgiu. Kol kas bemuitis režimas pagal EPA susitarimą praktiškai neveikia, tačiau cukraus sektoriaus ekspertai teigia, jog bemuitis įvežimas iš šių šalių turėtų prasidėti nuo 2010-ųjų metų sausio 1-osios dienos. Teoriškai Cukraus protokolas nustojo galiojęs 2009-ųjų metų rugsėjo mėnesio 30-ąją dieną, o jau nuo spalio 1-osios įsigalioja režimas pagal EPA susitarimą. Tačiau šios prielaidos yra tik teorinės, sunku iš anksto vertinti naujojo režimo įsigalėjimo sąlygas, tačiau cukraus sektoriaus ekspertai dar sunkiai ryžtasi atsakyti teigiamai, dėl praktinio EPA įsigalėjimo. Bet koks naujas susitarimas yra naujas iššūkis ne tik pačiai ES, bet ir su cukraus rinka susijusioms šalims, todėl praktinio ir teorinio įgyvendinimo pradžios dažnai nesutampa. Dar ir šiai dienai ES cukraus gamintojus kamuoja daugybė klausimų dėl žaliavinio cukraus įsivežimo iš ACP šalių, juolab cukraus prekybos metai yra jau įsibėgėję, o cukraus gamintojams reikia planuoti savo produkcijos apimtį bei išpildyti gamybos kvotas, nes kitaip jiems grėstų finansinės nuobaudos. Realiai, bendradarbiavimu turėtų būti suinteresuotos ne tik patys ES gamintojai, bet ir ACP šalių žaliavinio cukraus tiekėjai, nes tai bet kokiame atveju atneš jiems didesnę ar mažesnę finansinę naudą. Ne veltui yra teigiama, jog siekiama liberalizuoti ES rinką taip, kad jiniai funkcionuotų sąžiningai bei nešėtų naudą abiem pusėms. Taip pat reiktų pažymėti, jog pats klimatas leidžia visoms šalims gan vienodai turėti indėlį į pasaulinę bei ES cukraus rinką, mat kiekviena šalis, įsikūrusi atitinkamoje klimato juostoje, nuima derlių skirtingu laiku, tad pasibaigus vienos šalies derliui, atsiveria galimybės kitai šaliai. Problema iki reformos ir buvo ta, kad ES buvo apsitvėrusi geležine uždanga nuo importo, išskyrus preferencines šalis, kurios įėjo į Cukraus protokolą, bei kūrė iškreiptą cukraus rinką pasauliniame kontekste. Eksperto subsidijos bei lengvatinės sąlygos gamintojams, privedė beveik prie visiško atsipalaidavimo bei priklausomybės nuo ES biudžeto, todėl reforma turėjo būti pradėta įgyvendinti. Kritiškai aukštai iškilusi cukraus kaina galutiniam vartotojui visoje ES, buvo nesulyginama su pasauline cukraus kaina, todėl jau pirmaisiais reformos metais buvo imtais gan drastiškų cukraus kainos mažinimo priemonių. Tačiau, ko pasėkoje, šiai dienai cukraus kaina galutiniam vartotojui išliko tokia pati, o referencinė kaina krito. Galima daryti išvadą, jog šiai dienai dar tiesiog yra nebaigta įgyvendinti reformos veiksmų seka, tačiau, galbūt, tai yra susiję su netinkamomis reformos priemonėmis. Iš tikrųjų, šiai dienai daryti kategoriškas išvadas būtų netikslinga. Lygiai taip pat, palyginimui galima būtų paminėti pastarųjų mėnesių akibrokštą, t.y. pasaulinių cukraus kainų kilimą, kuris nustebino daugybę cukraus rinkos ekspertų. Tačiau įdomiausia yra tai, jog pasaulinės cukraus kainos sukilo dėl itin nepalankių klimato sąlygų cukrašvendrių augimui Tailande bei Indijoje. Šių didžiųjų šalių-gamintojų pakankamo produkcijos indėlio į pasaulinę cukraus

rinką nebuvimas, sukėlė savotišką šoką einamiesiems prekybos metams, tačiau tai tik laikinas dalykas, prognozuoja cukraus sektoriaus ekspertai. Bet kokiu atveju, jeigu nebus didesnių klimato šokų, pasaulinė cukraus kaina turėtų atsistatyti. Tačiau, sugrįžtant prie naujojo EPA susitarimo tarp ES ir ACP šalių, reikėtų nepamiršti, jog reformuojant ES cukraus rinką pasaulinė cukraus rinka nepasikeis iš esmės, bet įsigalės sąžininga konkurencija pasauliniame kontekste.

4.2.1. Praktinis veikimo modelis pagal EPA susitarimą

Trumpai apibendrinus bendrąją situaciją tarp ES ir ACP šalių šiai dienai, būtų tikslinga išsiaiškinti kaip šis bendradarbiavimas galėtų atrodyti praktikoje. Šiai dienai daugelis gamintojų gan atsargiai žiūri į naujai įsigalėjusį susitarimą, motyvuodami informacijos stoka iš nacionalinių institucijų. Tiesą pasakius, nei vienas iš dviejų cukraus gamintojų Lietuvoje šiai dienai iki galo nesuvokia importo galimybių iš naujųjų ACP šalių, tačiau praktinį veikimo modelį sutiko apibrėžti vienos didžiausių saldainių gamintojų Bulgarijoje „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD generalinis vadovas Petyo Stoykov. Visų pirma, kad suvokti įmonės poziciją rinkoje bei veikimo principus, tikslinga būtų trumpai pristatyti minėtą organizaciją.

Taigi „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD yra viena didžiausių ir populiariausių Bulgarijos saldainių gamintojų. Gamyklos veiklos pradžią siekia 1919-uosius metus, kuomet jau buvo pradėtos puoselėti turtingos cukraus bei saldumynų gamybos tradicijos. Įmonė yra įsikūrusi antrame pagal dydį Bulgarijos mieste – Plovdive, kuris yra pačiame šalies centre. Kadangi organizacija yra ES cukraus politikos dalis, gamintoja yra registruota cukraus perdirbėja, veikianti pagal EK reglamentą 318/2006, licenzija N RD 09-1155/18.12.2006. „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD galimybės leidžia perdirbti maždaug 100 tūkst. tonų cukraus. Tačiau pagal šiandieninius ES reglamentus bei politiką, įmonė importuoja bei perdirba 33 tūkst. tonų cukraus per marketingo metus, tai sudaro 17% visos nacionalinės cukraus rinkos. Organizacijos produkcija apima gan plačius saldumynų gamybos segmentus, t.y. sausainių, vaflių, šokoladinių saldainių bei karamelės. Pagal pardavimus rinkoje, įmonė yra Top 3, kuri rinkoje gan sėkmingai konkuruoja su tokiomis gamintojomis kaip Nestle ir Kraft. Šiai dienai „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD yra lyderė gaminant karamelę bei antroji rinkoje, gaminant sausainius. Įmonės marketingo ir pardavimų strategijos yra orientuotos į aukštą kokybę, į aukštą pinigų vertę, subalansuotą kombinaciją tarp tradicijų bei inovacijų.

Reikėtų pastebėti, jog įmonė yra ne tik cukraus gamintoja, bet ir pagaminto cukraus naudotoja, gaminant saldumynus, tad galima daryti išvadą, jog įmonė gamina cukrų ne tik pardavimui, bet ir savo reikmėms. Kombinuojant šias dvi cukraus ir saldumynų gamybos sritis, įmonė išvengia antkainių, perkant cukrų produkcijai, tarkim, iš kitų gamintojų, o tai organizacijai leidžia taupyti produkcijos kaštus,

išgaunant aukščiausią kokybę. „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD yra labai svarbu, jog abi įmonės veiklos sritys nuolat funkcionuotų, todėl ji yra suinteresuota nuolatiniu žaliavinio cukraus importu iš ACP šalių. Tad tiek iki Cukraus protokolo denonsavimo, tiek po EPA susitarimo įsigalėjimo organizacija itin aktyviai domėjosi žaliavinio cukraus importo galimybėmis kuo palankesnėmis sąlygomis bei kuo geresnėmis kainomis. Tad ir šiai dienai, net gi esant nepakankamam gamintojų informavimui dėl cukraus reformos bei EPA susitarimo nacionaliniu lygiu, reikėtų pažymėti, jog tik itin aktyvus gamintojų domėjimasis gali padėti įmonėms teisingai pasinaudoti atsivėrusiomis galimybėmis bei leisti funkcionuoti pagal naujus rinkos principus. Iš tiesų, informacijos dėl įsigalėjusių ES gamintojų veikimo principų trūksta, net gi patys reformos įgyvendintojai nacionaliniu lygiu yra nepakankamai kompetentingi šios reformos klausimu. Todėl, itin palankiai reikėtų žiūrėti į Petyo Sokov pasiryžimą apibrėžti praktinį veikimo modelį po EPA susitarimo įsigalėjimo tarp ES ir ACP šalių. Iš tikrųjų, labai nedaugelis gamintojų ryžtasi inicijuoti importą pagal naująjį susitarimą, kuris, beje, anot Petyo Sokov, dar nėra reglamentuotas, tačiau ateityje tikrai bus įteisintas. Taigi, žemiau apibendrintai bei bus pateikiamas praktinio veikimo modelis po EPA susitarimo, kurį sutiko atskleisti „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD generalinis vadovas – Petya Sokov.

Visų pirma tikslinga būtų atskleisti dvi šalių grupes, pagal kurias ateityje bus vykdomas žaliavinio cukraus importas.

7 lentelė. ACP šalys, kurioms įvežimas į ES bus bekvotis ir bemuitis

LDC šalis
1. Laosas
2. Nepalas
3. Čadas
4. Kongo demokratinė Respubl.
5. Beninas
6. Burkina Fosas
7. Pusiaujo Gvinėja
8. Malis
9. Nigerija
10. Senegalas
11. Siera Leonė
12. Togas

7 lentelės tęsinys kitame puslapyje

8 lentelė. ACP šalys, kurioms įvežimas į ES bus bemuitis

ACP šalis	Kvota (t)
1. Kamerūnas	10168,10
2. Gabonas	
3. Dramblio Kaulo krantas	10168,10
4. Svazilandas	166081,20
5. Kenija	12907,90
6. Mauricijus	544711,60
7. Zimbabvė	
8. Fiji salos	181570,50
9. Papua Naujoji Gvinėja	
10. Barbadosas	454356,60
11. Belizas	
12. Dominikos Respublika	

8 lentelės tęsinys kitame puslapyje

7 lentelės tęsinys

13. Angola
14. Mozambikas
15. Burundis
16. Tanzanija
17. Uganda
18. Etiopija
19. Madagaskaras
20. Malavis
21. Sudanas
22. Zambija
23. Samoa
24. Haitis

8 lentelės tęsinys

13. Guyana	
14. Jamaika	
15. Trinidadas ir Tobagas	

Taigi, 7-ojoje lentelėje yra atskleistos LDC šalys, kurioms pagal EPA susitarimą galios ne tik bemuitis režimas, bet nebus ribojamos ir žaliavinio cukraus importo apimtys. Taigi ES gamintojai be jokių apribojimų galės vykdyti importą iš šalių bei gaminti cukrų. Šioms šalims yra skiriama daugiau privilegijų, nes jos yra skurdžiausios ir mažiausiai ekonomiškai išsivysčiusios, tad, siekiant paskatinti žaliavų tiekimą iš šių šalių, yra itin palanku jų neriboti nei muitais nei kvotomis. Muito mokesčių šios šalys ir šiaip neišgalėtų sumokėti, tačiau, bet kokių atveju, ribojant šių šalių žaliavas ar ne, vis tiek jos nėra pajėgios eksportuoti labai didelių apimčių. Todėl EPA susitarimas yra gera motyvacija LDC šalims labiau stengtis pagaminti kiek įmanoma daugiau žaliavinio cukraus, nes realiai jų importui ES sienos bus visiškai atviros. Anksčiau, jeigu lyginti Cukraus protokolą ir EPA susitarimą, bemuitis ir bekvotis režimas galiojo visoms ACP šalims, tačiau kai kurios iš jų nebuvo LDC šalys, todėl ACP šalys, kurios nepriklausė LDC šalių grupei buvo ženkliai konkurencingesnės LDC šalių atžvilgiu, nes jos jau turėjo išvysčiusios kažkokias gamybos sistemas bei lengviau rasdavo kontaktą su ES gamintojais. Taigi, EPA susitarimas bus sąžiningesnis LDC šalių atžvilgiu ir skatins jų importą į ES. Na, o kalbant apie ACP šalis, kurios nepriklauso LDC šalių grupei, kiekvienais marketingo metais jos bus apribotos importo į ES kvotomis, tačiau joms taip pat galios bemuitis režimas (žr. 8 lentelė). Reikėtų pažymėti, jog kiekvienais marketingo metais kvotos gali skirtis, arba, tarkim, EPA susitarimą pasirašiusi šalis gali iš vis jos neturėti dėl prasto derliaus arba dėl vėlavimo pateikti paraiškas kvotoms. Tiesiog, jau pažengusias ACP šalis, yra siekiama paskatinti pačioms inicijuoti bei planuoti savo eksportą, t.y. išmokti veikti kaip pilnavertei savo ekonomiką kontroliuojančiai šaliai. Todėl, lentelėje matyti, jog ne visos ACP šalys šiais marketingo

metais, t.y. nuo 2009-ųjų metų spalio 1-osios iki 2010-ųjų metų rugsėjo 30-osios dienos, turi importo kvotų į ES. Priežasčių dėl to gali būti įvairių: vėlavimas pateikti paraiškas dėl importo kvotų, prastas derlius, pasyvumas ir pan.

Būtų tikslinga pateikti patį importo veikimo principą iš ACP šalių. Paimkime, tarkim Fiji salyną, kurio bemuitė importo kvota yra 18157,50 tonų per marketingo metus. Todėl, kuomet realus Fiji importas pasiekia minėtą importo kiekį, įsigalioja ES muito mokestis, kurio tarifas yra 339 eurai už toną, plus kiti papildomi mokesčiai, o tai reiškia, jog viršyti kvotas yra nepelninga. Jeigu, tarkim, per marketingo metus ACP šalių importas viršija ES nustatytą limitą, t.y. 1,38 mln. tonų (kvotų suma žr. 8 lentelė), o visas bendras ACP+LDC šalių importas viršija 3,5 mln. tonų per metus, jau anksčiau minėtas ES muito mokestis bus taikomas tik ACP šalims, siekiant dar labiau nenuskurdinti LDC šalių. Taigi, galima daryti išvadą, jog EPA susitarimas globoja LDC šalis, o ACP šalis skatina planuotis, organizuoti bei ieškoti kitų eksporto galimybių. ACP šalys yra tiesiog aukštesniame ekonominiame lygmenyje nei LDC šalys, tuomet automatiškai jos yra skatinamos palaipsniui tobulėti.

Kaip teigia Petyo Stoyok, ateityje šis veikimo modelis gali šiek tiek kisti arba būti tobulinamas, tačiau, akivaizdu, jog importo kiekiai yra ganėtinai sunkiai viršijami iki pradės veikti apsauginis ES rinkos mechanizmas, kuris jau buvo aptartas ir anksčiau. Prognozuojama, jog realiai apsaugos mechanizmas negali pradėti veikti anksčiau negu po pusės metų nuo marketingo metų pradžios. Kalbant apie šiandien dieną, t.y. apie lapkričio pradžią bei turint omeny, jog oficialiai Cukraus protokolas buvo denonsuotas š.m. rugsėjo 30-ąją dieną, o EPA susitarimas įsigaliojo tik nuo š.m. spalio 1-osios dienos, galiam teigti, jog kol kas žaliavinio cukraus tiekimas į ES yra tik planavimo eigoje. Kol kas nei vienas ES gamintojas nesiryžta importuoti iš šalių, pasirašiusių EPA susitarimą. „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD generalinis vadovas Petya Sokov prognozuoja, jog tikrasis importas iš ACP bei LDC šalių prasidės tik po 2010-ųjų metų sausio 1-osios dienos.

Taigi svarbiausias dalykas, įtvirtinąs pagal naująjį ES režimą, yra tai, kad importas iš LDC ir ACP šalių bus bemuitis, o tai bus vienintelis būdas ES cukraus gamintojams perdirbinėti cukraus žaliavą pelningai. Siekiant importuoti cukrų į ES be muito mokesčių, gamintojai turi pateikti prašymą importo licenzijoms atitinkamam kiekiui cukraus. O, norint gauti Importo Licenziją, gamintojams privalu pateikti Eksporto Licenziją iš ACP arba LDC šalies, t.y. iš šalies, iš kurios yra planuojama eksportuoti žaliavinį cukrų į ES. Taigi, galima daryti išvadą, jog, bet kokių atveju, importo operacijų iniciatorius yra tiekėjas, t.y. visų pirma ES gamintojas turi susiderinti su ACP arba LDC šalies tiekėju ir gauti iš jo eksporto licenzijas. Labai aiškiai visą praktinio importo įgyvendinimo procedūrą iš ES gamintojo pusės, atskleidė „Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD generalinis vadovas – Petya Sokov. Taigi šešių žingsnių procedūra, įgyvendinant importą iš ACP bei LDC šalių į ES, atrodo taip:

1. Visų pirma reikia iš šalių, pasirašiusių EPA susitarimą, nusistatyti, iš kurių gamintojui importuoti būtų palankiausia.
2. Pasirinktos šalies gamintojas turi būti žaliavinio cukraus gamintojas, kuris gali ir turi produkcijos pardavimui.
3. Abi pusės turi derėtis ir visa tai įtvirtinti sutartyje, kurioje turi būti nurodytas tikslus eksportuojamas kiekis (geriau yra rašyti vienkartinį kontraktą, vienam atkrovimui nei rašyti ilgametę sutartį).
4. Vėliau ACP arba LDC šalies žaliavinio cukraus gamintojas iš kompetentingos institucijos turi gauti Eksperto licenzijas su tiksliai nurodytu kiekiu.
5. Kuomet tiekėjas Eksperto licenzijas pateikia ES gamintojui, pastarasis kreipiasi taip pat į atitinkamas institucijas, prašydamas išduoti Importo licenzijas tam pačiam kiekiui žaliavinio cukraus.
6. Kuomet gamintojas gauna Importo licenzijas, jis ilgai nedelsdamas turėtų pradėti planuoti importo procedūrą – viso kiekio iš karto arba dalimis (visas numatytas kiekis turi būti importuotas iki 2010-ųjų m. rugsėjo 30-osios dienos).

Apibendrinant šiuos žingsnius, reikėtų pažymėti, jog itin sudėtinga importo procedūra gali būti suvokiama visai paprastai, t.y. taip, kaip ją traktavo Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD generalinis vadovas Petyo Stoykov. Visų svarbiausia yra abipusė iniciatyva ir konstruktyvus susitarimas, vėliau jau vyksta organizaciniai reikalai. Iš tiesų, importuoti iš ACP bei LDC šalių yra itin naudinga, mat tuomet gamintojai gali dirbti itin pelningai. Realiai, importuoti žaliavą iš šių šalių yra pigiau nei ją auginti Europoje, juolab cukrašvendrių žaliava yra pigesnė, nes auginimo bei perdirbimo procedūra ACP šalyse yra pigesnė nei Europoje. Tokiu būdu realiai galima objektyviau siekti ir pačių ES cukraus sektoriaus reformos tikslų, nes ES tampa žaliavos importuotoja, mažėja cukraus žaliavos paruošimo kaštai, o taip pat yra skatinamas ACP šalių eksportas. Eksperto licenzijų išdavimas nėra sudėtingas procesas, tad realiai yra visos palankios sąlygos plėtoti ACP ir ES šalių partnerystei. Siekiant atskleisti nesudėtingą eksporto iš ACP šalių dokumentaciją, 1-ajame priede yra pateikiamas eksporto licenzijos šablonas. Eksperto licenziją, kaip jau buvo minėta anksčiau, išduoda kompetentinga ACP šalies institucija. Kaip matyti šablone, eksporto licenziją sudaro 13 paprastų punktų, kurių pagrindiniai yra – eksportuotojo pilnas pavadinimas, importuotojo pilnas pavadinimas, marketingo metai, pakrovimo vieta ir laikas, šalis, į kurią bus transportuojamas cukrus, prekių kiekis bei apibūdinimas, kompetentingos institucijos liudijimas. Pilnas šios licenzijos pavadinimas būtų – Preferencinio cukraus licenzija eksportui į ES. Jau gavus licenziją eksportui, drauge su žaliaviniu cukrumi keliauja kokybės bei kiekio sertifikatai, važtaraščiai ir kiti dokumentai, kurie yra reikalingi importuojant cukrų į ES.

Taigi, apibendrinant praktinį veikimo modelį, importuojant žaliavinį cukrų iš ACP bei LDC šalių, reikėtų paminėti, jog šios importo į ES sąlygos dėl prastai veikiančios informacinės sistemos nacionaliniu lygiu, kol kas yra žinomos ne visiems ES gamintojams. Iš tiesų, yra gan sudėtinga gauti koncentruotą informaciją, ko būtent ir reikia gamintojams. Užbėgant įvykiams už akių, būtų tikslinga paminėti, jog atliekant vieno iš Lietuvos gamintojų apklausą, paaiškėjo, jog ir kompetentingos Lietuvos institucijos ne visuomet geba atsakyti į gamintojų klausimus dėl naujojo režimo. Cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo procesas yra gan sudėtingas, tačiau, kaip ir, ko gero, daugelis reformų, turėtų supaprastinti rinkos veikimo procedūras. Galima daryti išvadą, jog šiai dienai EPA susitarimą yra anksti vertinti, nes pagal jį kol kas nėra vykdomas importas iš ACP šalių, tačiau, reikėtų pažymėti, jog aktyvesni bei savo pelningumu besirūpinantys ES gamintojai įnirtingai ieškosi sau tiekėjų bei domisi naujuoju režimu. Kaip, šiuo atveju, praktinį veikimo modelį sutikęs atskleisti Zaharen Kombinat Plovdiv“ AD generalinis vadovas Petyo Stoykov, kurio koordinuojamas fabrikas siekia sėkmingai konkuruoti užsibrėžtose rinkose. Taigi, šiuo atveju galima daryti išvadą, jog ES ir ACP šalių bendradarbiavimas veda ne tik prie sėkmingos bei pelningos veiklos, bet ir prie Cukraus sektoriaus reformos tikslų įgyvendinimo. Pigesnės žaliavos importas leis sumažinti gamybos kaštus, o tai neskatins cukraus kainos kilimo, taip pat Europa taps žaliavinio cukraus importuotoja, kas leis vykdyti tarptautinius įsipareigojimus PPO. Be abejo, tai bus naudinga ir LDC bei ACP šalims, kurių ekonomikos nėra tokios stiprios, lyginant su Europos šalimis, taip pat EPA susitarimas suteiks šalims galimybę aktyviau užsiimti cukrašvendrių perdirbimu bei žaliavinio cukraus prekyba.

4.3. Cukraus rinkos ekspertų apklausos analizės apibendrinimas ir suvestinė

Apžvelgus cukraus sektoriaus reformos įtaką gamintojams bei pateikus reformos inicijuoto EPA susitarimo įtaką ES santykiuose su ACP bei LDC šalimis, būtų tikslinga pereiti prie cukraus rinkos ekspertų, t.y. asmenų, kurių kasdienė veikla yra susijusi su cukraus rinka bei, kurie geriausiai išmano veikimo sąlygas cukraus rinkoje. Tai turėtų būti asmenys, kurie akylai seka reformos eigą bei stengiasi adaptuotis prie naujų cukraus rinkos sąlygų. Cukraus rinkos ekspertų patirtis yra itin vertingas faktorius, vertinant cukraus sektoriaus rinką iki ir po reformos, apžvelgiant reformos priemones, įtakas ACP šalims, fabrikams, ūkininkams ir pan. Ekspertų pozicija, ko gero, turėtų būti objektyviausia, nes jų tiek profesinis, tiek praktinis pasirengimas leidžia jiems lengviau bei konstruktyviau suvokti gan sudėtingą ES cukraus rinkos reformą. Iki reformos veikiantis cukraus rinkos reguliavimo mechanizmas buvo vienas sudėtingiausių iš visų perdirbamų žemės ūkio produktų, todėl iki reformos pradžios dirbęs cukraus rinkos ekspertas profesionaliausiai galės išdėstyti savo poziciją dėl naujos tvarkos. Net studijuojant įvairių

fabrikų ataskaitas bei apžvelgiant statistinius duomenis, nėra įmanoma iki galo suvokti veikimo cukraus rinkoje peripetijas. Cukraus rinkos ekspertas yra cukraus rinkos dalyvis, todėl be KSC fabriko veiklos ataskaitų analizės bei praktinio veikimo pagal EPA susitarimą apibendrinimo bei jo įtakos ACP šalims nustatymo, buvo pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą, t.y. atlikti cukraus rinkos ekspertų apklausą pateikiant jiems atvirus klausimus. Buvo pasirinkta atvirų klausimų forma, nes buvo siekiama palikti kuo daugiau erdvės ekspertų nuomonei dėl vykdomos reformos, mat, kaip jau buvo minėta ir anksčiau, jie geriausiai turėtų išmanyti įvairius cukraus rinkos niuansus, kurie ne visuomet yra žinomi eiliniams rinkos stebėtojams. Taigi, norint iki galo pasiekti užsibrėžtą tyrimo tikslą, buvo pasirinkti trys įvairių sričių cukraus rinkos ekspertai, kurių kompetencija bei veikimo sritys yra gan skirtingų rakursų. Skirtingų sričių cukraus rinkos specialistai padės geriau atskleisti ES cukraus rinkos veikimo principus iki ir po reformos. Kiekvieno nuomonė bus išsakoma iš skirtingų pozicijų, nes cukraus rinkos dalyvių yra labai įvairių, o keletą iš jų galima būtų pavardinti, tai – cukraus fabrikų darbuotojai, ES institucijų darbuotojai, ūkininkai, prekybininkai, perpardavinėtojai, nacionalinių institucijų specialistai, vartotojai, ACP šalių fabrikuose dirbantys žmonės ir kt. Taigi, siekiant pasiekti užsibrėžtą tyrimo tikslą, t.y. siekiant išnagrinėti ir įvertinti ES cukraus sektoriaus reformos poveikį ES viduje bei santykiuose su ACP šalimis, bei išstudijavus su cukraus sektorium susijusią literatūrą, kaip jau buvo minėta ir anksčiau, buvo pasirinkti trijų sričių specialistai. Taigi, žemiau būtų tikslinga kiekvieną iš jų pristatyti, kad būtų lengviau įvertinti jų profesionalumą bei veikimo sritį, kuriai jie atstovauja.

- Pirmasis ekspertas (toliau - I-asis ekspertas), tai Lietuvos Žemės Ūkio Ministerijos (toliau – ŽŪM) vyriausioji specialistė Lina Janušauskienė, dirbanti Bendrosios rinkos organizavimo departamente, Perdirbtų produktų skyriuje bei esanti atsakinga už cukraus rinką. Ši cukraus sektoriaus ekspertė atstovauja nacionalinių institucijų poziciją, įgyvendinant ES cukraus sektoriaus reformą nacionaliniu lygmeniu. Vyriausioji specialistė su cukraus rinka dirba nuo Lietuvos integracijos į ES derybų pradžios, t.y. nuo 1998-ųjų metų (maždaug 12 metų). Lina Janušauskienė yra baigusi Kauno technologijos universitetą, maisto pramonės specialybę, kur įgijo aukštąjį išsilavinimą. Kompetentinga cukraus rinkos specialistė dalyvavo derybose su ES dėl Lietuvos cukraus rinkos, t.y. išanalizavo bei pateikė Lietuvos cukraus statistiką ES, padėjo Lietuvai išsikovoti geresnes cukraus kvotas, atliko bei pateikė įvairius reikalingus integracijai į ES rinkos tyrimus ir kt. Trumpai bei apibendrintai tariant, specialistė yra atsakinga už cukraus rinkos įgyvendinimą Lietuvoje bei funkcijų pavidimą kompetentingoms institucijoms.

- Antrasis ekspertas (toliau II-asis ekspertas), tai pirmojo Lietuvoje atidaryto cukraus fabriko „ARVI cukrus“ komercijos direktoriaus pavaduotojas Marius Lopata. „ARVI cukrus“ fabrikas yra vienas iš dviejų išlikusių cukraus gamintojų Lietuvoje, kuris turi 26,043 tūkst. metinę cukraus kvotą, kuri sudaro 30%

visos Lietuvos cukraus kvotos. Maždaug pusė pagaminamos visos cukraus produkcijos yra eksportuojama į kitas ES šalis. Šis cukraus sektoriaus ekspertas itin aktyviai dalyvauja įvairiose pasaulinėse konferencijose, susijusiose su ES cukraus rinka bei akylai seka visus rinkos pokyčius, kad fabrikas galėtų konkurencingai bei sąžiningai funkcionuoti reformuojamoje cukraus rinkoje. Jaunas cukraus rinkos specialistas įmonėje dirba maždaug 1,5 metų, tačiau itin aktyviai domisi cukraus rinka bei seka einamuosius pakeitimus, kuriais yra labai svarbu pasinaudoti ES cukraus gamintojams. Marius Lopata Vilniaus universiteto Tarptautinėje verslo mokykloje IV-ame kurse studijuoja tarptautinį verslą bei kitų metų pavasarį planuoja įgyti aukštąjį išsilavinimą. Apibendrinant, reikėtų pažymėti, jog Marius Lopata yra jaunas, aktyvus bei nuolat tobulėjantis cukraus rinkos specialistas bei šioje apklausoje atstovaujantis cukraus gamintojų pusę.

- Trečiasis ekspertas (toliau – III-asis ekspertas), tai K.Verslovo firmos-prekybos namų „Transis“ cukraus skyriaus vadovas Audrius Stoma. Cukraus rinkos ekspertas gali didžiuoti ilgamete patirtimi cukraus rinkoje, mat jau nuo 2002-ųjų metų jis kiekvieną savo darbo dieną sieja su cukraus rinkos pasaulinėse biržose stebėjimu. Įmonė jau kuris laikas veiklos Lietuvoje nevykdo, tačiau yra itin aktyvi cukraus perpardavinėtoja ne tik ES rinkoje, bet ir pasaulinėje. Audrius Stoma aktyviai ieško naujų cukraus gamintojų visame pasaulyje bei intensyviai ir pedantiškai seka visus veiksnius, susijusius su cukraus rinkos reorganizavimu. Cukraus rinkos ekspertui teko dirbti ne tik ankstesniojo, bet ir naujai įsigaliojusio režimo sąlygomis, todėl jo patirtis yra itin naudinga, vertinant reformos poveikį tiek ES lygmeniu, tiek pasauliniu mastu. Audriaus Stomos išsilavinimas yra aukštasis, tačiau meninės pakraipos, tačiau reikėtų pripažinti, jog kūrybiškumas bei platus mąstymas yra itin reikalingi dirbant šioje srityje. Apie eksperto profesionalumą byloja sėkmingi, produktyvūs bei ilgi darbo metai šioje specifinėje rinkoje.

Atliktos ekspertų apklausos atviri klausimai pateikiami 2 priede. Visi ekspertų apklausos klausimai buvo pateikiami atvira forma, siekiant palikti daugiau laisvės ekspertų nuomonei bei saviraiškai. Klausimai atspindi tris cukraus sektoriaus etapus, t.y. situaciją iki reformos, reformos priemonės ir reformos padarinius šiai dienai. Atviri klausimai buvo sudaromi atsižvelgiant į anksčiau minėtą tyrimo tikslą, siekiant išlaikyti struktūrišką eigą bei pernelyg nenukrypti į nereikšmingas detales. Ekspertų interviu buvo vykdomas tiesiogiai, siekiant užmegzti artimesnį kontaktą su pašnekovais bei gauti kuo konkretnesnę bei skaidresnę informaciją. Interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti ekspertų poziciją dėl ES cukraus sektoriaus reformos, įvertinti reformos priemones, išreikšti savo poziciją dėl ES ir ACP šalių santykių, apibendrinti situaciją po reformos bei įvertinti šiandieninę situaciją rinkoje. Taigi žemiau, atskirose pastraipose, bus pateikiamas kiekvieno klausimo apibendrinimas, pateikiant visų trijų ekspertų pozicijas.

Pirmuoju klausimu ekspertų buvo teiraujama apie cukraus sektoriaus reformos būtinumą. Visi trys ekspertai, žvelgdami iš savo pozicijų, teigė, jog reformos reikėjo, o II ekspertas pabrėžė, jog jinau buvo neišvengiama, nes plečiantis ES, augo ir pačių fabriku skaičius, o realiai cukraus kaina galutiniam vartotojui buvo itin aukšta lyginant su pasauline, todėl reformos esmė ir buvo atpiginti cukrų galutiniam vartotojui. III ekspertas pabrėžė, jog tiesiog buvo pasiekta riba, kuomet Europoje turėjo nusistovėti „protingos“ kainos, reikėjo, kad ES kainos priartėtų prie pasaulinių kainų, nes cukraus rinka buvo ganėtinai išlepusi. Gamintojai žinojo, jog referencinė kaina yra 632 eurai, todėl nesistengdavo tarpusavyje konkuruoti. Cukraus sektorius pagaliau turėjo būti prilygintas kitiems perdirbamų žemės ūkio produktų sektoriams, nes cukraus sektorius buvo vienintelis, gaudavęs tokias dideles garantuojamas išmokas. I ekspertas teigė, jog reformą paskatino cukraus perteklius rinkoje bei itin aukšta cukraus kaina, kuri, pagal vykdomą reformą, turėjo būti ir buvo sumažinta 36%. I ekspertas pabrėžė, jog Lietuvai ši reforma tai pat reiškė kvotos sumažinimą, todėl iš 4-ių gyvavusių fabriku liko 2 – „ARVI cukrus“ su kvota 26,043 tūkst. tonų per metus bei AB „Nordic Sugar Kėdainiai“ su kvota – 64,209 tūkst. tonų per metus. Taigi, iš apibendrinimo matyti, jog visi ekspertai palaiko ES cukraus sektoriaus reformos idėją, motyvuodami pernelyg aukšta cukraus kaina bei pertekliumi rinkoje.

Antruoju klausimu ekspertų buvo teiraujama kaip ES cukraus rinka išliko taip ilgai nereformuota bei išvardinti stipriausias iki reformos vykdomos politikos puses. I ekspertas vienareikšmiškai pabrėžė, jog cukraus sektorius buvo save išlaikantis sektorius, nes jo panaudojimo diapazonas yra labai platus – nuo panaudojimo maisto pramonėje iki bioetanolio gamybos, todėl cukraus verslas buvo itin pelningas bei naudingas visiems cukraus rinkos dalyviams, tad reformos buvo nuolat siekiama išvengti. I ekspertas taip pat pabrėžė, jog iki reformos vykdomai cukraus politikai palaikyti nereikėjo papildomų lėšų, nes pinigai tiesiog cirkuliuodavo tarp ES biudžeto ir gamintojų. III ekspertas mano, jog cukraus rinka nebuvo reformuojama anksčiau, nes buvo baiminamasi iškilusių socialinių problemų bei tiesiog nebuvo paruoštas tinkamas reformos įgyvendinimo mechanizmas, kuris nesukeltų pernelyg didelio cukraus rinkos dalyvių nepasitenkinimo. Be to, III ekspertas teigė, jog ankstesnė politika tiesiog buvo itin palanki tiek pačiam gamintojui, tiek žemdirbiui. Gamintojas buvo ramus, jog gaus nustatytas išmokas be jokios konkurencijos, o žemdirbio vienintelis rūpestis buvo sėklos, saulė ir kombainas – kas sudarė auginimo savikainą, tačiau realiai išmokos ir žemdirbiams buvo itin aukštos. II ekspertas teigė, jog reforma nebuvo pradėta vykdyti, nes nesiplėtė pati ES, tik prisijungus 10-iai paskutiniųjų ES narių iškilo reali problema, nes padaugėjo pačių cukraus gamintojų bendrijoje. Trumpai apibendrinant, reikėtų pažymėti, jog ekspertų nuomonė išsiskyrė šiuo klausimu, tačiau I ir III ekspertai sutiko su vienu aspektu, jog tiesiog iki reformos vykdoma politika buvo palanki visiems rinkos dalyviams. II ekspertas išsiskyrė savo nuomone, teigdamas, jog ES

plėtra paskatino cukraus sektoriaus reformą, nes plečiantis gamintojų ratui, daugėjo ir gamintojų, o realiai ES rinka nėra tokia didelė, kad joje reikėtų tiek daug cukraus gamintojų.

Trečiuoju klausimu buvo prašoma įvertinti pagrindines cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo priemones. Visi trys ekspertai priemones vertino tik teigiamai. II ekspertas pabrėžė, jog susiklosčius tokiai situacijai cukraus fabrikams reikėjo pasitraukti arba sunkiai dirbti tam, kad išliktum rinkoje, todėl atsirado galimybė išstumti iš rinkos nekonkurencingus gamintojus. Jeigu fabrikas nusprendžia, jog jam dirbti apsimoka, tai yra sveikintina, tačiau, sprendimas pasitraukti iš rinkos gaunant kompensacijas, taip pat nėra pats blogiausias sprendimas. Ekspertas, atstovaujantis cukraus gamintojus, taip pat pabrėžė, jog reformos priemonių nebus galima vertinti teigiamai, jeigu pagrindinis tikslas, po reformos įgyvendinimo, nebus pasiektas, t.y. nebus sumažinta cukraus kaina galutiniam cukraus vartotojui. III ekspertas teigė, jog reformos priemones bus galima vertinti teigiamai tik tokiu atveju, jeigu užsibrėžti tikslai bus pasiekti, taigi reikėtų sulaukti 2015-ųjų metų, kad būtų galima įvertinti reformos padarinius. Taip pat, cukraus perpardavinėtojus atstovaujantis ekspertas pabrėžė, jog kol kas yra pasiekta tik keletas reformos tikslų, tačiau jie iššaukė įdomią situaciją pasaulinėje rinkoje, nes cukraus kainos pasaulyje auga, o ES kaina po reformos įgyvendinimo priemonių – krito. Įdomi situacija, tačiau ekspertas teigia, jog pasaulinės kainos kilimą įtakojo ir klimato sąlygos kai kuriose šalyse, kaip, tarkim, Indiją užklupusios sausros, o Braziliją – liūtys. Taip pat, kaip vieną iš priežasčių, kodėl kilo pasaulinė cukraus kaina, ekspertas įvardina itin žemas cukraus supirkimo kainas Indijoje, kas indus paskatino pasitraukti iš cukraus sektoriaus, todėl susidarė 5 mln. tonų cukraus trūkumas pasaulinėje rinkoje, kas taip pat paskatino pasaulines cukraus kainas šoktelti aukštyn. I ekspertas teigdamas, jog reformos įgyvendinimo priemones vertinant teigiamai, pabrėžė, jog jau šiai dienai reformos įgyvendinimo priemonės subalansavo cukraus sektorių, t.y. gamybą su vartojimu. Taip pat ES tapo cukraus importuotoja, o ne eksportuotoja. Kas liečia priemones, susijusias su ACP šalimis, I ekspertas pabrėžė, jog nustatytos importo lubos ACP šalims, t.y. 3,5 mln. tonų per metus, yra labai sunkiai viršijamos, todėl visos sąlygos ACP šalių eksportui į ES yra sudaromos. Tačiau, kalbant apie LDC šalis, kurios labai sunkiai verčiasi, ES mokama kaina už žaliavinį cukrų, nėra pakankama, kad jos galėtų pelningai pradėti eksportuoti. Taip pat, kai kurioms šalims yra itin sudėtingas cukraus transportavimas, nes cukranendrės yra auginamos gerokai toliau nuo jūrų uostų. Apibendrinant reikėtų pažymėti, jog visi ekspertai pritarė reformos priemonėms, kol jos pateisina lūkesčius, taigi šiai dienai visi reformos tikslai kol kas nėra pasiekti bei reformos įgyvendinimo laikotarpis nėra pasibaigęs, todėl jas vertinti per daug kritiškai nebūtų teisinga.

Ketvirtuoju klausimu buvo prašoma įvertinti Cukraus protokolo denonsavimą bei EPA susitarimo įsigalėjimą, bei jo poveikį ACP šalims. III ekspertas, žvelgdamas iš cukraus perpardavinėtojų pusės, pabrėžė, jog išaugus ACP šalių ratui ir atsiradus laisvesnei gamybai – perpardavinėtojams dirbti yra

sunkiau. Galutiniam cukraus vartotojui šis susitarimas su ACP šalimis turėtų būti naudingas, nes kuomet bus importuojama pigesnė cukraus žaliava, natūralu, kad ir cukrus galutiniam vartotojui taip pat turėtų atpigti. Taip pat III ekspertas pabrėžė, jog sudarius EPA susitarimą, ES šalių gamintojai nebegaus eksporto subsidijų, todėl natūralu, jog prasidės sąžininga konkurencija su pasauliniais cukraus gamintojais, tokiais kaip Brazilija, Tailandas, Australija ir kt. Realiai vežti žaliavinį cukrų iš ACP šalių bus galima pradėti po 2010-ųjų metų sausio 1-osios dienos, tačiau, III eksperto nuomone, vis vien ES cukraus gamintojai nusistatys preferencines šalis, iš kurių jie veš žaliavinį cukrų, kitas šalis palikdami užribyje. I ekspertė Cukraus protokolo denonsavimą vertino taip pat teigiamai, nes bemuitis režimas į ES daugeliui šalių atvėrė galimybes labiau pasistengti vystant savo ekonomikas. EPA susitarimo įsigalėjimas, atvėręs ES sienas bemuičiam režimui visoms LDC ir daugeliui ACP šalių, turėtų paskatinti šalis statyti fabrikus, domėtis eksporto galimybėmis, planuoti derlių bei plėsti ryšius su ES. I ekspertas akcentavo abipusę naudą, tiek ACP bei LDC šalių gamintojams, tiek ES cukraus fabrikams bei galutiniams ES cukraus vartotojams, nes pigesnė žaliava turėtų reikšti pigesnę cukrų galutiniam vartotojui. II ekspertas, be abejo, žvelgdamas iš gamintojo pusės, pabrėžė EPA susitarimą vertinąs tik teigiamai, nes atsivėrė platesnis diapazonas importuojant pigesnę žaliavinį cukrų, tačiau, kaip minusą įvardinęs, kol kas labai neskaidrų praktinį įvežimo modelį. II ekspertas nuogaštavo, jog kol kas gamintojai yra labai menkai informuojami apie importo galimybes iš ACP šalių, nes nacionalinės institucijos kol kas negali tiksliai nurodyti, ko būtent reikia, norint pradėti importuoti. Apibendrinat Cukraus protokolo denonsavimą ir EPA susitarimą, reikėtų pažymėti, jog I ir II ekspertai, žvelgdami iš savo pusės liberalesnį ir platesnį režimą ACP šalių atžvilgiu vertina teigiamai, tačiau III ekspertas pabrėžė, jog perpardavinėtojams situacija tapo šiek tiek sudėtingesnė, nors iš kitos pusės, iššūkiu padeda rinkoje išlikti tik stipriausiems. III ekspertas prognozuoja naudą galutiniam cukraus vartotojui, nes pigesnė žaliava, turėtų paskatinti cukraus kainų kritimą.

Penktuoju klausimu ekspertų buvo prašoma apibūdinti cukraus rinką po reformos įgyvendinimo. Labiausiai išsiskyrė III eksperto nuomonė, kuris į klausimą pradėjo atsakinėti, prisimindamas reformos pradžią. Jis teigė, jog kuomet buvo kuriama reforma, pasaulis nežinojo apie gresiančią krizę, todėl pati reforma, atsižvelgiant į aplinkybes, savo eigoje buvo koreguojama, nes, dar šiomet, buvo leidžiama ES gamintojams išvežti kvotinių cukrų be priemokų. Todėl rinką po reformos prognozuoti yra labai sudėtinga, daugelis cukraus ekspertų nesiryžta to daryti, nes ateinantys metai dar gerokai pakoreguos reformos įgyvendinimo priemones ir patį cukraus sektorių. II ekspertas ateities cukraus rinką apibrėžė kaip visiškai liberalizuotą ir bekvotę. Ateityje cukraus rinką reguliuos didieji pasaulio gamintojai, t.y. Kuba, Brazilija, Australija. II ekspertas teigė, jog ateityje, kiek, tarkim, Brazilija išleis cukraus į rinką, tokia bus ir pasaulinė cukraus kaina, t.y., ko gero, labiausiai priklausys nuo derliaus didžiosiose pasaulio šalyse-

gamintojose. Taip pat II ekspertas atskleidė, jog cukraus kaina taip pat priklausys ir nuo pasaulinės naftos kainos, nes cukrus yra naudojamas ir bioetanolio gamyboje. I ekspertas optimistiškai pabrėžė, jog po 2015-ųjų metų pasaulinėje cukraus rinkoje vyraus visiškai laisvė bei lygiavertė konkurencija. Apibendrinant ateities cukraus viziją pasauliniame kontekste reikėtų pažymėti, jog I ir II ekspertai yra nusiteikę gan optimistiškai, jog liberalizuota rinka veiks sąžiningos konkurencijos sąlygomis, o III ekspertas nesiryžta kategoriškai prognozuoti ateities cukraus rinkos, nes ji yra gan sunkiai prognozuojama ir daugybė šalutinių veiksnių gali gerokai pakreipti jos vyksmą.

Šeštuoju klausimu buvo prašoma įvardinti subjektus, kuriems ši reforma yra skausmingiausia, o kurie galbūt išloš. III ekspertas įsitikinęs, jog ši reforma yra skausmingiausia gamintojams, o tiksliau žmonėms, kurie dirbo fabrikuose. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti Jelgavos fabriką Latvijoje, kurio uždarymas yra reformos padarinys. Po jo uždarymo daugybė žmonių neteko darbo, o šio miestelio vienintelis pragyvenimo šaltinis buvo cukraus fabrikas, tad realiai net ES kompensacijos neišgelbėjo darbo netekusių žmonių ir jų šeimų, nes kompensacijos gelbsti tik laikinai. Kalbant apie ūkininkus, III ekspertas pabrėžė, jog ūkininkas „kaip sėdėjo, taip ir sėdės ant žemės“. Juolab itin stambūs ūkininkai iki šiol lobdavo gaudami garantuojamas išmokas už runkelius, plius kompensacijas už gerą runkelių cukringumą, todėl jie, kad ir netekę didžiulių pajamų, pagaliau pradės galbūt atsakingiau žiūrėti į savo veiklą, galbūt net užsiimti kitų kultūrų auginimu. Mažiems ūkininkams, be abejo, yra sunkiau, nes pelningumas už runkelius yra gerokai mažesnis. III ekspertas teigia, jog socialiniu požiūriu būtų teisinga, jeigu ūkininkai visi lygiavertiškai augintų kad ir po 1000 ha runkelių, o ne vienas stambus 10 tūkst. ha. Jeigu jau cukraus rinką buvo nuspręsta reguliuoti, tai toks režimas turėtų galioti visiems. II eksperto nuomone, reforma skausmingiausia yra gamintojams, nes, lyginant su ūkininkais, pastarieji juk, kaip augino runkelius taip ir augins, tiesiog turės sumažinti pasėlių plotus, nors, iš kitos pusės, visuomet yra galimybė parduoti runkelius į kitas ES šalis, nes gamintojai visuomet ieško pigesnės žaliavos, kaip tai padarė ir „ARVI cukrus“, įsigydamas pigesnių runkelių Lenkijoje. II eksperto nuomone, labiausiai reforma bus palanki didiesiems cukraus gamintojams, nes jiems praktiškai neliks smulkiųjų konkurentų, kurių ES yra gana daug. I ekspertas neįvardija konkrečių subjektų, kuriems reforma bus skausmingiausia, tačiau pabrėžia, jog ūkininkai gauna nemažas atskiras išmokas kiekvienais reformos metais, kad spėtų persiorientuoti į kitų kultūrų auginimą. Gamintojai, pasitraukę iš cukraus sektoriaus taip pat gauna ES išmokas, tačiau, be abejo, finansinė parama yra skiriama tik tam, kad žmonės galėtų persiorientuoti į kitą gamybos sritį, persikvalifikuoti bei pakeisti darbo pobūdį. Šiuo metu vyksta reformos padarinių monitoringas, todėl galutinė statistinė informacija dėl labiausiai nukentėjusių subjektų kol kas nėra pateikiama. Apibendrinant reikėtų pažymėti, jog II ir III ekspertai mano, jog skaudžiausiai reforma palies cukraus gamintojus bei fabrikuose dirbančius žmones, nes visuomet etatų mažinimas atneša ne tik

finansinius nuostolius šeimoms, bet ir stresą, netekus darbo. I ekspertas, žvelgdamas į susidariusią situaciją, kaip nacionalinės institucijos darbuotojas, išvelgia savotišką pusiausvyros palaikymą, motyvuodamas pinigėmis kompensacijomis subjektams, pasitraukusiems iš cukraus sektoriaus.

Septintuoju klausimu, papildant šeštąjį klausimą, buvo teiraujama dėl cukraus gamintojų ir ūkininkų likimo. III eksperto nuomone, cukraus gamintojų gerokai sumažės. Iš tiesų, fabrikams itin svarbu realiai įvertinti savo išlikimo rinkoje galimybes, kartais sprendimas pasitraukti iš rinkos, gaunant išmokas, yra kur kas protingesnis negu išlikimas joje. Tačiau, kalbant apie ūkininkus, III eksperto nuomone, jie per daug nenukenčia, nes jie gali užsiimti kitų kultūrų auginimu – vis vien tenka dirbti tą pačią žemę, naudojantis panašiais įrankiais. Ūkininkam kaip tik yra gana palanku susigundyti 13 kartų didesne metine išmoka bei pakeisti veiklos sritį, nei toliau auginti runkelius. Galbūt todėl, pirmaisiais reformos metais, kai kurie gamintojai pritrūko cukrinių runkelių gamybai, nes ūkininkai susigundė gan dosnėmis išmokomis iš ES. II ekspertas taip pat mato gerokai siauresnį gamintojų ratą, kaip pavyzdį galima būtų paminėti Lietuvą, kuomet, reformos eigoje, buvo uždaryti du cukraus fabrikai. Rinka turi būti pagaliau subalansuota, vienokiu ar kitokiu atveju, priverstinai ar savo noru, nekonkurencingi gamintojai pasitrauks iš rinkos. Ūkininkų likimas ne toks liūdinantis, nes žemę galima bus pritaikyti ir kitų kultūrų auginimui. I ekspertas teigė, jog ūkininkai bus mažiausiai nuo šios reformos nukentėję subjektai, nes iki 2015-ųjų metų rugsėjo mėnesio jie gaus kasmetines išmokas, t.y. 343 Lt už toną. Apibendrinant reikėtų pažymėti, jog visi trys ekspertai mano, jog mažiausiai nuo reformos nukentės ūkininkai, kuriems yra ne taip sudėtinga pereiti prie kitų kultūrų auginimo, plius gauti labai dideles išmokas. Ūkininkai moka gyventi iš to, ką duoda žemė, tad realiai jų likimams per didelės grėsmės nėra, tačiau, kalbant apie gamintojus, kaip akcentavo II ir III ekspertai, jiems yra skausmingiau, nes, tarkim, krizės sąlygomis darbo netekusiems žmonėms, net tas pas persikvalifikavimas ar laikinos kompensacijos, labai nežymiai padeda išspręsti susidariusias problemas.

Aštuntuoju klausimu buvo prašoma įvertinti reformos poveikį įstaigai/įmonei, kurioje dirba ekspertai. III ekspertas teigė, jog reforma apsunkino darbą įmonėje, nes dingo virškvotinis cukrus, atsirado eksporto režimas, susiaurėjo šalių ratas, į kurias buvo galima eksportuoti, taip pat gerokai sumažėjo įmonės pardavimai bei pajamos. Cukraus perpardavinėtojams, naujasis cukraus režimas praktiškai neatnešė jokios naudos, priešingai – veikiau apsunkino jų darbą, nes cukraus eksportas buvo gerokai apribotas. II ekspertas mano, jog veikimas naujomis rinkos sąlygomis tapo labiau rizikingesnis, reikalaujantis objektyvaus planavimo bei nuolatinio domėjimosi, ypač dabar, kai sistema nėra dar nusistovėjusi. Juolab trūksta informacijos nacionaliniu lygmeniu, tarkim, iki šių dienų gamintojas nežino, kokiomis sąlygomis bus galima įsivežti cukrų iš ACP šalių, todėl reikia, kad naujasis režimas nusistovėtų ir gamintojai galėtų toliau be trukdžių vystyti savo veiklą. Todėl, išlikę cukraus sektoriuje, gamintojai turi

adaptuoti savo veiklą pagal naujai įsigalėjusį režimą tam, kad galėtų sėkmingai konkuruoti rinkoje. I ekspertas, kaip nacionalinės institucijos atstovas teigė, jog įsigalėjus naujajam režimui, ŽŪM specialistai turėjo labai daug domėtis bei dirbti pakitusio režimo sąlygomis, taip pat adaptuoti naujai įsigalėjusius ES reglamentus nacionaliniu lygmeniu bei kompetentingoms institucijoms pavesti tam tikrų funkcijų vykdymą. Todėl, darbo pobūdis nors ir nekito, išliko ta pati cukraus sektoriaus sritis, tačiau reikėjo itin atidžiai sekti bei vykdyti tam tikrus viršnacionalinius sprendimus bei sėkmingai organizuoti cukraus rinkos įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu. Apibendrinant reikėtų paminėti, jog reformos įtaka daugiau mažiau buvo juntama visiems cukraus sektoriaus subjektams, tiek patiems gamintojams, tiek viešojo sektoriaus įstaigoms, nes visiems, bet kokių atveju, reikėjo prisitaikyti prie naujojo režimo, tiesiog vieniems pavesta tinkamai informuoti gamintojus bei užtikrinti juridinių veiksmų įgyvendinimą, o kitiems adaptuoti savo veiklą pagal naujas veikimo sąlygas rinkoje.

Devintuoju klausimu, tarsi, apibendrinant visą cukraus sektoriaus sistemą buvo teiraujama, ar apskritai cukraus rinka turėtų būti reguliuojama. I ekspertas nedvejodamas atsakė, jog rinka turėtų būti nors dalinai reguliuojama, nes kitaip cukraus rinka taps lobistų verslu, t.y. didžiųjų cukraus gamintojų verslu, kurie visiškai kontroliuos cukraus rinką bei galės laisvai disponuoti cukraus kiekiais ir kaina. Jau ir šiai dienai, esant cukraus režimui, lyderiauja tokios ES šalys, kaip Anglija, Prancūzija, Vokietija, Belgija, Olandija ir Lenkija. Šių didžiųjų šalių koncernai ir taip sparčiai plečiasi, išstumdami iš rinkos smulkesnius gamintojus. I ekspertas teigia, jog rinka turi būti reguliuojama tam, kad vyrautų sąžininga konkurencija ir, kad rinkoje visuomet būtų subalansuota gamyba su vartojimu, t.y. kad rinkoje nebūtų nei cukraus deficito nei pertekliaus. III eksperto nuomone, cukraus rinka turėtų būti visiškai liberalizuota, nes reguliavimas netenka prasmės, kuomet išryškėja akivaizdūs kainų skirtumai tarp ES ir pasaulio rinkų. Cukraus rinka turėtų funkcionuoti laisvos konkurencijos sąlygomis, t.y. cukraus gamintojai turėtų patys tarpusavyje konkuruoti bei reguliuotis ir planuoti savo veiklą taip, kad jiems verslas neštų pelną ir kartu nepatirti nuostolių. II ekspertas šiuo klausimu pasisakė labai trumpai, - jog reikia reguliuoti cukraus rinką, nes be reguliavimo instrumentų nebūtų galima pasiekti bendrosios rinkos tikslų, kad ir tų pačių, kurie buvo užsibrėžti, siekiant įgyvendinti ES cukraus sektoriaus reformą. Apibendrinant paskutinįjį klausimą, reikėtų pažymėti, jog I ir II ekspertų nuomonės dėl rinkos reguliavimo sutapo. Pasak jų, rinka turėtų būti reguliuojama, siekiant bendrųjų rinkos tikslų bei siekiant išlaikyti sąžiningą ir sveiką konkurenciją tarp vartotojų. III ekspertas pritaria rinkos liberalizavimo idėjai, kuri buvo pateikta kaip cukraus sektoriaus reformos vienas iš tikslų, reiškiantis visišką laisvę cukraus rinkoje, t.y. laisva konkurencija, laisva gamyba, laisva valia renkantis gamintojo prekę.

Vertinant ES cukraus sektoriaus reformą reikalinga įvairiapusė, kiek įmanoma konstruktyvesnė

nuomonė, tačiau, turint omeny tai, kad reformos vykdymas nėra net įpusėjęs, todėl jos vertinimas turėtų būti laisvesnės formos, prognozuojamojo pobūdžio, nekategoriškas. Todėl buvo pasirinkta interviu formos ekspertų apklausa, nes, iš tiesų, informacijos apie reformą yra labai daug ir įvairios, tačiau konkrečiai jos vertinti nesiryžta net gi didžiausi cukraus sektoriaus ekspertai. Ekspertų apklausos analize nesistengta konkrečiai apibendrinti reformos priemonių ar padarinių, nes tai daryti kol kas sudėtinga. Net gi apklausiant pačius cukraus sektoriaus ekspertus buvo juntama, jog viskas kol kas yra labai abstraktu arba iki galo neapčiuopiama, todėl, siekiant apibendrinti atliktos apklausos rezultatus bei, norint įvesti šiek tiek skaidrumo ir aiškumo susidariusioje situacijoje yra tikslinga kai kuriuos duomenis apibrėžti lentelėje, t.y. atsižvelgiant į eksperto veiklos sritį, atskleisti jo požiūrį į tam tikrus veiksnius, nes konkrečiais skaičiais ar procentine išraiška reformos padarinius apibrėžti kol kas yra sudėtinga. Taigi iš atliktojo interviu, galima būtų išskirti ekspertų požiūrius į tam tikrus reformos veiksnius, visa kita informacija, gauta apklausos metu, padės formuoti bendrąsias tyrimo išvadas bei siūlymus, nes kritiškas ir įvairus ekspertų požiūris padeda išgryninti konkretesnius faktus.

9 lentelė. Ekspertų nuomonės suvestinė atitinkamais klausimais

	I Ekspertas	II Ekspertas	III Ekspertas
Požiūris į reformą	Teigiamas	Teigiamas	Teigiamas
Požiūris į reformos priemones	Teigiamas	Teigiamas	Teigiamas
Požiūris į EPA susitarimą	Teigiamas	Teigiamas	Teigiamas
Poveikis imonei/įstaigai	Nepakitęs	Neigiamas	Neigiamas (bent jau kol kas)
Požiūris į rinkos reguliavimą	Iš dalies teigiamas	Teigiamas	Neigiamas

Taigi, atlikus ekspertų nuomonės analizę bei apibendrinimą, pateiktoje lentelėje buvo išskirti 5 požiūriai į atitinkamus su reforma susijusius veiksnius. Visi trys ekspertai, kaip jau buvo apibūdinta anksčiau yra skirtingų veiklos sričių atstovai, todėl natūralu, jog požiūris į tam tikrus veiksnius kartais išsiskiria. Apibendrinant ekspertų požiūrį į pačią reformą ir būtinumą ją įgyvendinti, reikėtų pastebėti, jog visi trys ekspertai ją vertina teigiamai, suvokdami itin išaugusį spaudimą iš PPO bei realiai vertindami itin išaugusias cukraus kainas, lyginant su pasauline rinka. Taigi tiek cukraus gamintojai, tiek perpardavinėtojai, tiek nacionalinių institucijų vadovai palaiko reformos idėją bei užsibrėžtus tikslus. Kalbant apie ekspertų požiūrį į reformos įgyvendinimo priemones, reikėtų paminėti, jog ekspertai šiuo atveju vertino tik ryškiausias bei abstrakčiausias reformos įgyvendinimo priemones, todėl ekspertų vertinimas yra labai subjektyvus. Kaip matyti lentelėje, visi trys ekspertai reformos įgyvendinimo

priemonės vertina taip pat teigiamai. Iš tiesų, poreikis reformuoti cukraus sektorių brendo gana ilgą laiką tarpą, todėl ir priemonės reformai įgyvendinti turėjo būti parinktos apgalvotai, taip pat turėjo būti pasveriami ir rizikos faktoriai, todėl, ko gero, net apklaustieji cukraus ekspertai pritarė nustatytoms priemonėms. Priemonės turi pateisinti reformos tikslus, todėl galutinę priemonių efektyvumą vertinimą bus galima atlikti tik pasibaigus reformos įgyvendinimo laikotarpiui, t.y. po 2015-ųjų metų, kuomet jau bus aiškūs ir apčiuopiami įgyvendintos reformos padariniai. Atskleidžiant ekspertų požiūrį į EPA susitarimą tarp ES ir ACP šalių, reikėtų pažymėti, jog kiekvieno iš ekspertų požiūris į tai yra gan kritiškas, tačiau vertinamas teigiamai. EPA susitarimas yra palanki galimybė ACP šalims įsiliesti į pasaulinę cukraus rinką bei vystyti savo ekonomikas, o ES gamintojams puiki galimybė įsivežti pigesnę cukraus žaliavą. Tačiau iš kitos pusės, neigiamai vertinti vos įsigaliojusį ir praktikoje dar kol kas neįgyvendintą EPA susitarimą, būtų neprofesionalu, todėl tikimasi, jog gerai apsvarstytas susitarimas bus abipusiai naudingas. Kalbant apie reformos poveikį ūmonei ar įstaigai, reikėtų pažymėti, jog reforma, bet kokiu atveju, visoms pelno siekiančioms organizacijoms atneša didesnių arba mažesnių finansinių nuostolių, nes bet koks rinkos pertvarkymas yra iššūkis bet kokiai ūmonei. Todėl organizacijoms yra itin svarbu laiku mokėti prisitaikyti prie naujos tvarkos, patiriant kuo mažesnius nuostolius arba pasitraukti iš cukraus rinkos, gaunant tam tikro dydžio kompensacijas, nes ateityje konkuruoti rinkoje gali būti ženkliai sunkiau, todėl pasitraukimas iš rinkos ne visuomet turėtų būti traktuojamas kaip blogiausias sprendimas. Ko gero, ne veltui tiek II, tiek III ekspertai reformos poveikį ūmonei vertina neigiamai, nes bet kokiu atveju reforma reiškia sumažėjusius pardavimus, ar net nuostolį. Kalbant apie viešosios įstaigos ekspertą, reikėtų pažymėti, jog jų darbo pobūdis nepasikeičia, tiesiog yra labai didelė atsakomybė įgyvendinant ES reglamentus dėl cukraus sektoriaus reformos nacionaliniu lygiu. Visos reformos apibendrinimui tikslinga būtų apžvelgti požiūrį į rinkos reguliavimą, juolab šioje vietoje ekspertų nuomonė ir išsiskyrė. Visiškai teigiamai į rinkos reguliavimą žiūri gamintojų atstovas, t.y. II ekspertas, kurio manymu rinka turi būti reguliuojama, nes be reguliavimo instrumentų yra labai sudėtinga siekti bendrosios rinkos tikslų, todėl nesant rinkos reguliavimui, rinkoje gali pradėti dominuoti stambieji cukraus koncernai. Iš dalies rinkos reguliavimą palaikė viešosios institucijos atstovas, t.y. I ekspertas, kuris teigė, jog režimo įsigaliojimas būtinas tada, kuomet yra siekiama subalansuoti gamybą su vartojimu, t.y. kuomet yra siekiama išvengti deficito ar perprodukcijos. Tačiau, pasak cukraus perpardavinėtojų atstovo, t.y. III eksperto cukraus rinka turėtų funkcionuoti laisvos konkurencijos sąlygomis, t.y. rinkoje turėtų išlikti tik kokybiškiausius produktus gaminantys fabrikai, juolab kiti žemės ūkio produktai būtent ir yra pardavinėjami liberalizuotos rinkos sąlygomis. Galutinis vartotojas turėtų nuspręsti, kokią prekę jam rinktis, tuomet ir atsisijotų nekonkurencingi cukraus gamintojai.

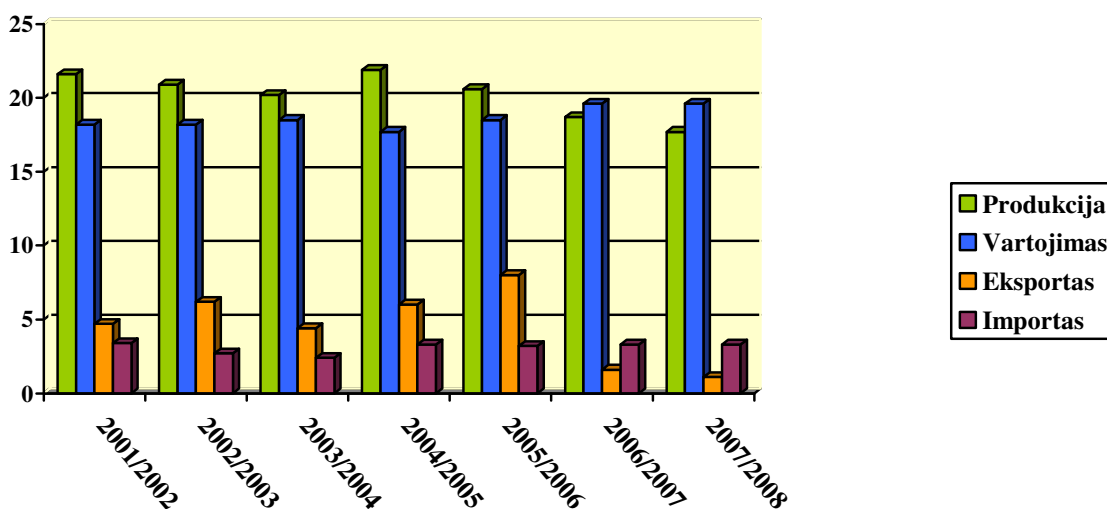
Taigi 9 lentelėje atskleisti ekspertų požiūriai į vykdomos cukraus sektoriaus reformos veiksmus yra struktūriškiausias kokybinio tyrimo apibendrinimas. Atlikta ekspertų apklausa, padėjo konkrečiau suvokti bei apibendrinti reformos padarinius šiai dienai bei atskleisti tam tikrų sričių specialistų požiūrį į senojo režimo panaikinimą bei naujojo įsigaliojimą. Reformos įgyvendinimo laikotarpis dar nėra pasibaigęs, dėl to cukraus rinkoje kasdieną vyksta įvairių permainų, todėl kategoriškai reformos vertinti ir apibrėžti būsimų jos padarinių nesiryžta nei vienas cukraus sektoriaus ekspertas. Atlikta ekspertų apklausa padėjo geriau įvertinti pačią reformą bei jos padarinius tiek pačioje ES, tiek santykiuose su ACP šalimis būtent šiai dienai, t.y. 2009-ųjų metų lapkričio viduriui. Kaip jau buvo minėta anksčiau, įvairiapusė skirtingų sričių cukraus ekspertų nuomonė, padėjo objektyviau suvokti susidariusią situaciją cukraus rinkoje bei konstruktyviau pateikti baigiamojo darbo išvadas bei siūlymus.

4.4. Reformos įtaka ES ekonominiams rodikliams

ES cukraus sektoriaus reforma skirtingų cukraus sektoriaus subjektų yra vertinama labai įvairiai, tačiau, ko gero, geriausiai reformos efektyvumas atsispindi ES ekonominiuose rodikliuose, t.y. kaip reforma įtakoja ES eksportą, importą, vartojimą bei cukraus gamybą. Be abejo, reforma buvo pradėta vykdyti ne tik siekiant atitikti PPO reikalavimus, bet ir pagaliau subalansuoti ES cukraus rinkoje gamybą su vartojimu. Taip pat vienas iš reformos tikslų buvo subalansuoti šiuos du ekonominius veiksmus, nes ES rinkoje iki reformos vyravo cukraus perprodukcija, nepaisant to, kad gamintojai eksporto subsidijomis buvo skatinami išgabenti cukrų už ES ribų. ES pagamindavo tiek cukraus, kad drąsiai konkuruodavo su didžiausiais cukraus eksportuotojais pasaulyje, tačiau, tuo pačiu savo, rinkoje vis vien turėjo nemažą cukraus perteklių, nes cukraus sektorius buvo itin pelninga ir gerai finansuojama sritis, todėl cukraus rinkoje veikė daugybė gamintojų, kurie gamindavę cukrų pagal įsigytas kvotas ir pagal virškvotinio cukraus sistemą. Taigi dar vienas iš ES cukraus sektoriaus tikslų buvo paskatinti ES tapti laibiau cukraus importuotoja negu eksportuotoja, nes ES gamintojai, dėl cukraus sektoriaus finansavimo instrumentų, nebuvo sąžiningi konkurentai pasauliniame kontekste. Norint išsiaiškinti reformos įtaką ES viduje, tikslingiausia būtų pateikti ES ekonominių rodiklių kitimą iki ir po reformos. Preliminarūs pastarųjų metų skaičiavimai buvo pateikiami 2009-ųjų metų birželio 16-17 dienomis Hilton viešbutyje Berlyne vykusioje pasaulinėje cukraus sektoriaus konferencijoje pavadinimu „Tvirti pasaulinio cukraus sektoriaus pagrindai prieš globalius ekonominius iššūkius“. Šioje konferencijoje dalyvavo, ko gero, didžioji dalis cukraus sektoriaus gamintojų atstovų, nes buvo itin palanki proga išsiaiškinti apie tolesnius reformos tikslus bei jos įtaką cukraus sektoriaus gamintojams, juolab daugybė cukraus sektoriaus ekspertų teigia, jog reforma yra itin sunkiai prognozuojama, todėl gamintojai nuolat blaškosi bei patiria įvairių nesklaidumų veikdami

reformuojamos rinkos sąlygomis. Šioje konferencijoje lankėsi ir „ARVI cukrus“ fabriko atstovas Marius Lopata, kuris apklausos metu sutiko pateikti ES cukraus rinkos ekonominių rodiklių lentelę, kuri buvo tik nedidelė dalis informacijos pateikta itin naudingos konferencijos metu. Kaip tiriamosios dalies apibendrinimą, tikslinga būtų šios lentelės rodiklius atskleisti diagramoje. Reformos padariniai šiai dienai yra apčiuopiami, tačiau negalutiniai, todėl galima daryti prielaidą, jog iki 2015-ųjų metų, t.y. iki reformos įgyvendinimo pabaigos, šie rodikliai gali gerokai kisti. Be abejonės, gvildenama ES cukraus sektoriaus reformos tema turi tęstinumą, tačiau, siekiant įvykdyti užsibrėžtus baigiamojo darbo uždavinius, kaip apibendrinimą, būtų tikslinga pateikti minėtą ekonominių rodiklių diagramą, nes ji geriausiai atspindi reformos padarinius ES. Pavienių fabriku veiklos ataskaitų analizė ar ekspertų apklausa labiau atskleidžia reformos įtaką paviniams cukraus rinkos subjektams, o ES ekonominiai rodikliai yra tikslesnė ir bendresnė reformos padarinių išraiška.

5 diagrama. Cukraus sektoriaus reformos įtaka ES ekonominiams rodikliams (mln. tonų)

Diagramoje pateikiami ekonominiai rodikliai nuo 2001-ųjų metų pradžios, reformos įgyvendinimo pradžia 2006-ųjų metų vidurys, taigi, diagramoje matyti, jog radikalesni ekonominiai pokyčiai įvyksta būtent nuo cukraus sektoriaus reformos įgyvendinimo pradžios. Kaip matyti diagramoje, dinamiškiausiai kito ES produkcijos apimtis ir eksportas. Produkcijos apimčių išaugimą 2004/2005-aisiais metais lėmė naujų narių integracija į ES, taigi natūralu, jog diagramos kreivė šoktelėjo į viršų – to meto produkcija siekė 21,9 mln. tonų per metus, kai vartojimas, tuo tarpu, buvo 17,7 mln. tonų per metus. ES rinką minėtais metais ir anksčiau slėgė nuolatinis cukraus perteklius, mat gamintojai būdavo ramūs, žinodami, jog kvotini neišparduotą cukrų visuomet supirks į intervenciją, kas skatino iškreiptą cukraus rinką Europoje. Gamino visi, kurie turėjo tam sąlygas bei laiku pateikdavo paraiškas kvotoms gauti, todėl sulig reformos pradžia buvo reorganizuojama cukraus gamyba, nes buvo siekiama sumažinti cukraus sektoriaus

produkciją 6 mln. tonų. Iš pradžių įkalbinti gamintojus savanoriškai pasitraukti iš cukraus sektoriaus sekėsi gan sunkiai, nes iki 2007-ųjų metų vidurio gamyba buvo sumažinta vos 1 mln. tonų, tačiau laikinai įvesta privalomojo kvotų mažinimo sistema be išmokų, siekiant stabilizuoti ES rinką ir grėsmė būti priverstinai pašalintam iš cukraus rinkos, paskatino gamintojus sunerimti, tad, iki 2008-ųjų metų lapkričio mėnesio, net 95% užsibrėžto tikslo buvo įgyvendinta. Iki 2008-ųjų metų pabaigos gamyba buvo sumažinta 5,8 mln. tonų, tačiau prognozuojama, jog iki 2009-ųjų metų pabaigos gamyba bus sumažinta 6 mln. tonų, kaip ir buvo užsibrėžta. Šis procesas, skatinantis gamybos apimčių mažinimą, buvo remiamas tik iki 2007-ųjų gegužės mėnesio, kuomet buvo skatinama gamintojus savanoriškai pasitraukti ir atsisakyti cukraus kvotų. Tai yra vienas iš būdų skatinti gamybą nusistovėti iki tvaraus lygmens už priimtina kainą, kas leis užtikrinti, kad Europos vidaus reikmes būtų galima patenkinti jos gamyba ir importu iš ACP šalių.

Taip pat vienas iš reformos tikslų buvo subalansuoti cukraus rinką taip, kad ES taptų baltojo cukraus importuotoja, o ne eksportuotoja. Juolab konkurencija pasauliniame kontekste tikrai nebuvo sąžininga, mat ES buvo viena didžiausių cukraus eksportuotojų pasaulyje, nes gamintojams buvo skiriamos eksporto subsidijos, kas padėjo išlyginti skirtumus tarp pasaulinės cukraus kainos ir ES kainos, kai pastaroji gerokai lenkė pasaulinę. Europoje cukraus kaina buvo nepalyginamai aukštesnė už pasaulinę, taigi dėl to kentėjo cukraus vartotojai Europoje, nes buvo priversti vartoti brangų cukrų, nes Europa buvo „apsišarvavusi“ dideliais maito mokesčiais, norintiems patekti su geresnėmis kainomis iš kitų pasaulio valstybių. Todėl sulig reformos įgyvendinimo pradžia buvo siekiama sumažinti ES cukraus eksportą, buvo net prognozuojama, jog, panaikinus eksporto subsidijas, ES taps cukraus importuotoja labiau negu eksportuotoja. Taip ir atsitiko, kaip matyti diagramoje, eksportas krito 7,8 mln. tonų, o importas išaugo 1 mln. tonų. Reikėtų pažymėti, jog visiškai liberalizavus ES cukraus rinką, ES importas taip pat turėtų gerokai išaugti. Sunku prognozuoti dėl cukraus eksporto, nes viską lems nusistovėjusi kaina. Jeigu Europoje išliks aukštesnė rinkos kaina, gamintojams neapsimokės vežti cukrų už ES ribų. Kalbant apie ES cukraus importą, jog, pagal anksčiau aptartą EPA susitarimą tarp ES ir ACP šalių, po 2010-ųjų metų sausio 1-osios dienos, ES gamintojai turėtų pradėti importuoti ne tik pigesnę žaliavą, bet ir atitinkamos kategorijos cukranendrių cukrų, kas taip pat turėtų paskatinti ES importo augimą. Padidėjęs importas iš ACP šalių turėtų sumažinti ES cukraus rinkos kainą bei išlyginti netolygumus tarp vartojimo ir produkcijos su importu.

Apibendrinat paskutinįjį tiriamosios dalies skirsnį, reikėtų pažymėti, jog, norit pasiekti užsibrėžtąjį tyrimo tikslą, yra itin svarbu apžvelgti ES ekonominius rodiklius, susijusius su ES cukraus sektoriumi, nes ir gamintojų, ir ūkininkų, ir kompetentingų institucijų veikla galutiniame rezultate atsispindės ES ekonominiuose rodikliuose. Atskirų cukraus rinkos subjektų veikimas naujojo režimo sąlygomis bei EPA susitarimo įgyvendinimas praktikoje yra sudedamoji reformos padarinių šiai dienai dalis, tačiau galutinį

apibendrinimą galima padaryti tik apžvelgus visus ekonominius veiksnius. Taigi, žvelgiant į pateiktą diagramą bei siekiant įgyvendinti tiriamojo darbo tikslą, reikėtų pažymėti, jog ES cukraus sektoriaus reformos tikslai, sumažinti rinkos perprodukciją bei eksportą, buvo pasiekti. Reforma iš tiesų veikia efektyviai, tačiau galutinė cukraus kaina galutiniams cukraus vartotojams niekaip nemažėja, tačiau tikimasi, jog iki reformos įgyvendinimo pabaigos cukraus kaina kris. Iki reformos įgyvendinimo pabaigos liko 5 metai, tad, remiantis atliktais tyrimais ir objektyviai žvelgiant į reformos padarinius šiai dienai, galima daryti išvadą, jog vienas pagrindinių tikslų – sumažinti ES cukraus gamybą yra pasiektas, tai įrodo ne tik pateikti ekonominiai rodikliai, bet ir pavienių fabričių analizė, kaip, šiuo atveju, fabriko KSC veiklos ataskaitų analizė.

IŠVADOS

1. Žvelgiant į ES cukraus sektoriaus reformą bendrąja prasme, galima teigti, jog tyrimo hipotezė pasitvirtino. Atlikus literatūros analizę bei įvairiapusiškus tyrimus paaiškėjo, jog I-ojo reformos etapo tikslai yra įgyvendinti. Referencinė bei žaliavinio cukraus kaina buvo sumažinta 36%, ES bendroji cukraus produkcija sumažėjo 5,8 mln. tonų, maksimaliai sumažintas ES cukraus eksportas, o cukraus sektoriaus vykdoma politika yra sėkmingai restruktūrizuojama liberalizuotos cukraus rinkos link. Visi šie faktoriai liudija vykdomos reformos efektyvumą.
2. Veiksniai formavę problematiškos bei iškreiptos ES cukraus rinkos idėją buvo: ES integracija, skatinusi gamybos apimčių augimą nesubalansuotą su vartojimu, muito mokesčiai nepreferenciniams importuotojams, aukšta ES vidaus rinkos cukraus kaina, kurios stabilumą padėjo išlaikyti eksporto subsidijos, PPO prieštaravimai dėl nesąžiningos konkurencijos pasauliniame kontekste, pernelyg intensyviai reguliuojama ir remiama cukraus rinka bei nelygiaverčių konkurencijos sąlygų sudarymas trečiųjų pasaulio šalių atžvilgiu.
3. Apibendrinant ES prekybinius santykius su ACP šalimis pagal EPA susitarimą, reikėtų pažymėti, jog pastarasis, lyginant su Cukraus Protokolu, supaprastina prekybinius santykius tarp abiejų pusių, nes, šiuo atveju, muito mokesčiai neberibos 77-ių ACP šalių, kai, tuo tarpu anksčiau preferencinių šalių grupę sudarė tik 18 šalių. Be to, atsiradus sąžiningos konkurencijos sąlygom tarp ACP šalių, nebeliks anksčiau galiojusių įvežimo kvotų. Skirtingų kontinentų organizacijų jungimasis bei susitelkimas bendrai prekybai byloja ne tik apie sėkmingą bendradarbiavimą, bet ir apie cukraus rinkos liberalizavimą bei gebėjimą funkcionuoti skirtingų kultūrų kontekste. Mokėjimas šiuolaikiškai spręsti iškilusias rinkos problemas ir sugebėjimas vystyti sėkmingus prekybos ryšius, atskleidžia cukraus sektoriaus vieną iš pagrindinių idėjų – liberalizuoti cukraus rinką.
4. Tyrimo metu išaiškėjo labiausiai nukentėję cukraus sektoriaus subjektai, tai cukraus gamintojai. ES cukraus sektoriaus reforma ne tik apribojo KSC plėtimosi galimybes, nes organizacija buvo priversta uždaryti pusę savo fabrikų bei atleisti pusę darbuotojų, ko pasėkoje patyrė tiek finansinių, tiek socialinių nuostolių. Sulig kiekvienu uždarytu fabriku, mažėjo ir KSC gamybos apimtys, ko ir buvo siekiama vykdant cukraus sektoriaus reformą. Sumažėjusių gamybos apimčių tendenciją patvirtino ir bendrųjų ES ekonominių rodiklių analizė, nes, kaip ir buvo siekiama, gamybos apimtys buvo sumažintos 5,8 mln. tonų.

5. Apibendrinant ekspertų analizės tyrimo rezultatus, reikėtų pažymėti, jog visų ekspertų požiūris į reformą ir jos įgyvendinimo priemones yra teigiamas, bet reformos poveikis pelno siekiančioms organizacijoms, kuriose dirba 2 iš apklaustųjų ekspertų, yra vertinamas neigiamai. Tačiau ekspertų nuomonė yra labiau subjektyvi nei orientuota į bendrą reformos efektyvumo vertinimą. Reikėtų pastebėti, jog šioje vietoje išsiskiria dviprasmiškos ekspertų nuomonės, kuriomis pabrėžiama neigiama reformos įtaka pelno siekiančioms organizacijoms, bet kartu ir akcentuojama būtinybė restruktūrizuoti cukraus sektorių bei įgyvendinti užsibrėžtus tikslus. Ekspertai, nors ir jausdami gana skaudžias pasekmes, suvokia vykdomos reformos efektyvumą ES ir ACP šalių atžvilgiu.
6. Cukraus sektoriaus reformos tikslai panaikinti cukraus perprodukciją ES bei gerokai sumažinti eksportuojamus kiekius taip pat buvo įgyvendinti, tai liudija pastarųjų aštuonerių metų ES ekonominių rodiklių analizė. Kaip jau buvo minėta ir anksčiau, gamybos apimtys sumažintos 5,8 mln. tonų, o eksportas – 7,8 mln. tonų. Būtent tokie rodikliai ir buvo užsibrėžti reformos įgyvendinimo pradžioje, kurie buvo pasiekti efektyvių reformos priemonių dėka.
7. Vienintelis neįgyvendintas tikslas yra cukraus kainos sumažinimas galutiniam vartotojui, tačiau šį tikslą planuojama įgyvendinti iki visiškai bus liberalizuota ES cukraus rinka, t.y. iki 2015-ųjų metų spalio 1-osios dienos.

REKOMENDACIJOS

Pateikus baigiamojo darbo išvadas dėl vykdomos ES cukraus sektoriaus reformos bei įgyvendinus užsibrėžtus tyrimo uždavinius, galima objektyviau pažvelgti į susidariusią situaciją ES cukraus sektoriuje. Reformos vykdymas yra vos įpusėjęs, todėl galutinis jos padarinių vertinimas yra netikslingas, tačiau, atsižvelgiant į reformos vykdymo procesą bei reformos instrumentus, galima būtų pateikti keletą rekomendacijų kaip efektyviau įgyvendinti reformą tiek nacionaliniu, tiek viršnacionaliniu lygmeniu. Nors baigiamasis darbas yra labiau teorinio pobūdžio, tačiau cukraus sektoriaus dalyviai galėtų vadovautis susistemintu reformos įgyvendinimo modeliu praktinėse situacijose. Taigi, reikėtų išskirti keletą rekomendacijų cukraus sektoriaus subjektams kaip efektyviau bei kokybiškiau įgyvendinti cukraus sektoriaus reformą arba prisitaikyti prie atsiradusių pokyčių.

- Reformos įgyvendinimas, kaip ir bet koks kitas rinkos restruktūrizavimas, yra gana sudėtingas procesas, todėl itin svarbu būtų tinkamai informuoti nacionalines šalių institucijas, atsakingas už cukraus rinkos įgyvendinimą. Atlikus ekspertų apklausą bei studijuojant ES gamintojų veiklos ataskaitas paaiškėjo, jog gamintojai yra nepakankamai gerai informuoti dėl reformos priemonių įgyvendinimo bei praktinio veikimo modelio pagal EPA susitarimą. Todėl viešojo administravimo institucijoms reikėtų atsakingiau žiūrėti į reformos įgyvendinimą bei laiku ir konstruktyviai informuoti gamintojus dėl vykstančių pokyčių ir naujai atsivėrusių galimybių.
- Gamintojams reikėtų itin atidžiai sekti visą su reforma susijusią informaciją bei nevengti kreiptis į kompetentingas viešojo administravimo institucijas, nes abejingumas sąlygoja ne tik neefektyvią fabriko veiklą, bet ir užkerta kelią pasinaudoti naujai atsivėrusiomis galimybėmis.
- Kita rekomendacija, adresuota už cukraus sektorių atsakingoms ES institucijoms, būtų labiau susitelkti ties vienu iš paskutiniųjų bei svarbiausiųjų tikslų įgyvendinimo, t.y. kainos mažinimo. Galutinė ES cukraus kaina vartotojui nenukrito, nors žaliavinio cukraus ir referencinė cukraus kaina buvo sumažinta 36%, o nuo 2010-ųjų metų sausio 1-osios dienos prasidės pigesnės žaliavos importas iš ACP šalių, todėl reikėtų patobulinti bei labiau struktūrizuoti instrumentą dėl cukraus kainos mažinimo arba įvesti naują reguliacinį instrumentą cukrų gaminantiems fabrikams, kuris paskatintų galutinės cukraus kainos kritimą.
- Cukraus sektoriaus gamintojams reikėtų atsakingiau žiūrėti į cukraus sektoriaus restruktūrizavimą bei parengti ilgalaikes verslo strategijas, kurios kiek įmanoma labiau padėtų sušvelninti reformos padarinius, juolab, kad fabrikai po 2015-ųjų metų pradės veikti radikaliai reformuotoje bei liberalizuotoje cukraus rinkoje.

LITERATŪRA

1. **Eugene Leguen de Lacroix** - The common agricultural policy explained. – Germany, European Communities, 2004. - 36 p. – ISBN 92-894-8204-4
2. **European Commission** – Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Agriculture in the European Union, Statistical and economic information 2007. European Communities, 2007. – 382 p. – ISBN 978-92-79-08584-0
3. **European Commission** – Directorate-General for Agriculture, European Agriculture entering the 21st century. October 2002. – 80 p. – ISBN 92-894-4499-1
4. **Organization for Economic Co-operation and Development** – Sugar Policy Reform in the European Union and in World Sugar Markets. OECD 2007. 170 p. – ISBN 978-92-64-04020-5
5. **Vygandas Paulikas** – Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. Lietuvos Teisės Universitetas, 2002. – 112 p. – ISBN 9955-442-98-0

ELEKTRONINIAI ŠALTINIAI

1. African, Caribbean and Pacific Sugar Group, - The ACP/EU Sugar Protocol, - [žiūrėta 2009 10 09, 19:24]
<http://www.acpsugar.org/Sugar%20Protocol.html>
2. Agritrade, - News and analysis of events affecting ACP agricultural trade, - Executive Brief, - January, 2009, - [žiūrėta 2009 10 14, 16:08]
<http://agritrade.cta.int/en/Commodities/Sugar-sector/Executive-brief>
3. Agritrade, -ACP/EU Trade issues in the Agricultural and fisheries sectors, - p. 265,- 2009 Compendium, - [žiūrėta 2009 10 16, 15:58]
http://www.anancy.net/documents/file_en/Compendium_rapport_Enbr.pdf
4. Between protectionism, poverty orientation, and market efficiency: Reform of the EU Sugar market organization. Briefing paper no. 8/2005. - German Development Institute, Bonn, 2005. – 4 p. - [žiūrėta 2009 01 26, 22:32]
[http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/\(ynDK_contentByKey\)/ENTR-7BREH7/\\$FILE/8%202005%20EN.pdf](http://www.die-gdi.de/CMS-Homepage/openwebcms3.nsf/(ynDK_contentByKey)/ENTR-7BREH7/$FILE/8%202005%20EN.pdf)
5. BŽŪP reforma: ES žemės ūkio ministrai patvirtino radikalią cukraus sektoriaus reformą. Ref.:IP/06/194 (21/02/2006). – Briuselis, 2006 vasario 20d. - [žiūrėta 2009 01 27, 12:19]
europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/194&format=PDF&aged=1&language=LT&guiLanguage=en
6. EC – Export Subsidies on Sugar, - Comment prepared for the ALI project on the Case Law of the WTO,- by Paola Conconi Universite Libre de Bruxelles (ECARES) CEPR, - 2008 Brussels. - [žiūrėta 2009 10 08, 18:02]
<http://ideas.repec.org/f/pco305.html>
7. EC, - EC Trade commissioner Catherine Ashton, - Why has the EU proposed to end up EU-ACP Sugar Protocol, - Comment by Commissioners Peter Mandelson, Louis Michel and Mriann Fischer Boel, - In The Guyana Chronicle, - 25 July, 2007, - [žiūrėta 2009 10 09, 19:13]
http://209.85.129.132/search?q=cache:7_Pbe8jL5gJ:ec.europa.eu/commission_barroso/ashton/speeches_articles/artpm038_en.htm+why+has+the+eu+proposed+the+sugar+protocol&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a
8. EC, Agricultural and Rural Development, - The EU on the move: the November 2005 EU Sugar reform, - Jean-Marx Trarieux, Agricultural Attache delegation of The EC to the U.S., -

- International Sweetener Colloquium, - Hollywood, Florida, - February 7, 2006, - Source – power point presentation, - [žiūrėta 2009 09 15, 13:21]
http://www.idfa.org/meetings/presentations/sweetcoll2006_trarieux.ppt
9. Economic Research Service, - The EU Sugar Policy Regime and Implications of Reform. – Aziz Elbehri, Johannes Umstaetter and David Kelch, - July 2008. - [žiūrėta 2009 10 07, 20:21]
http://www.ers.usda.gov/Publications/ERR59/err59_reportsummary.pdf
10. EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – 50 p. - [žiūrėta 2009 09 28, 10:23]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf
11. EU Commission of The European Communities: Commission Staff Working Paper – Reforming the European Union’s sugar policy, Summary of Impact assessment work. 2003 Brussels. – p.7. - [žiūrėta 2009 10 03, 18:35]
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/sugar/fullrep_en.pdf
12. EU/Nr. 112/04: Sugar: EU Commission proposes more market – consumer, and trade – friendly regime. July 14, 2004. [žiūrėta 2009 10 03, 17:43]
http://209.85.129.132/search?q=cache:cqy5iGxkllwJ:www.eurunion.org/eu/index.php%3Foption%3Dcom_content%26task%3Dview%26id%3D2434%26Itemid%3D58+Franz+fischler+EU+commission+proposes+more+market&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-
13. Europa Press releases Rapid: EU Sugar sector: Facts and figures; Reference: MEMO/04/177. Date: 14/07/2004 - [žiūrėta 2009 09 28, 15:16]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:yZDX0sqGMGoJ:europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do%3Freference%3DMEMO/04/177%26format%3DHTML%26aged%3D1%26language%3DEN%26guiLanguage%3Den+Sugar+production+in+EU+25+today+varies+between+19+and+20+million&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>
14. Europa, - Press releases rapid, - BŽŪP reforma: ES žemės ūkio ministrai patvirtino radikalią cukraus sektoriaus reformą, - IP/06/194, - Briuselis, 2006 m. lapkričio 20 d., - [žiūrėta 2009 10 13, 21:11]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/194&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>
15. Europa, - Press releases rapid, - The News from the European Commission 27 October to 23 November, 2008,- Agenda 08/37, - 2008 10 24., - [žiūrėta 2009 10 16, 14:08]

- <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=AGENDA/08/37&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
16. Europa, - Press releases rapid, - ES iš esmės pertvarko cukraus sektorių, siekdama gamintojams užtikrinti ilgalaikę konkurencingą perspektyvą, - IP/05/1473, - Briuselis, 2005 m. lapkričio 24 d., - [žiūrėta 2009 10 13, 13:40]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1473&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>
17. Europa, - Press releases rapid, - ES iš esmės pertvarko cukraus sektorių, siekdama gamintojams užtikrinti ilgalaikę konkurencingą perspektyvą, - IP/05/1473, - Briuselis, 2005 m. lapkričio 24 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 19:34]
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1473&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>
18. Foodnavigator.com - EU fights WTO sugar ruling, - 19 October, 2004, - [žiūrėta 2009 10 09, 18:41]
<http://www.foodnavigator.com/Financial-Industry/EU-fights-WTO-sugar-ruling>
19. International Centre for Trade and Sustainable Development, -After the Sugar Protocol by Patricia Garcia-Duran, Elisa Casanova and Montserrat Millet. 2009 September. - [žiūrėta 2009 10 07, 14:05]
<http://ictsd.net/i/news/tni/54811/>
20. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1646/2001, 2001 m. rugpjūčio 13 d., EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA, atsižvelgdama į Europos bendrijos steigimo sutartį, atsižvelgdama į 2001 m. birželio 19 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1260/2001 dėl bendro cukraus sektoriaus rinkų organizavimo [1], ypač į jo 38 straipsnio 6 dalį, [žiūrėta 2009 09 30, 21:19]
http://209.85.129.132/search?q=cache:y2cnsCX_yoJ:eurlex.europa.eu/Notice.do%3Fmode%3Ddbl%26lang%3Den%26ihmlang%3Den%26lng1%3Den,lt%26lng2%3Dbg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,%26val%3D260620:cs%26page%3D+what+is+refining+aid+sugar+sector+EU&cd=5&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-
21. Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Official webpage, - žiūrėta [2009 10 24, 16:31]
<http://www.polski-cukier.pl/index.php?strona=122>
22. Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Annual report 2006/2007
<http://www.polski-cukier.pl/index.php?strona=122>
23. Krajowa Spolka Cukrowa S.A., - Annual report 2007/2008
<http://www.polski-cukier.pl/index.php?strona=122>

24. Lietuvos Žemės ūkio ministerija, - Cukraus sektoriaus reforma, - [žiūrėta 2009 10 14, 11:59]
<http://www.zum.lt/documents/BZUP/14%20Cukraus%20sektoriaus%20reforma.pdf>
25. LR Žemės ūkio ministerija, - Viešųjų ryšių sekretoriatas, - ES cukraus sektoriaus reguliavimas,- Vilmos Kavaliauskienės interviu su dr. doc. Donatu Stankūnu, - 2000 gruodžio 28 d., - [žiūrėta 2009 10 14, 21:16]
http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=238&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=50&list=50
26. South Centre, - An Intergovernmental Policy Think Tank of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November of Developing Countries, - Analytical Note, - The reform of the EU sugar sector: Implications for ACP Countries and EPA Negotiations, - Geneva, Switzerland, - November 2007, - [žiūrėta 2009 10 12, 13:01]
http://www.southcentre.org/index.php?option=com_content&task=view&id=597&Itemid=67
27. The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy, - Elisabetta Gotor. The reform of the EU Sugar Trade Preferences toward Developin Countries in Light of the Economic Partnership Agreements. Vol. 10 Number 2 2009.
<http://www.esteycentre.com/journal/>
28. White Papers, - Global Alliance for Sugar Trade Reform&Liberalisation, - The Need for EU Sugar Reform, - Ms Julie Steward, - 30/11/1999, - Source – speech. [žiūrėta 2009 10 07, 18:16]
<http://209.85.129.132/search?q=cache:zz9yWJ23GisJ:www.globalsugaralliance.org/resources.php%3Faction%3DviewResource%26id%3D19+why+it+was+necessary+to+reform+sugar+sector+in+EU&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>

SANTRAUKA

Alšauskaitė J. ES cukraus sektoriaus reforma / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. G. Kazėnas – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, Politikos mokslų katedra, 2009.

ES cukraus sektoriaus reforma pradėta vykdyti 2006-ųjų metų liepos mėnesį, kuria buvo siekiama reformuoti iškreiptą, daugiau nei 40 metų nesikeitusią cukraus rinką. Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas – ES cukraus sektoriaus vykdoma politika iki ir po reformos. Tyrimo tikslas – išnagrinėti ir įvertinti ES cukraus sektoriaus reformos efektyvumą bei poveikį ES viduje ir santykiuose su ACP šalimis. Tyrimo metu siekiama apžvelgti ES cukraus sektorių iki reformos bei koncentruotai ir apibendrintai pateikti susidariusias aplinkybes, kurios neišvengiamai vedė ES cukraus sektorių reformos link, tai pat išnagrinėti ir įvertinti situaciją ES cukraus rinkoje po reformos bei išanalizuoti ES cukraus sektoriaus reformos įtaką ACP šalims, susistemintai pateikiant praktinį veikimo modelį pagal EPA susitarimą. Tiriamojame dalyje bus siekiama apžvelgti kaip pasikeitė cukraus gamyklos Lenkijoje KSC veikla ir finansiniai rodikliai po ES cukraus sektoriaus reformos, taip pat siekiama apžvelgti bei apibendrinti cukraus rinkos ekspertų nuomonę vykdomos reformos klausimu bei iširti reformos įtaką ES ekonominiams rodikliams. Atliekant tyrimus naudojami literatūros, statistinių duomenų, lyginamosios analizės bei pusiau struktūrinio interviu tyrimo metodai.

Kad lengviau būtų suvokti ES cukraus sektoriaus funkcionavimo sąlygas iki reformos, pirmajame baigiamojo darbo skyriuje atskleidžiama ES cukraus sektoriaus raida bei vykdomos politikos gairės. Antrajame skyriuje nagrinėjami vykdomos politikos trūkumai bei analizuojamos priežastys, įtakojusios cukraus sektoriaus reformą. Trečiajame skyriuje yra atskleidžiami visi cukraus sektoriaus reformos etapai, taip pat analizuojamos atitinkamais periodais pasitelktos reformos įgyvendinimo priemonės. Ketvirtajame skyriuje, siekiant įvairiapusiškiau bei objektyviau įvertinti reformos efektyvumą, yra analizuojama cukraus sektoriaus reformos įtaka cukraus fabrikui KSC, pateikiamas praktinis veikimo modelis pagal EPA susitarimą, apibendrinama ekspertų apklausa bei vertinama ir analizuojama reformos įtaka ES ekonominiams rodikliams.

Remiantis atliktu tyrimu patvirtinama darbe keliami hipotezė, kad ES cukraus sektoriaus reforma yra efektyvi bei naudinga net tik pačiai ES, bet ir ACP šalims. Atlikus literatūros analizę bei įvairiapusiškus tyrimus paaiškėjo, jog I-ojo reformos etapo tikslai yra įgyvendinti. Referencinė bei žaliavinio cukraus kaina buvo sumažinta 36%, ES bendroji cukraus produkcija sumažėjo 5,8 mln. tonų, maksimaliai sumažintas ES cukraus eksportas, o cukraus sektoriaus vykdoma politika yra sėkmingai

restruktūrizuojama liberalizuotos cukraus rinkos link. Visi šie faktoriai liudija vykdomos reformos efektyvumą. Apibendrinant ES prekybinius santykius su ACP šalimis pagal EPA susitarimą, reikėtų pažymėti, jog naujasis susitarimas supaprastina prekybinius santykius tarp abiejų pusių, nes, šiuo atveju, maito mokesčiai neberibos 77-ių ACP šalių, kai, tuo tarpu anksčiau preferencinių šalių grupę sudarė tik 18 šalių.

Pagrindiniai žodžiai: Europos Sąjunga, Bendroji žemės ūkio politika, cukraus rinka, cukraus sektoriaus reforma, Ekonominio bendradarbiavimo susitarimas, Cukraus protokolas, Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno regionų šalių grupė, cukraus perteklius, cukraus kvotos.

SUMMARY

Alšauskaitė J. EU sugar sector reform / European Union politics and administration master thesis. Tutor doc. G. Kazėnas – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of strategic management and policy, Department of political sciences, 2009.

The process of the EU sugar reform took its action in July, 2006 which was targeted towards away EU sugar market. The investigation object of master final work is – EU sugar sector implemented politics before and after reform. The purpose of investigation – analyse and evaluate efficiency of the EU sugar sector reform, as well as the impact of the reform towards the EU and ACP countries. The purpose is to overlook EU sugar sector before and after reform, also concentrically represent all the causes which led towards the reconstruction process. In addition to this, to examine and evaluate the situation in the EU sugar market after reform and, also, to highlight the influence of the reform towards ACP countries, while representing practical trading model according to the EPA agreement. In the chapter of the investigations the following researches will be represented - analysis of Polish sugar producer KSC, analysis of the practical trading model according to the EPA agreement, generalization of the sugar sector experts opinion and analysis of sugar reform influence towards EU economic indicators. While performing explained investigations the applied research methods were - analysis of internet and non-internet sources, analysis of statistical data, comparative analysis and partly structural interview research method.

In order to represent a more clear understanding how the sugar market was functioning before the reform, in the first chapter of the final work, the EU sugar sector development conditions and implemented politics are represented and explained. In the second chapter, the imperfections of politics and reasons which caused EU sugar sector reform are clearly stated and analysed. In the third part, all stages of the reform are stated and all implementations through the particular periods are also represented and analysed. In order to represent efficiency of the reform in an objective and universal way, the following analysis have been made: sugar sector reform influence towards Polish sugar producer KSC, statement of the practical trading model according to EPA agreement, generalization of the opinions of the sugar experts and the effect of the sugar reform towards EU economic indicators.

According to the investigations, the hypothesis of the final master work was confirmed, which means that the EU sugar sector reform is being applied effectively and reconstruction is useful not only for EU but, also, for ACP countries. After analysing both internet and non-internet sources, and accomplished all investigations it was cleared out that the purposes of the I-st stage of the reforms were successfully implemented. Reference and raw sugar prices was decreased by 36%, EU production was also decreased

by 5,8 mln. tones, EU export also was reduced by maximum and EU sugar sector politics is continuously being successfully restricted by now. Summarizing EU trading relations with ACP countries according to EPA agreement, it is worth to mention, that the new agreement will simplify trading relations between both sides because the duty free regime will be applied for 77 ACP countries while before the preferential group consisted of 18 countries.

Main keywords: European Union, Common agricultural policy, Sugar market, Sugar sector reform, Economic partnership agreement, Sugar protocol, African, Caribbean and Pacific group countries, sugar surplus, sugar quota.

Alšauskaitė J. ES cukraus sektoriaus reforma / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. G. Kazėnas – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Strateginio valdymo ir politikos fakultetas, Politikos mokslų katedra, 2009.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išnagrinėtas ir įvertintas ES cukraus sektoriaus reformos efektyvumas bei nustatytas poveikis ES viduje bei santykiuose su ACP šalimis. Kad lengviau būtų suvokti ES cukraus sektoriaus funkcionavimo sąlygas iki reformos, pirmajame baigiamojo darbo skyriuje atskleidžiama ES cukraus sektoriaus raida bei vykdomos politikos gairės. Antrajame skyriuje nagrinėjami vykdomos politikos trūkumai bei analizuojamos priežastys, įtakojusios cukraus sektoriaus reformą. Trečiajame skyriuje yra atskleidžiami visi cukraus sektoriaus reformos etapai, taip pat analizuojamos atitinkamais periodais pasitelktos reformos įgyvendinimo priemonės. Ketvirtajame skyriuje, siekiant įvairiapusiškiau bei objektyviau įvertinti reformos efektyvumą, yra analizuojama cukraus sektoriaus reformos įtaka cukraus fabrikui KSC, pateikiamas praktinis veikimo modelis pagal EPA susitarimą, apibendrinama ekspertų apklausa bei vertinama ir analizuojama reformos įtaka ES ekonominiams rodikliams.

Alšauskaitė J. EU sugar sector reform / European Union politics and administration master thesis. Tutor doc. G. Kazėnas – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of strategic management and policy, Department of political sciences, 2009.

ANNOTATION

The main purpose of the final master work was achieved which means the efficiency of the EU sugar sector reform was explored and evaluated, as well as the impact of the reform towards the EU and ACP countries. In order to represent the clear and accurate functioning of the EU sugar sector until the reform, in the first part of the final work the EU sugar sector development conditions and implemented politics are represented and explained. In the second chapter, the imperfections of politics and reasons which caused EU sugar sector reform are clearly stated and analysed. In the third part all stages of the reform are stated and all implementations through the particular periods are also represented and analysed. The fourth part of the final master work consists of - analysis of Polish sugar producer KSC, analysis of the practical trading model according to the EPA agreement, generalization of the sugar sector experts opinion and analysis of sugar reform influence towards EU economic indicators.

PRIEDAI

1 priedas

Model export licence referred to in Article 7(4)

1. Exporter (name, full address, country)	ORIGINAL	2. No	
	3. Marketing year		
4. Importer (name, full address, country) (optional)	LICENCE FOR PREFERENTIAL SUGAR EXPORT TO THE EU		
5. Place and date of loading — means of transport (optional)	6. Country of origin	7. Country/group of countries or territory of destination	
	8. Additional details		
9. Description of goods		10. CN code (8-digit)	11. Quantity (kg)
		12. CERTIFICATION BY COMPETENT AUTHORITY	
13. Competent authority (name, full address, country)	At: on:		
	(signature)	(stamp)	

KLAUSIMAI CUKRAUS RINKOS EKSPERTAMS

1. Kaip manote, ar reikėjo vykdyti PPO inicijuotą ES cukraus sektoriaus reformą?
2. Kaip ES cukraus sektoriaus rinkai pavyko išlikti taip ilgai nereformuotai? Kokios buvo vykdomos ES cukraus sektoriaus politikos stipriosios pusės iki reformos?
3. Kaip vertinate reformos priemones?
4. Kaip vertinate Cukraus protokolo denonsavimą bei po jo įsigaliojusį Ekonominio bendradarbiavimo susitarimą (EPA) tarp ES ir ACP šalių? Kaip EPA paveiks ACP šalis?
5. Kaip, Jūsų manymu, atrodys cukraus rinka po reformos?
6. Kam, Jūsų manymu, ši reforma yra skausmingiausia, o kas iš to išloš?
7. Koks yra cukraus gamintojų, ūkininkų likimas?
8. Kaip reforma paveikė Jūsų įmonę, kurioje dirbate?
9. Ar cukraus rinka apskritai turėtų būti reguliuojama?

Justina Alšauskaitė

Tel. 8-605 74177

E-mail.: j.alsauskaite@gmail.com

Darbas baigtas – 2009 12 01